

GŁÓWNY URZĄD STATYSTYCZNY

STUDIA I ANALIZY STATYSTYCZNE

UBÓSTWO W POLSCE w latach 2013 i 2014

WARSZAWA 2015

GŁÓWNY URZĄD STATYSTYCZNY

UBÓSTWO W POLSCE w latach 2013 i 2014

WARSZAWA 2015

Opracowanie publikacji:	Główny Urząd Statystyczny, Departament Badań Społecznych i Warunków Życia Urząd Statystyczny w Łodzi
Redakcja merytoryczna:	Anna Bieñkuñska
Współpraca:	Piotr Łysoñ
Zespół autorski:	
Główny Urząd Statystyczny	Anna Bieñkuñska Mikołaj Haponiuk Karol Sobestjañski
Urząd Statystyczny w Łodzi	Paweł Armatys Joanna Drop Izabela Jachowicz Elżbieta Kolasa
Obliczenia:	Małgorzata Szklarz, Centrum Informatyki Statystycznej w Warszawie
Projekt okładki:	Lidia Motrenko-Makuch
Opracowanie graficzne i skład :	Katarzyna Szkopiecka, Urząd Statystyczny w Łodzi
Druk i oprawa:	Zakład Wydawnictw Statystycznych

ISBN 978-83-7027-602-7

PRZEDMOWA

Przedstawiamy Państwu kolejną edycję publikacji poświęconej zjawisku ubóstwa w Polsce. Ze względu na zasięg oraz społeczne i ekonomiczne skutki ubóstwa, informacje z tego zakresu odgrywają szczególnie istotną rolę. Są one m.in. niezbędne do opracowywania, wdrażania, monitorowania i oceny polityki społecznej, zarówno w skali kraju, jak również w kontekście członkostwa Polski w Unii Europejskiej.

Od ponad dwudziestu lat ubóstwo stanowi przedmiot systematycznych prac metodologicznych oraz badań i analiz statystycznych w GUS. Niniejsza publikacja zawiera najważniejsze, aktualnie dostępne dane na temat zasięgu i społecznego zróżnicowania ubóstwa w Polsce za lata 2013-2014.

Opracowanie składa się z trzech części. W rozdziale 1 zaprezentowano informacje dotyczące zasięgu ubóstwa ekonomicznego w oparciu o wyniki badania budżetów gospodarstw domowych. W części tej znajdują Państwo również informacje dotyczące wybranych aspektów warunków życia gospodarstw domowych uznanych za skrajnie ubogie.

Rozdział 2 niniejszej publikacji nie odnosi się bezpośrednio do zjawiska ubóstwa ekonomicznego. Zaprezentowano w nim podstawowe informacje dotyczące zasięgu sfery niedostatku, szacowanej w oparciu o minimum socjalne. Minimum socjalne uznawane jest za granicę „minimalnie godziwego standardu życia”, poniżej której następuje deprywacja integracyjnych potrzeb człowieka.

W rozdziale 3 opartym na wynikach europejskiego badania dochodów i warunków życia (EU-SILC) omówiono zasięg ubóstwa w Polsce na tle Unii Europejskiej. Zaprezentowano m.in. wskaźniki zagrożenia ubóstwem i wykluczeniem społecznym wykorzystywane do monitorowania realizacji celów Strategii Europa 2020.

Publikacja została przygotowana przez kierowany przez p. Annę Bieńkuńską zespół, złożony z pracowników Wydziału Analiz Przekrojowych w Departamencie Badań Społecznych i Warunków Życia GUS oraz pracowników Urzędu Statystycznego w Łodzi.

Wyrażam nadzieję, że prezentowane dane i ich analiza będą cennym źródłem wiedzy o zakresie i charakterystyce ubóstwa w Polsce.

dr Piotr Łysoń

Dyrektor Departamentu

Badań Społecznych i Warunków Życia GUS

SPIS TREŚCI

Rozdział	Pod- roz- dział	Tytuł	Strona
1		POMIAR UBÓSTWA EKONOMICZNEGO NA PODSTAWIE BADAŃ BUDŻETÓW GOSPODARSTW DOMOWYCH.....	7
	1	ZASIĘG UBÓSTWA EKONOMICZNEGO W 2014 R.	8
	2	ZRÓŻNICOWANIE ZASIĘGU UBÓSTWA SKRAJNEGO W 2014 R.	10
	3	WYBRANE ELEMENTY WARUNKÓW ŻYCIA GOSPODARSTW DOMOWYCH SKRAJNIE UBOGICH W 2014 R.	17
	4	SAMOOCENA PERSPEKTYW ZMIANY SYTUACJI MATERIALNEJ	22
	5	ANEKS TABELARYCZNY	26
2		SFERA NIEDOSTATKU NA PODSTAWIE BADAŃ BUDŻETÓW GOSPODARSTW DOMOWYCH.....	31
	1	ANEKS TABELARYCZNY	35
3		UBÓSTWO I WYKLUCZENIE SPOŁECZNE NA PODSTAWIE EUROPEJSKIEGO BADANIA DOCHODÓW I WARUNKÓW ŻYCIA (EU-SILC)	39
	1	DOCHODY I ZRÓŻNICOWANIE DOCHODÓW W UNII EUROPEJSKIEJ	40
	2	UBÓSTWO RELATYWNE	47
	3	ZASIĘG UBÓSTWA SZACOWANY Z WYKORZYSTANIEM PROGU Z 2008 R.	49
	4	TRWAŁOŚĆ UBÓSTWA	50
	5	WPŁYW TRANSFERÓW SPOŁECZNYCH NA ZASIĘG UBÓSTWA RELATYWNEGO	51
	6	DEPRYWACJA POTRZEB	53
	7	NISKA INTENSYWNOŚĆ PRACY W GOSPODARSTWACH DOMOWYCH.....	57
	8	WSKAŹNIK ZAGROŻENIA UBÓSTWEM LUB WYKLUCZENIEM SPOŁECZNYM	65
	9	TERYTORIALNE ZRÓŻNICOWANIE WSKAŹNIKÓW UBÓSTWA I WYKLUCZENIA SPOŁECZNEGO W 2013 R.	68
	10	PODSTAWOWE WSKAŹNIKI STRATEGII EUROPA 2020 W LATACH 2013-2014.....	71
	11	ANEKS TABELARYCZNY	73

Najważniejsze wnioski:

- Zarówno z europejskiego badania dochodów i warunków życia (EU-SILC), jak i z badania budżetów gospodarstw domowych wynika, że w latach 2008-2014 nastąpiła poprawa sytuacji materialnej gospodarstw domowych. Wzrósł poziom dochodów, poprawiły się warunki mieszkaniowe i poziom wyposażenia w dobra trwałego użytkowania. Poprawa ta jednak nie dotyczyła całego społeczeństwa, a ubóstwo ekonomiczne, ze wszystkimi jego konsekwencjami stanowi w Polsce istotny problem społeczny. W latach 2013-2014 stopa ubóstwa skrajnego w Polsce pozostawała na podobnym poziomie, nieco ponad 7%.
- Z badania budżetów gospodarstw domowych wynika, że w 2014 r. ok. 43% osób w gospodarstwach domowych żyło poniżej granicy minimum socjalnego, traktowanego jako granica „minimalnie godziwego standardu życia”. Należy jednak podkreślić, iż minimum socjalne nie stanowi granicy ubóstwa, lecz próg poniżej którego następuje deprivacja integracyjnych potrzeb człowieka, związanych m.in. z uczestnictwem w kulturze, edukacji, itp.
- Obserwowany w latach 2008-2014 wyraźny spadek wartości szacowanego na podstawie badania EU-SILC, złożonego wskaźnika zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym (z ponad 30% do niecałych 25%) ma przede wszystkim związek ze znacznym spadkiem odsetka osób zagrożonych pogłębioną deprivacją materialną w tym okresie (z ok. 18% do nieco ponad 10%). Wartości pozostałych mierników uwzględnianych w złożonym wskaźniku zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym (tj. wskaźnika ubóstwa relatywnego oraz wskaźnika bardzo niskiej intensywności pracy w gospodarstwie domowym) kształtowały się w latach 2008-2014 na podobnym poziomie. Stopa ubóstwa relatywnego wynosiła w tym okresie ok. 17%, a wskaźnik bardzo niskiej intensywności pracy ok. 7-8%.
- Zasięg ubóstwa relatywnego w Polsce w latach 2008-2014 kształtował się na poziomie zbliżonym do średniej dla Unii Europejskiej. Należy jednak pamiętać, że granica ubóstwa relatywnego w Polsce należy do najniższych spośród wszystkich krajów Unii Europejskiej.
- Jak wskazują wyniki badania EU-SILC, osoby żyjące w ubóstwie dochodowym znacznie częściej niż pozostała część populacji doświadczają innych symptomów świadczących o trudnych warunkach bytowych. Wśród osób zagrożonych ubóstwem relatywnym odsetki osób zagrożonych pogłębioną deprivacją materialną (i jej poszczególnymi symptomami) oraz żyjących w gospodarstwach domowych o niskiej intensywności pracy są znacznie wyższe niż wśród osób o dochodach przekraczających przyjętą granicę ubóstwa relatywnego. Pogłębionej deprivacji materialnej doświadcza ok. 21% osób w gospodarstwach domowych doświadczających ubóstwa relatywnego oraz ok. 8% osób żyjących w gospodarstwach o dochodach powyżej granicy ubóstwa.
- Wyniki prowadzonych w ciągu ostatnich lat w Polsce badań nad ubóstwem ekonomicznym różnią się głównie ustaleniami co do rozmiarów tego zjawiska. Przyjęcie odmiennych rozwiązań metodologicznych (w tym różnych granic ubóstwa) wpływa, co jest oczywiste, na różne oszacowania stopy ubóstwa. Nie powoduje to jednak istotnych zmian, jeżeli chodzi o identyfikację

grup ludności najbardziej zagrożonych ubóstwem. Ubóstwu szczególnie sprzyja bezrobocie, niski status zawodowy oraz zamieszkiwanie na wsi lub w małym mieście. Oprócz czynników związanych z rynkiem pracy oraz miejscem zamieszkania, ważną determinantą ubóstwa jest skład gospodarstwa domowego – w tym przede wszystkim liczba dzieci. Wśród rodzin wielodzietnych obserwowane są znacznie wyższe wskaźniki ubóstwa, niż wśród innych typów rodzin. Społeczna mapa ubóstwa w Polsce nie zmienia się od lat.

1

POMIAR UBÓSTWA EKONOMICZNEGO NA PODSTAWIE BADAŃ BUDŻETÓW GOSPODARSTW DOMOWYCH

Ubóstwo, to pojęcie, które z jednej strony określa warunki życia jednostki, a z drugiej strony wskazuje na nierówności i sprzeczności występujące w społeczeństwie. Chociaż nikt nie kwestionuje faktu, że ubóstwo jest zjawiskiem wielowymiarowym, to dla polityki społecznej podstawowe znaczenie ciągle mają informacje dotyczące zasięgu ubóstwa ekonomicznego. Podstawę publikowanych przez GUS w sposób regularny danych dotyczących zasięgu ubóstwa ekonomicznego w Polsce stanowią wyniki badań budżetów gospodarstw domowych. W swoich obliczeniach GUS uwzględnia kilka granic ubóstwa. Wybór stosowanych przez GUS granic ubóstwa, to m.in. efekt współpracy urzędu z Instytutem Pracy i Spraw Socjalnych (IPiSS). Uwzględnienie kilku, a nie jednej wybranej granicy wynika m.in. z faktu, iż żadna z granic nie została określona w Polsce jako granica urzędowa, a z metodologicznego punktu widzenia nie ma podstaw, aby bezspornie preferować którąś z nich. Każda ma bowiem pewne zalety i wady i nieco odmienną interpretację. Przyjęcie granicy ubóstwa na poziomie minimum egzystencji pozwala na oszacowanie skali ubóstwa skrajnego. Uwzględnienie tzw. granicy ustawowej wskazuje na grupę osób, która zgodnie z obowiązującymi przepisami jest uprawniona do ubiegania się o przyznanie świadczenia pieniężnego z pomocy społecznej. Z kolei zastosowanie relatywnej granicy na poziomie 50% średnich wydatków pokazuje tych, których poziom konsumpcji jest niższy niż większości ludzi w Polsce i odbiega znacząco od poziomu przeciętnego.

Komentarz 1.1.

UBÓSTWO RELATYWNE A UBÓSTWO ABSOLUTNE

W najbardziej ogólnym ujęciu, ubóstwo może być pojmowane w sposób absolutny lub relatywny (względny). W podejściu absolutnym ubogie są te gospodarstwa domowe i osoby, które nie mają możliwości zaspokojenia potrzeb uznanych w danych warunkach za podstawowe, niezależnie od tego, na jakim poziomie żyją lepiej usytuowane warstwy społeczeństwa. W podejściu relatywnym ubóstwo rozważane jest natomiast jako forma nierówności, nadmiernego dystansu pomiędzy poziomem życia poszczególnych grup ludności: ubogie są te osoby i rodziny, których poziom życia jest znacznie niższy niż pozostałych członków danego społeczeństwa.

Konsekwencje wyboru pomiędzy podejściem absolutnym a relatywnym są bardzo ważne. W podejściu absolutnym zmiany norm dotyczących zaspokojenia potrzeb podstawowych następują raczej powoli i wzrost dochodów ubogich gospodarstw domowych może spowodować prawie całkowitą likwidację ubóstwa. W podejściu względnym, ubóstwo nie może natomiast zostać w praktyce całkowicie wyeliminowane, a spadek odsetka osób ubogich następuje w wyniku zmniejszenia nierównomierności rozkładu dochodów.

W niniejszym rozdziale skoncentrowano się na omówieniu skali zjawiska ubóstwa ekonomicznego w Polsce w 2014 roku, najwięcej uwagi poświęcając analizie ubóstwa skrajnego.

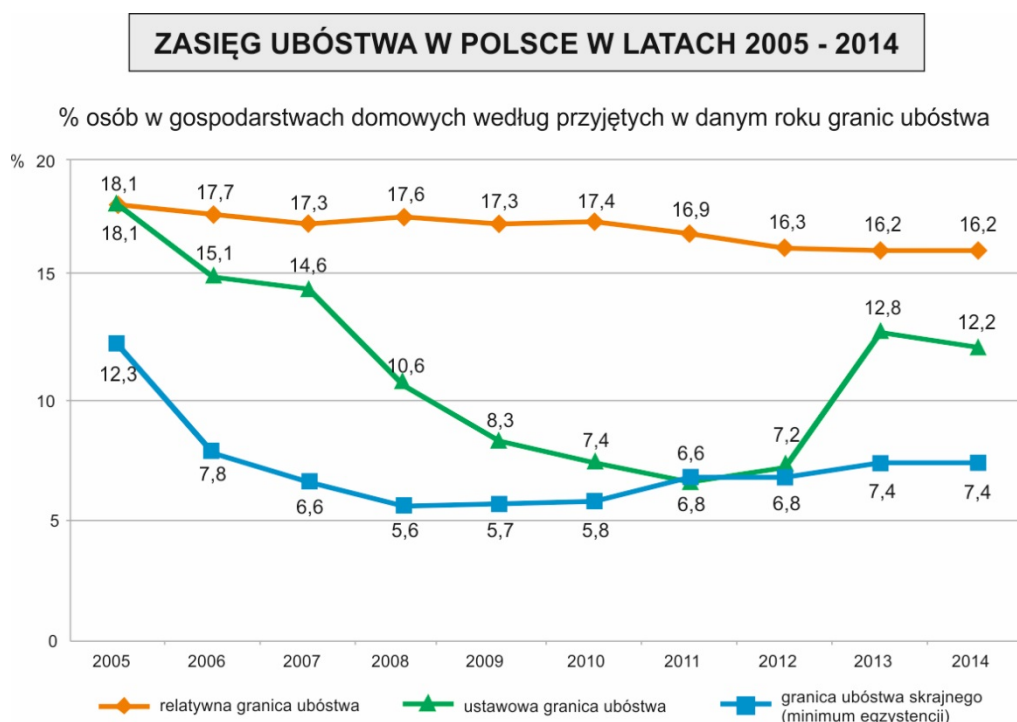
W części tabelarycznej tego rozdziału przedstawione zostały natomiast dane o zasięgu ubóstwa z uwzględnieniem różnych granic ubóstwa. Dotyczą one lat 2011-2014.

1. ZASIĘG UBÓSTWA EKONOMICZNEGO W 2014 R.

Obserwowana w latach 2013-2014 poprawa sytuacji ekonomicznej kraju – przejawiająca się m.in. wzrostem PKB, zmniejszeniem stopy bezrobocia, wzrostem realnej wartości wynagrodzeń oraz świadczeń emerytalnych i rentowych (Tabl. 1.7.) – znalazła odzwierciedlenie w poprawie przeciętnej sytuacji materialnej gospodarstw domowych. Z badania budżetów gospodarstw domowych wynika, że w 2014 r. w stosunku do roku 2013 wzrosły zarówno dochody jak i wydatki gospodarstw domowych¹. Jednocześnie jednak nie odnotowano istotnych zmian w zasięgu ubóstwa ekonomicznego.

Stopy ubóstwa skrajnego i relatywnego pozostały na tym samym poziomie (7,4% w przypadku ubóstwa skrajnego i 16,2% relatywnego). Podobnie na zbliżonym poziomie pozostał zasięg ubóstwa ustawowego – 12,2% (w 2013 r. 12,8%)².

Wykres 1.1.

¹ Nastąpił realny wzrost dochodu rozporządzalnego – o 3,2% i wydatków gospodarstw domowych – o 1,6% (wzrost dochodu rozporządzalnego i wydatków dotyczy przeciętnych miesięcznych wartości na osobę). Informacje dotyczące dochodów i wydatków oraz innych aspektów sytuacji materialnej gospodarstw domowych znajdują się w notatce sygnałnej *Sytuacja gospodarstw domowych w 2014 r. w świetle wyników badania budżetów gospodarstw domowych* oraz w publikacji *Budżety gospodarstw domowych w 2014 r.*, dostępnych na stronie internetowej GUS.

² W 2013 r. w porównaniu z rokiem 2012 stopa ubóstwa ustawowego wzrosła o 5,6 punktu procentowego. Tak znaczny wzrost zasięgu ubóstwa ustawowego wynika jednak głównie z waloryzacji w październiku 2012 r. (po sześciu latach) wartości progów dochodowych uprawniających do ubiegania się o świadczenia pieniężne z pomocy społecznej, a nie ze zmiany sytuacji bytowej gospodarstw domowych.

Oznacza to, że w 2014 r. w gospodarstwach domowych o wydatkach poniżej granicy ubóstwa skrajnego (tzn. poniżej minimum egzystencji)³ żyło ok. 2,8 mln osób natomiast w gospodarstwach domowych poniżej granicy ubóstwa relatywnego (tzn. w takich, w których wydatki wynosiły mniej niż 50% średnich wydatków ogółu gospodarstw domowych) – ok. 6,2 mln osób. Liczbę osób żyjących poniżej ustawowej granicy ubóstwa szacuje się na ok. 4,6 mln.

Komentarz 1.2.

OSOBY KORZYSTAJĄCE Z POMOCY SPOŁECZNEJ

Danych nt. ubóstwa ustawowego nie należy utożsamiać z liczbą osób korzystających z pomocy społecznej. Informacje o faktycznej liczbie osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej, czyli pomocy udzielanej osobom (należącym do prywatnych gospodarstw domowych) w miejscu zamieszkania⁴ pochodzą z rejestrów administracyjnych Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej⁵. W 2014 r. liczba osób w gospodarstwach domowych korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej wyniosła 2.954 tys.⁶, (co stanowiło blisko 8% ludności Polski)⁷. W tej liczbie 2.048 tys. osób należało do gospodarstw domowych spełniających kryterium dochodowe stosowane w przypadku ubiegania się o świadczenia pieniężne (stanowiło to ponad 5% mieszkańców Polski)⁸. W 2013 r. ze środowiskowej pomocy społecznej skorzystało 3.205 tys., z tego 2.300 tys. należało do gospodarstw domowych spełniających kryterium dochodowe⁹.

Wśród gospodarstw domowych korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej spełniających kryterium dochodowe przeważały gospodarstwa osób bezrobotnych (w skład prawie dwóch trzecich tych gospodarstw wchodziły osoby bezrobotne), a ich głównym źródłem utrzymania były niezarobkowe źródła, w tym przede wszystkim świadczenia społeczne inne niż emerytury i renty¹⁰.

Wartość świadczeń wypłaconych w ramach środowiskowej pomocy społecznej wyniosła w 2014 r. 3.595 mln zł, podczas gdy w 2013 r. 3.623 mln zł¹¹.

³ W warunkach stabilizacji cen, a nawet okresowo występującej deflacji, w 2014 r. poziom minimum egzystencji w porównaniu z 2013 r. pozostał na podobnym poziomie. Wartości granic ubóstwa zawiera Tabl. 1.8., w aneksie tabelarycznym do Rozdziału 1 niniejszego opracowania.

⁴ Pomoc społeczna obejmuje środowiskową pomoc społeczną oraz pomoc udzielaną w ramach stacjonarnych form pomocy społecznej, takich jak np. domy pomocy społecznej, noclegownie dla bezdomnych, czy domy dla matek z dziećmi. Bardziej szczegółowe definicje pomocy społecznej i jej rodzajów oraz dane na ten temat znaleźć można w publikacjach: *Beneficjenci pomocy społecznej i świadczeń rodzinnych w 2014 r.*, GUS, Urząd Statystyczny w Krakowie, Kraków 2015, str. 24 oraz *Pomoc społeczna i opieka nad dzieckiem i rodziną w 2014 r.*, GUS, Warszawa 2015, str. 28 i 70.

⁵ Obecnie Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej.

⁶ Podane liczby członków gospodarstw domowych obejmują również osoby bezdomne. W 2014 r. ze środowiskowej pomocy społecznej skorzystało 30 tys. osób bezdomnych, w tym 28 tys. spełniało kryterium dochodowe.

⁷ *Beneficjenci pomocy społecznej i świadczeń rodzinnych w 2014 r.*, GUS, US w Krakowie, Kraków 2015, str. 59.

⁸ Tablice wynikowe za 2014 r. opracowane przez Urząd Statystyczny w Krakowie na podstawie Zbioru Centralnego Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej MPiPS.

⁹ Informacja sygnałna GUS *Beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej w 2013 r.*, Warszawa, listopad 2014 r.

¹⁰ *Beneficjenci pomocy społecznej i świadczeń rodzinnych w 2014 r.*, GUS, US w Krakowie, Kraków 2015, Wykres 25; tablice wynikowe za 2014 r. opracowane przez Urząd Statystyczny w Krakowie na podstawie Zbioru Centralnego Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej MPiPS.

¹¹ Źródło danych o świadczeniach wypłaconych w ramach środowiskowej pomocy społecznej stanowią tablice wynikowe za 2014 r. opracowane przez Urząd Statystyczny w Krakowie na podstawie Zbioru Centralnego Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej MPiPS. Natomiast wartość świadczeń wypłaconych w ramach pomocy społecznej, przeznaczonych również na pomoc stacjonarną wyniosła w 2014 r. 3.619 mln zł a w 2013 r. 3.643 mln zł. Źródło danych: *Pomoc społeczna i opieka nad dzieckiem i rodziną w 2014 r.*, GUS, Warszawa 2015, str. 72.; *Pomoc społeczna i opieka nad dzieckiem i rodziną w 2013 r.*, GUS, Warszawa 2014, str. 74.

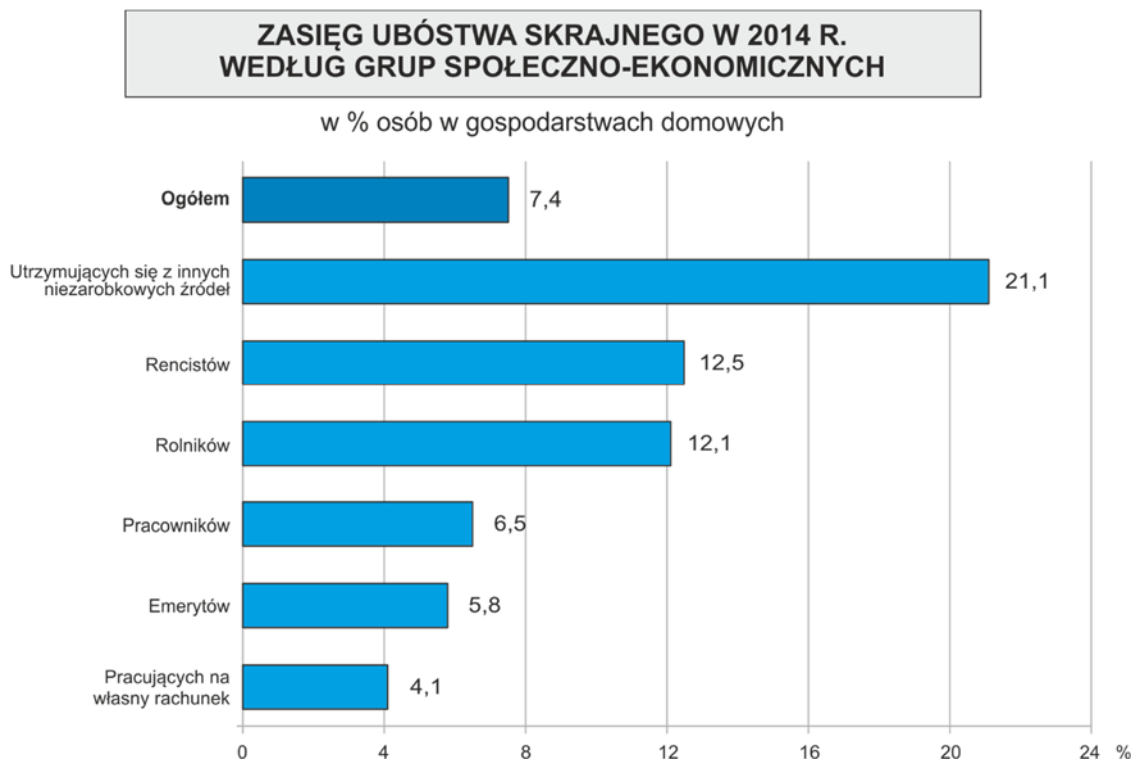
2. ZRÓŻNICOWANIE ZASIĘGU UBÓSTWA SKRAJNEGO W 2014 R.

Aby skutecznie zapobiegać oraz walczyć ze skutkami ubóstwa niezbędne jest zidentyfikowanie grup ludności najbardziej na nie narażonych. Przyjęcie za granicę ubóstwa poziomu minimum egzystencji pozwala ocenić rozmiar ubóstwa skrajnego w Polsce oraz wskazać te grupy ludności, które znajdują się w najtrudniejszej sytuacji materialnej i powinny być przedmiotem szczególnego zainteresowania polityki społecznej oraz adresatem pomocy. W koszyku minimum egzystencji szacowanym przez Instytut Pracy i Spraw Socjalnych (IPiSS), uwzględnione są bowiem wyłącznie wydatki związane z zaspokojeniem najniezbędniejszych potrzeb egzystencjalnych. Dotyczy to przede wszystkim wydatków wystarczających na skromne wyżywienie oraz utrzymanie bardzo małego mieszkania. W koszyku tym nie uwzględnia się natomiast żadnych potrzeb związanych z wykonywaniem pracy zawodowej, komunikacją, kulturą i wypoczynkiem.

Czynnikiem istotnie decydującym o sytuacji materialnej jednostki i jej rodziny, jest miejsce zajmowane na rynku pracy. Ubóstwem zagrożone są przede wszystkim osoby bezrobotne i rodziny osób bezrobotnych. W 2014 r. wśród gospodarstw domowych, w skład których wchodziła przynajmniej jedna osoba bezrobotna, stopa ubóstwa skrajnego wyniosła ponad 18% i była ponad dwa razy wyższa niż średnia w Polsce. Natomiast w gospodarstwach, w których nie było osób bezrobotnych zasięg ubóstwa skrajnego osiągnął ok. 5%. Większa liczba osób bezrobotnych w gospodarstwie domowym znacząco zwiększa ryzyko ubóstwa skrajnego. Stopa ubóstwa skrajnego w gospodarstwach z dokładnie jedną osobą bezrobotną wyniosła niecałe 15%, podczas gdy zasięg ubóstwa skrajnego w gospodarstwach domowych, w których były przynajmniej dwie osoby bezrobotne osiągnął ponad 33%.

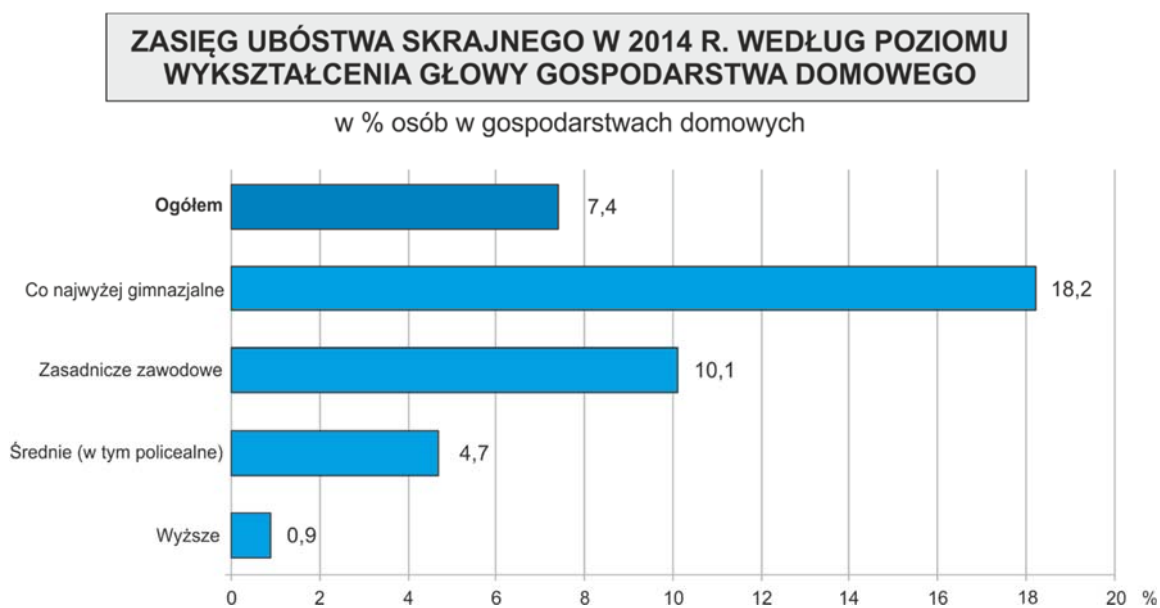
Zasięg ubóstwa jest wyraźnie zróżnicowany w zależności od grupy społeczno-ekonomicznej, określanej na podstawie przeważającego źródła dochodów. W najtrudniejszej sytuacji znajdowały się osoby żyjące w gospodarstwach domowych utrzymujących się z tzw. innych niezarobkowych źródeł (ok. 21%), w tym przede wszystkim w gospodarstwach, których podstawę utrzymania stanowiły świadczenia społeczne inne niż renty i emerytury (stopa ubóstwa skrajnego na poziomie ok. 28%). Bardziej niż przeciętnie narażeni na ubóstwo byli członkowie gospodarstw utrzymujących się głównie z rent (ok. 13%) oraz gospodarstw domowych rolników (ok. 12%).

Wykres 1.2.

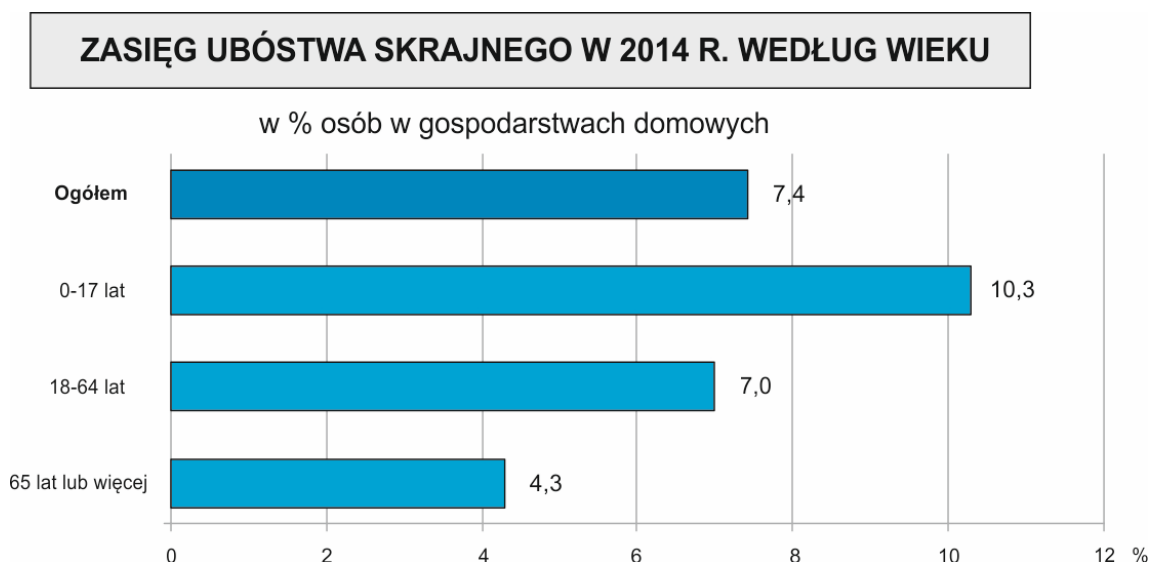
Pauperyzacji sprzyja także wykonywanie nisko płatnej pracy. Dotyczy to głównie osób o niskim poziomie wykształcenia, pracujących na stanowiskach robotniczych. W gospodarstwach domowych, których główny strumień dochodów pochodził z pracy najemnej na stanowisku robotniczym, w ubóstwie skrajnym żyła co dziesiąta osoba. Natomiast w gospodarstwach utrzymujących się głównie z pracy najemnej na stanowiskach nierobotniczych problem ten dotyczył w przybliżeniu co pięćdziesiątej osoby. W małym stopniu zagrożone ubóstwem skrajnym były osoby z gospodarstw domowych utrzymujących się z pracy na własny rachunek (stopa ubóstwa skrajnego na poziomie ok. 4%).

Wykres 1.3.

Wykształcenie jest jednym z najważniejszych czynników różnicujących zagrożenie ubóstwem. Zasadniczo, im wyższe wykształcenie, tym mniejsze jest ryzyko życia poniżej minimum egzystencji. Wśród gospodarstw domowych, w których głowa gospodarstwa domowego¹² uzyskała wykształcenie co najwyżej gimnazjalne, odsetek osób skrajnie ubogich wyniósł w 2014 roku ok. 18%, natomiast w gospodarstwach domowych, w których głowa gospodarstwa posiadała wykształcenie wyższe – niecały 1%. Prawie 80% osób żyjących poniżej minimum egzystencji stanowili członkowie gospodarstw domowych, których głowa nie ukończyła szkoły średniej.

Wykres 1.4.

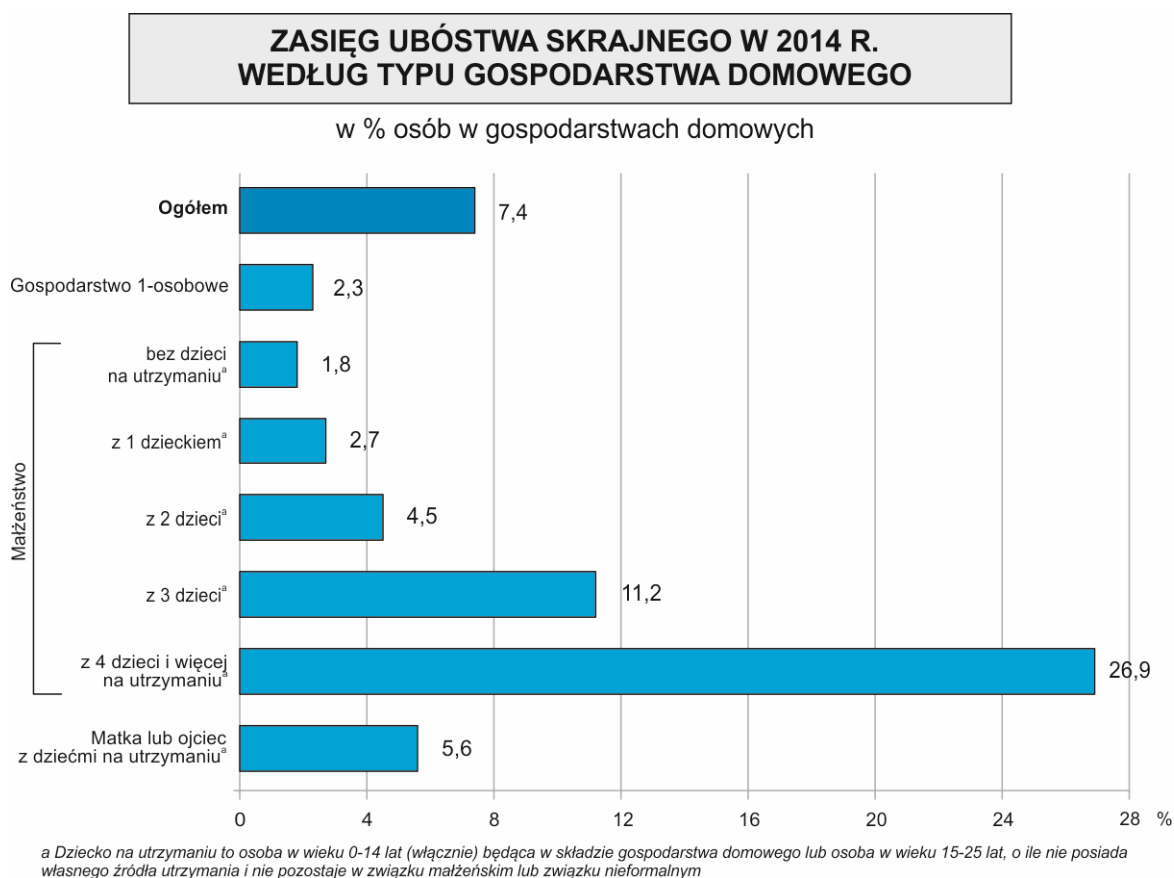

W Polsce częściej ubóstwem ekonomicznym zagrożeni są ludzie młodzi, w tym dzieci. W 2014 roku zasięg ubóstwa skrajnego wśród dzieci i młodzieży do lat 18 osiągnął około 10%, a osoby w tym wieku stanowiły prawie jedną trzecią populacji zagrożonej ubóstwem skrajnym (podczas gdy osoby poniżej 18 roku życia stanowiły mniej więcej jedną piątą całej populacji). Ponad 60% tych dzieci mieszkało na wsi.

Pomimo, że ubóstwo w Polsce dotyka częściej ludzi młodych, to nie można nie zwrócić uwagi na bardzo trudną sytuację części osób starszych. Z wiekiem starsi ludzie stają się coraz bardziej uzależnieni od emocjonalnego i fizycznego wsparcia ze strony innych. Ze względu na swój wiek i stan zdrowia osoby starsze mają ograniczone możliwości podejmowania aktywnych działań zmierzających do poprawy swojej sytuacji materialnej. Często są samotne, co pogłębia ich problemy finansowe. Nie zawsze też mogą liczyć na pomoc rodziny. Nawet jeśli mieszkają wspólnie z dziećmi, to w sytuacji bezrobocia często zdarza się, że ich świadczenia emerytalne są jedynym regularnym źródłem dochodów wielopokoleniowej rodziny. W 2014 r. co dwudziesta piąta osoba w wieku co najmniej 65 lat żyła w gospodarstwach domowych o wydatkach niższych od minimum egzystencji. Osoby powyżej 65 roku życia stanowiły około 8% osób zagrożonych ubóstwem skrajnym (podczas gdy w całej populacji w tym wieku była mniej więcej co siódma osoba), z czego zdecydowana większość (ponad 70%) mieszkała na wsi.

¹² Głowa gospodarstwa domowego (zwana również osobą odniesienia) jest to osoba, która ukończyła 16 lat i osiąga najwyższy, stały w dłuższym okresie, dochód spośród wszystkich członków gospodarstwa domowego.

Wykres 1.5.

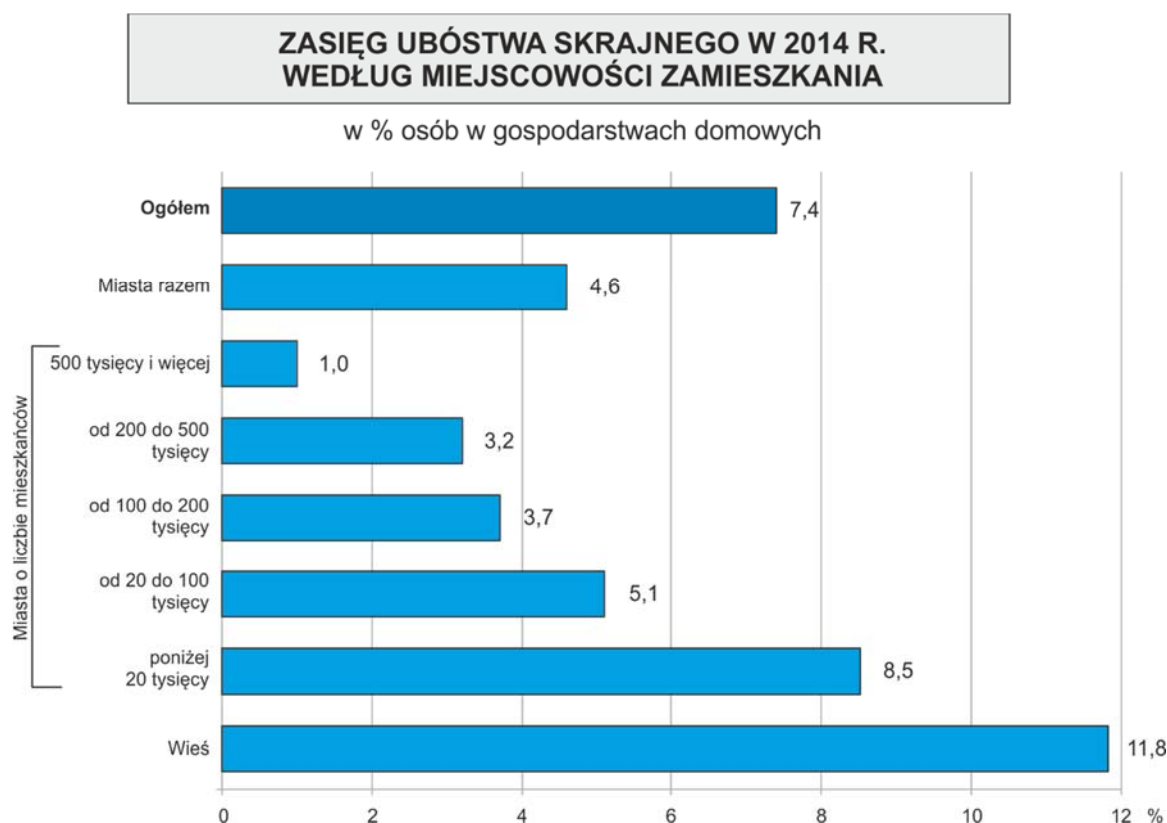

Ze względu na typ gospodarstwa domowego – grupę najbardziej zagrożoną ubóstwem stanowią rodziny wielodzietne. W 2014 r. poniżej minimum egzystencji żyła co dziewiąta osoba w gospodarstwach małżeństw z 3 dzieci oraz co czwarta osoba w gospodarstwach małżeństw z 4 lub większą liczbą dzieci. Osoby tworzące rodziny niepełne¹³ były we względnie lepszej sytuacji. Wskaźnik zagrożenia ubóstwem skrajnym dla rodzin niepełnych wyniósł około 6%. Sytuacja rodzin niepełnych jest zróżnicowana i w przypadku samotnych rodziców z większą liczbą dzieci poziom zagrożenia ubóstwem jest wyższy.

Do czynników zwiększających zagrożenie ubóstwem należy także zaliczyć obecność osoby niepełnosprawnej w gospodarstwie domowym. Stopa ubóstwa skrajnego wśród osób w gospodarstwach domowych z co najmniej jedną osobą niepełnosprawną wyniosła ok. 11%. W najtrudniejszej sytuacji znalazły się rodziny, w których obecne było przynajmniej jedno niepełnosprawne dziecko do lat 16. W tej grupie wskaźnik zagrożenia ubóstwem skrajnym wyniósł w 2014 roku ok. 15%. Dla porównania, odsetek osób zagrożonych ubóstwem w gospodarstwach domowych bez osób niepełnosprawnych kształtował się na poziomie 6,5%.

¹³ Za rodziny niepełne uznaje się samotnych rodziców z dziećmi na utrzymaniu.

Wykres 1.6.

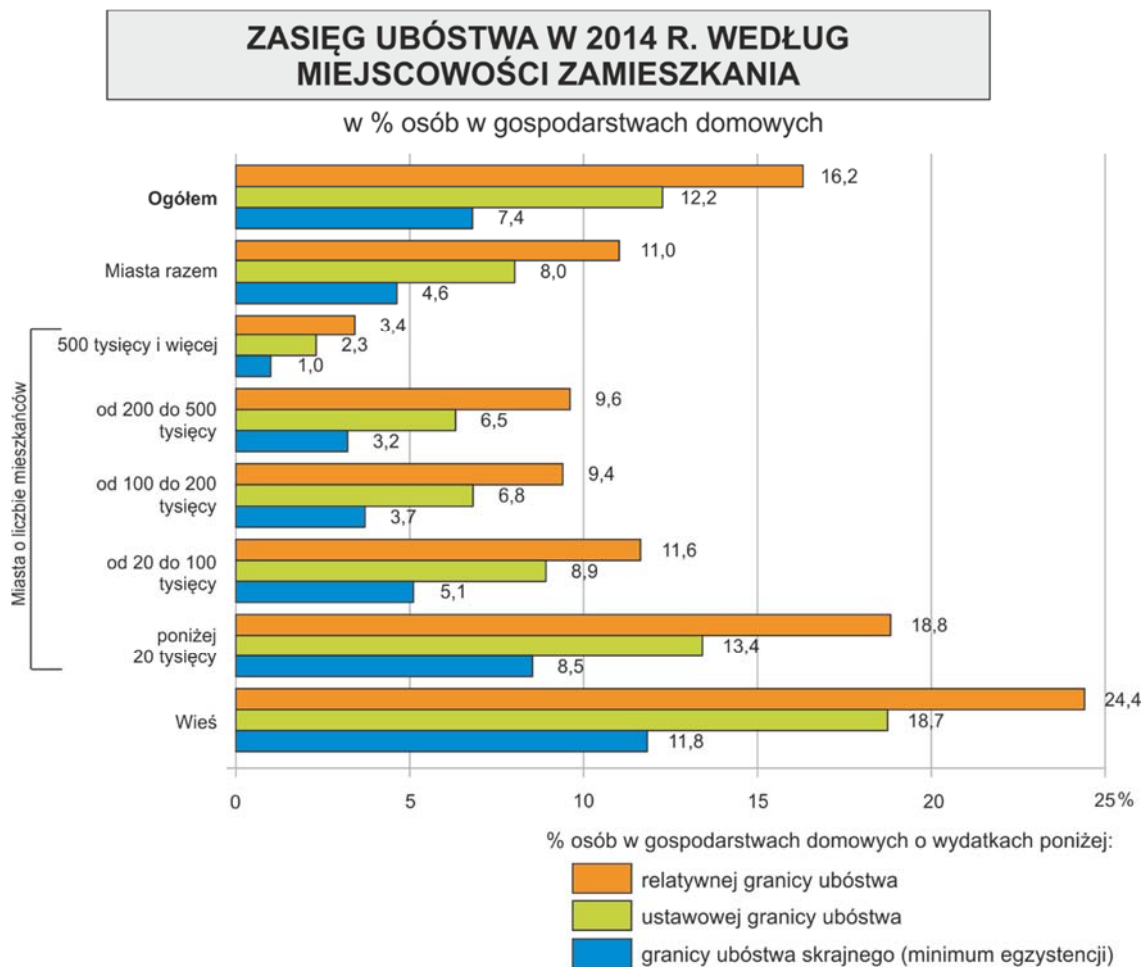

Podobnie jak w poprzednich latach, zasięg ubóstwa skrajnego na wsi był w 2014 r. ponad dwukrotnie wyższy niż w miastach. Różnica ta jest szczególnie wyraźna, gdy sytuację na wsi porównuje się z sytuacją w największych miastach (500 tys. lub więcej mieszkańców). W skrajnym ubóstwie żyło w 2014 roku prawie 5% mieszkańców miast (od ok. 1% w największych miastach, do prawie 9% w miastach poniżej 20 tys. mieszkańców). Na wsi odsetek osób żyjących poniżej minimum egzystencji wyniósł prawie 12%¹⁴. Najwyższym odsetkiem ubogich osób na wsi odznaczały się rodziny nie mające własnego gospodarstwa rolnego i utrzymujące się głównie ze świadczeń społecznych innych niż emerytura i renta (ok. 42%). Mieszkańcy wsi stanowili ponad 60% osób żyjących poniżej granicy ubóstwa skrajnego, podczas gdy udział ludności wiejskiej wśród ogółu ludności Polski wynosił mniej niż 40%.

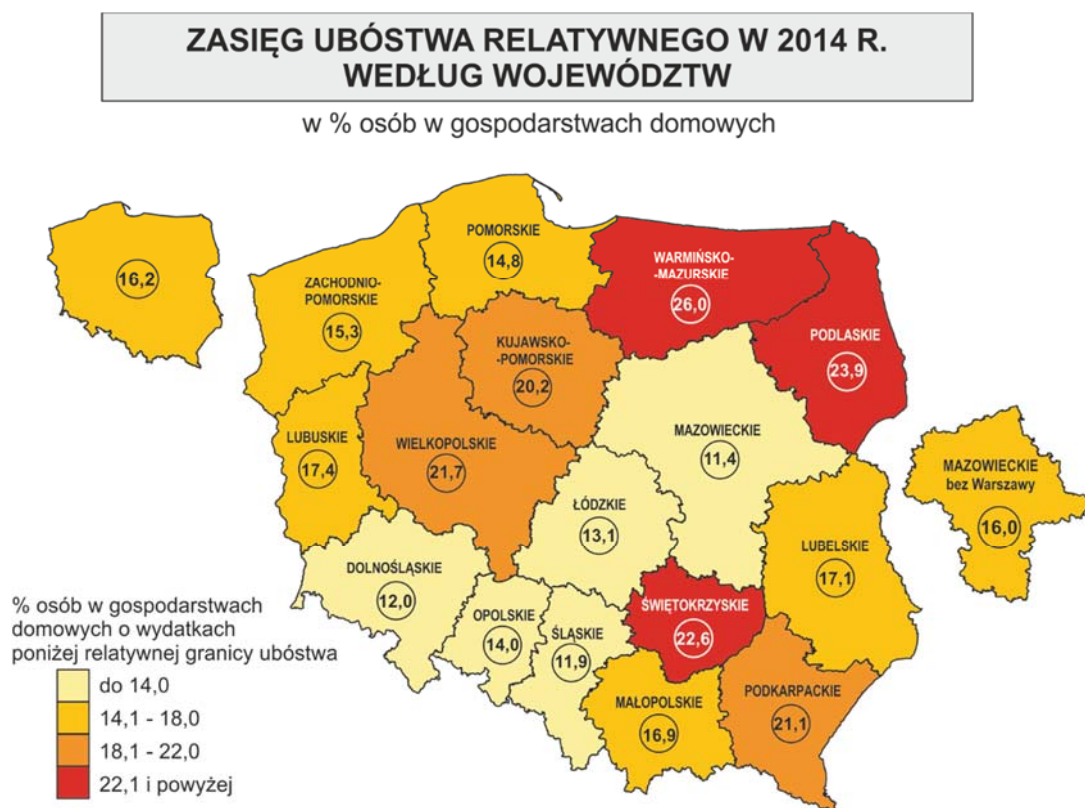
Obserwuje się również znaczne terytorialne rozpiętości w ocenach zasięgu ubóstwa skrajnego. Na poziomie regionów stopa ubóstwa skrajnego wahała się w 2014 r. od ok. 5% w regionie centralnym do około 10% w regionach: północnym i wschodnim, natomiast na poziomie województw – od ok. 5% do ok. 15%. Najwyższą stopę ubóstwa skrajnego odnotowano w województwach: warmińsko-mazurskim (prawie 15%) oraz świętokrzyskim (ok. 12%). Są to województwa charakteryzujące się wysokimi stopami bezrobocia, dużym udziałem pracujących w sektorze rolnym oraz niskimi wynagrodzeniami w stosunku do przeciętnych w kraju.

¹⁴ Nie należy przy tym zapominać, że zastosowanie tradycyjnej klasyfikacji opartej o kryteria administracyjne, wyróżniające wieś jako jedną klasę, pomijając np. typ funkcjonalny miejscowości, z założenia ogranicza możliwości wnioskowania, w tym pokazania różnic w poziomie i stylu życia.

Wykres 1.7.

Kartogram 1.1.

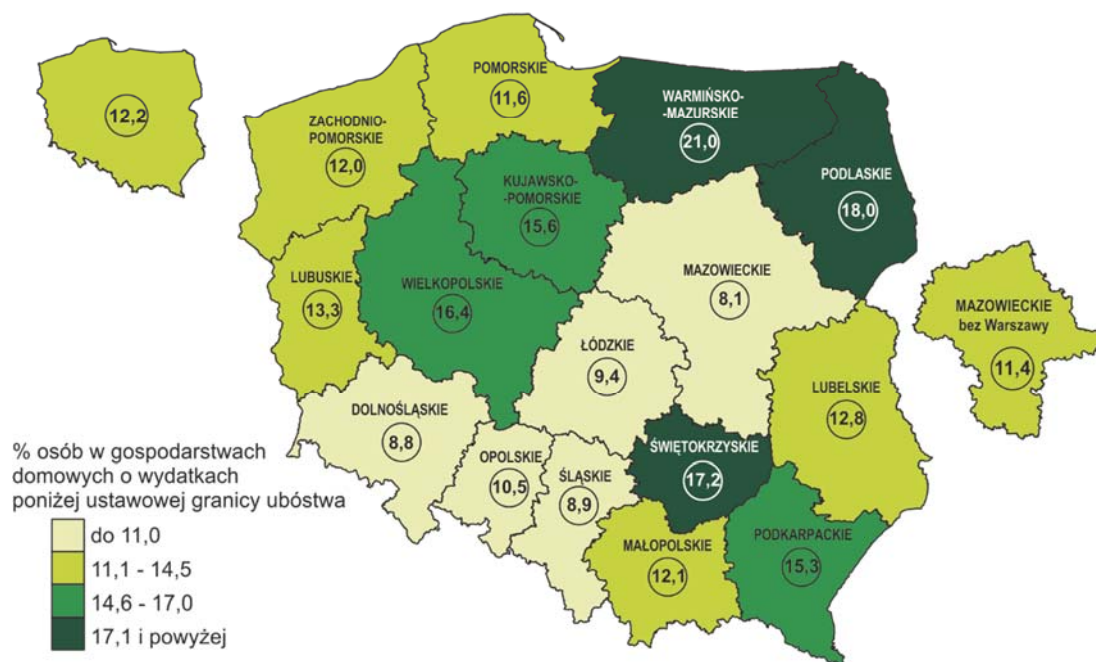

Kartogram 1.2.

ZASIĘG UBÓSTWA USTAWOWEGO W 2014 R. WEDŁUG WOJEWÓDZTW

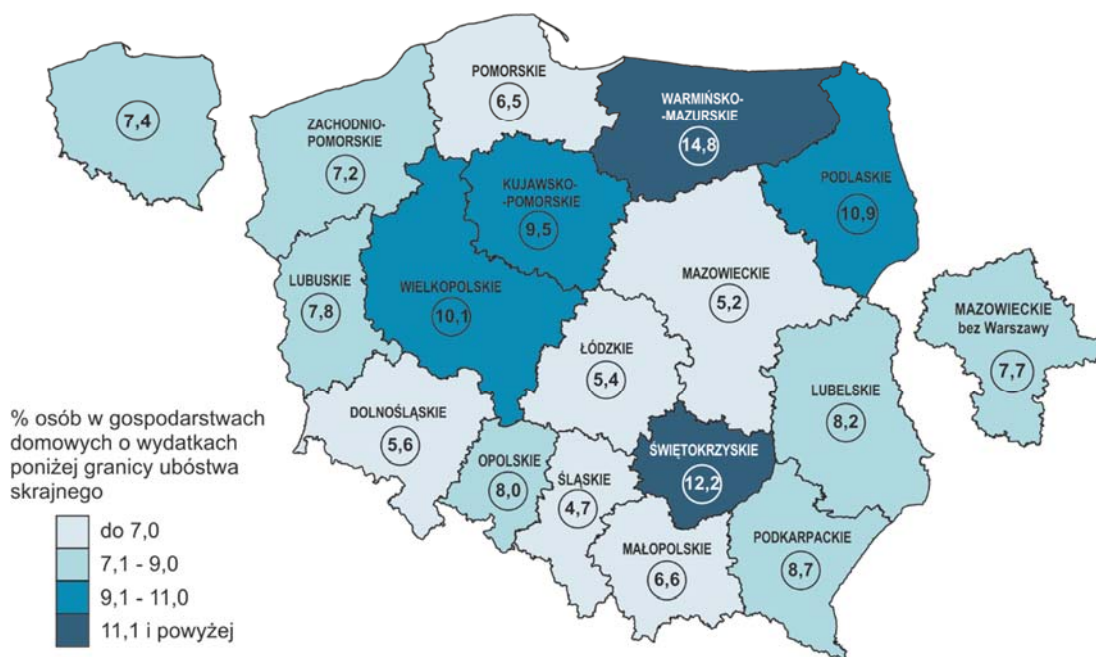
w % osób w gospodarstwach domowych

Kartogram 1.3.

ZASIĘG UBÓSTWA SKRAJNEGO W 2014 R. WEDŁUG WOJEWÓDZTW

w % osób w gospodarstwach domowych

Zasięg ubóstwa skrajnego jest zróżnicowany nie tylko pomiędzy poszczególnymi województwami, lecz również w obrębie samych województw. Przykładem tego mogą być szacunki dotyczące stopy ubóstwa dla województwa mazowieckiego. O ile wskaźnik ubóstwa skrajnego dla całego województwa mazowieckiego należy do najniższych w kraju – wynosi on około 5%, o tyle ten sam wskaźnik – po wyłączeniu z szacunków stolicy – przyjmuje wartość znacznie wyższą (ok. 8%), przekraczając nieznacznie średnią dla Polski. Rozdźwięk ten wskazuje na duże różnice pomiędzy stolicą, a resztą województwa¹⁵.

Podobnie jak w skali całego kraju, wewnątrzregionalne różnice w poziomie zagrożenia ubóstwem przebiegają także na linii miasto – wieś. We wszystkich województwach, z wyjątkiem województwa śląskiego, zagrożenie ubóstwem skrajnym jest wyraźnie wyższe na wsi niż w miastach. W większości województw stopa ubóstwa skrajnego jest dwu, a nawet trzykrotnie wyższa na wsi niż w mieście.

3. WYBRANE ELEMENTY WARUNKÓW ŻYCIA GOSPODARSTW DOMOWYCH SKRAJNIE UBOGICH W 2014 R.

Analizując dane dotyczące składu gospodarstw domowych zagrożonych ubóstwem skrajnym i żyjących powyżej tej linii ubóstwa można zauważyć, że gospodarstwa ubogie były większe od nieubogich, zarówno jeśli chodzi o przeciętną liczbę osób (ubogie – około 4,2; nieubogie – około 2,7), jak i przeciętną liczbę jednostek ekwiwalentnych¹⁶ (ubogie – około 3,0; nieubogie około 2,1).

Porównanie źródeł utrzymania członków gospodarstw domowych żyjących powyżej i poniżej minimum egzystencji potwierdziło wcześniejsze wnioski dotyczące czynników sprzyjających występowaniu ubóstwa skrajnego. Wprawdzie przeciętna liczba osób pracujących była zbliżona w gospodarstwach ubogich i nieubogich, jednak przeciętna liczba osób pozostających na utrzymaniu (wśród nich dzieci) była ponad dwa razy wyższa w gospodarstwach ubogich niż w nieubogich. W gospodarstwach ubogich występowało przeciętnie więcej osób pracujących najemnie na stanowisku robotniczym oraz w indywidualnym gospodarstwie rolnym. Podobnie w gospodarstwach ubogich wystąpiła wyższa przeciętna liczba osób pobierających świadczenia społeczne. Dotyczy to również przeciętnej liczby rencistów. Istotna różnica dotyczyła także przeciętnej liczby pobierających świadczenia społeczne, inne niż emerytury i renty. Była ona niemal cztery razy wyższa w gospodarstwach zagrożonych ubóstwem skrajnym niż w gospodarstwach żyjących powyżej tej linii ubóstwa.

---

¹⁵ Podobną prawidłowość można byłoby odnieść do innych województw z dużymi ośrodkami miejskimi, jednak ze względu na mniejszą liczebność próby niż w woj. mazowieckim, w oparciu o wyniki badania budżetów nie można precyzyjnie oszacować skali tych różnic.

¹⁶ Według oryginalnej skali OECD. Według tej skali wagę 1 przypisuje się pierwszej osobie w gospodarstwie domowym w wieku 14 lat i więcej, 0,7 – każdej następnej osobie w tym wieku, 0,5 – każdemu dziecku w wieku poniżej 14 lat.

Tabl. 1.1. **Charakterystyka składu gospodarstw domowych znajdujących się poniżej i powyżej granicy ubóstwa skrajnego w 2014 r.**

Wyszczególnienie	Gospodarstwa domowe		
	ogółem	poniżej granicy ubóstwa	powyżej granicy ubóstwa
Przeciętna liczba osób w gospodarstwach domowych	2,81	4,17	2,74
Przeciętna liczba jednostek ekwiwalentnych (wg skali oryginalnej OECD)	2,17	3,03	2,12
<i>Przeciętna liczba:</i>			
Pracujących razem:	1,1	1,12	1,10
najemnie na stanowisku robotniczym (praca stała)	0,41	0,57	0,40
najemnie na stanowisku nierobotniczym (praca stała)	0,47	0,15	0,48
w indywidualnym gospodarstwie rolnym	0,10	0,26	0,10
na własny rachunek (praca stała)	0,10	0,06	0,10
Pobierających świadczenia społeczne (z ubezpieczeń społecznych i pozostałe):	0,76	1,01	0,75
emerytury razem	0,48	0,37	0,49
pracownicze	0,42	0,25	0,43
rolnicze	0,06	0,12	0,06
renty razem	0,15	0,24	0,15
pracownicze	0,07	0,13	0,07
rolnicze	0,01	0,02	0,01
rodzinne	0,07	0,09	0,07
świadczenia społeczne inne niż emerytura i renta	0,12	0,39	0,11
Pozostających na utrzymaniu	0,86	1,94	0,81

W 2014 r. przeciętny miesięczny poziom wydatków w przeliczeniu na jedną osobę ekwiwalentną (z uwzględnieniem oryginalnej skali ekwiwalentności OECD), w gospodarstwach domowych zagrożonych skrajnym ubóstwem był ponad 3 razy niższy niż w gospodarstwach domowych żyjących powyżej minimum egzystencji (wydatki wyniosły odpowiednio: 447 zł oraz 1464 zł). Różnice w ogólnym poziomie wydatków wśród gospodarstw ubogich i nieubogich są szczególnie wyraźne, gdy weźmiemy pod uwagę poszczególne grupy wydatków (Tabl. 1.2.). Na przykład, gospodarstwa nieubogie wydawały około dwa razy więcej niż gospodarstwa żyjące poniżej minimum egzystencji na żywność i napoje bezalkoholowe oraz usługi telekomunikacyjne (wraz z opłatami internetowymi). W przypadku użytkownika mieszkania (włączając w to wydatki na nośniki energii) odnotowano ponad trzykrotną różnicę w poziomie wydatków. Znaczne różnice odnotowano w przypadku takich grup wydatków, jak m.in. edukacja, odzież i obuwie oraz zdrowie.

Znajduje to odzwierciedlenie w strukturze wydatków. Gospodarstwa ubogie z konieczności przeznaczają wyższy odsetek kwoty przeznaczonej na wydatki na zaspokojenie podstawowych potrzeb. Podstawowa pozycja w strukturze wydatków, czyli wydatki na żywność i napoje bezalkoholowe

stanowiła w gospodarstwach ubogich prawie 44% ogółu wydatków, podczas gdy w gospodarstwach nieubogich było to około 24%. W obu rodzajach gospodarstw wydatki na użytkowanie mieszkania (w tym nośniki energii) stanowiły około 20% ogółu wydatków. Nie należy jednak zapominać, że warunki mieszkaniowe gospodarstw ubogich są dużo gorsze niż nieubogich, co zostało zobrazowane w dalszej części tekstu.

W konsekwencji można zauważyć, że z reguły gospodarstwa domowe żyjące powyżej granicy ubóstwa mogą sobie pozwolić na przeznaczenie większego odsetka wydatków na zaspokojenie potrzeb innych, niż tzw. „wydatki sztywne” – niezbędne do życia, takie jak wydatki na żywność oraz mieszkanie (57% wobec 37% w gospodarstwach ubogich). Gospodarstwa domowe żyjące poniżej minimum egzystencji przeznaczały znacznie mniejszą część swojego budżetu na takie kategorie wydatkowe, jak m.in.: odzież i obuwie, eksploatacja prywatnych środków transportu, zdrowie oraz edukacja (Tabl. 1.2.).

Tabl. 1.2. **Przeciętne miesięczne wydatki gospodarstw domowych znajdujących się poniżej i powyżej granicy ubóstwa skrajnego w 2014 r.**

Wyszczególnienie	Gospodarstwa domowe		Gospodarstwa domowe		Wskaźnik zróżnicowania wydatków ^a
	poniżej granicy ubóstwa	powyżej granicy ubóstwa	poniżej granicy ubóstwa	powyżej granicy ubóstwa	
	w zł (w przeliczeniu na osobę dorosłą z uwzględnieniem oryginalnej skali ekwiwalentności OECD)		w %		
Wydatki gospodarstwa domowego ^b	447	1464	100	100	3,3
w tym:					
towary i usługi konsumpcyjne	437	1386	97,8	94,7	3,2
w tym:					
żywność i napoje bezalkoholowe	194	348	43,5	23,8	1,8
odzież i obuwie	13	80	3,0	5,5	6,0
użytkowanie mieszkania lub domu i nośniki energii	88	287	19,8	19,6	3,2
zdrowie	13	71	3,0	4,9	5,3
eksploatacja prywatnych środków transportu	19	97	4,2	6,7	5,1
usługi transportowe	6	19	1,3	1,3	3,2
usługi telekomunikacyjne wraz z opłatami internetowymi	33	70	7,4	4,8	2,1
usługi związane z rekreacją i kulturą ^c	8	26	1,8	1,8	3,2
usługi związane z edukacją	1	18	0,3	1,2	12,7
higiena osobista	11	43	2,6	2,9	3,7

^a Stosunek wydatków w zł w gospodarstwach domowych powyżej granicy ubóstwa do wydatków w zł w gospodarstwach domowych poniżej granicy ubóstwa.

^b Powiększone o fundusz remontowy.

^c Z wyłączeniem opłat internetowych. Kategoria odpowiada „usługom w zakresie rekreacji i kultury” w 2012 r.

W 2014 roku średnia luka wydatkowa gospodarstw domowych znajdujących się poniżej minimum egzystencji – zwana inaczej głębokością ubóstwa skrajnego – wyniosła w Polsce 19%. Oznacza to, iż przeciętne ekwiwalentne wydatki gospodarstw domowych żyjących poniżej minimum egzystencji były o 19% niższe niż przyjęta w omawianym roku granica ubóstwa. Średnia luka wydatkowa na wsi wyniosła 20% i była wyższa niż w mieście (17%).

Warunki mieszkaniowe gospodarstw domowych zagrożonych ubóstwem są gorsze niż gospodarstw żyjących powyżej minimum egzystencji. Wprawdzie przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania zajmowanego przez gospodarstwo domowe jest zbliżona w gospodarstwach ubogich i nieubogich, jednak ubogie gospodarstwa domowe dysponują znacznie mniejszą powierzchnią użytkową mieszkania na 1 osobę (19 m² wobec 28 m² w gospodarstwach nieubogich), a na jeden pokój przypada tam średnio większa liczba osób, niż w gospodarstwach domowych znajdujących się powyżej granicy ubóstwa (Tabl. 1.3.). Powyższa sytuacja ma swoje odzwierciedlenie w subiektywnych ocenach warunków mieszkaniowych. Opinię, że mieszkanie jest zbyt małe jak na potrzeby gospodarstwa domowego wyraziło prawie 21% ubogich gospodarstw domowych, podczas gdy wśród gospodarstw nieubogich problem ten dotyczył ok. 12%.

Gospodarstwa domowe żyjące poniżej minimum egzystencji dysponują również gorszymi warunkami sanitarnymi niż gospodarstwa uznawane za nieubogie. Mieszkania niemal wszystkich gospodarstw domowych znajdujących się powyżej minimum egzystencji wyposażone są w ustęp splukiwany, łazienkę i ciepłą wodę bieżącą, podczas gdy wśród gospodarstw domowych uznawanych za ubogie tego typu wyposażeniem dysponowało niecałe 9 na 10 gospodarstw. Gospodarstwa zagrożone ubóstwem skrajnym rzadziej korzystają również z centralnego ogrzewania, natomiast dużo częściej posiadają piece na opał (Tabl. 1.3.).

Powyższe rezultaty mają swe odzwierciedlenie w zbiorczym wskaźniku, uwzględniającym jednocześnie wyposażenie w wodociąg, ustęp splukiwany, łazienkę, ciepłą wodę bieżącą, i centralne ogrzewanie. Tego typu udogodnieniami łącznie dysponuje ok. 58% gospodarstw ubogich, podczas gdy wśród gospodarstw o wydatkach powyżej minimum egzystencji odsetek ten wyniósł ok. 84%.

Więcej niż 2 na 10 gospodarstw ubogich wyraziło opinię, że użytkowane przez nie mieszkanie nie jest wystarczająco ciepłe w zimie, natomiast ponad 23% z nich uważa, że mieszkanie ma przeciekający dach lub zawilgocone ściany, podłogi czy fundamenty, ewentualnie butwiejące okna lub podłogi. Wśród gospodarstw nieubogich problemy te dotyczyły, odpowiednio: co dziewiątego oraz co dwunastego gospodarstwa domowego.

Tabl. 1.3. **Warunki mieszkaniowe gospodarstw domowych znajdujących się powyżej i poniżej granicy ubóstwa skrajnego w 2014 r.**

Wyszczególnienie	Gospodarstwa domowe	
	poniżej granicy ubóstwa	powyżej granicy ubóstwa
Przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania w m ² zajmowanego przez gospodarstwo domowe	77,5	75,7
Przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania na osobę w m ²	18,6	27,7
Przeciętna liczba osób na pokój	1,5	0,9
Odsetek mieszkań wyposażonych w:		
wodociąg	97,2	99,5
ustęp spłukiwany	86,2	97,2
łazienkę	84,8	96,8
ciepłą wodę bieżącą	83,9	96,7
centralne ogrzewanie	60,4	84,6
piece	39,5	15,1
w tym:		
piece na opał	36,2	11,0
piece elektryczne lub gazowe	3,3	4,1
jednocześnie w wodociąg, ustęp spłukiwany, łazienkę, ciepłą wodę bieżącą i centralne ogrzewanie	58,2	83,6
Odsetek gospodarstw domowych uważających, że użytkowane przez nie mieszkanie:		
jest wystarczająco ciepłe w zimie	78,8	89,0
ma przeciekający dach lub zawilgocone ściany, podłogi, fundamenty, butwiejące okna lub podłogi	23,2	8,6
jest zbyt małe jak na potrzeby gospodarstwa domowego	20,7	11,6

Oprócz generalnie mniej korzystnych warunków mieszkaniowych, gospodarstwa domowe znajdujące się poniżej minimum egzystencji dysponują również gorszym wyposażeniem w dobra trwałego użytkowania niż gospodarstwa nieubogie. Wśród gospodarstw ubogich, w porównaniu z gospodarstwami znajdującymi się powyżej granicy ubóstwa skrajnego, zaobserwowano znacznie rzadsze występowanie takich elementów wyposażenia, jak m.in.: zmywarka do naczyń, pralka automatyczna, komputer osobisty z dostępem do Internetu oraz tzw. „płaski” telewizor (tj. inny niż kineskopowy) (Tabl. 1.4.). Ponadto, prywatny samochód osobowy użytkuje ok. 47% gospodarstw ubogich, podczas gdy wśród gospodarstw nieubogich odsetek ten wyniósł ok. 62%.

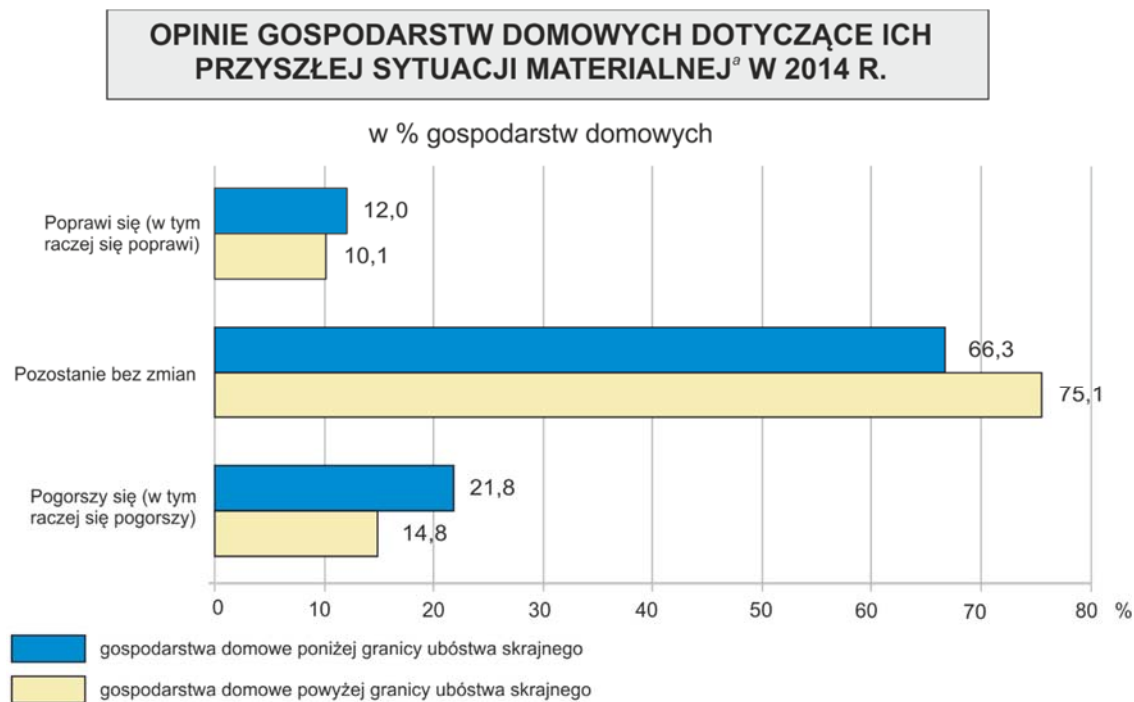
Tabl. 1.4. Wyposażenie w wybrane dobra trwałego użytkowania gospodarstw domowych znajdujących się powyżej i poniżej granicy ubóstwa skrajnego w 2014 r.

Wyszczególnienie	Gospodarstwa domowe	
	poniżej granicy ubóstwa	powyżej granicy ubóstwa
Odsetek gospodarstw domowych wyposażonych w:		
odbiornik telewizyjny inny niż kineskopowy	55,9	75,4
urządzenie do odbioru telewizji cyfrowej (kablowej, satelitarnej lub naziemnej z MPEG-4)	80,3	83,2
urządzenie do odbioru telewizji kablowej	12,2	34,1
urządzenie do odbioru telewizji satelitarnej	37,8	33,3
urządzenie do odbioru naziemnej telewizji cyfrowej z MPEG-4	34,6	20,4
odtwarzacz DVD	31,9	41,1
cyfrowy aparat fotograficzny	31,9	51,5
komputer osobisty	62,9	73,6
w tym z dostępem do Internetu	57,7	71,9
telefon stacjonarny	25,5	40,3
telefon komórkowy (prywatny)	91,3	94,2
pralkę automatyczną	81,4	94,7
kuchenkę mikrofalową	45,2	57,6
robota kuchennego	48,3	61,3
zmywarkę do naczyń	8,4	25,6
samochód osobowy (prywatny)	46,6	62,0

4. SAMOOCENA PERSPEKTYW ZMIANY SYTUACJI MATERIALNEJ

Samooceńa perspektyw zmiany sytuacji materialnej w istotny sposób zależała od sytuacji materialnej gospodarstw domowych. W 2014 r. gospodarstwa żyjące poniżej minimum egzystencji były nastawione bardziej pesymistycznie niż niezagrożone ubóstwem skrajnym. Około 22% gospodarstw ubogich przewidywało, że ich sytuacja materialna się pogorszy, natomiast mniej więcej dwie trzecie z nich zakładało, że sytuacja ta się nie zmieni. Wśród gospodarstw domowych żyjących powyżej granicy ubóstwa zaobserwowano niższy poziom pesymizmu, gdyż wskaźniki te osiągnęły odpowiednio: ok. 15% oraz ok. 75%. Odsetki gospodarstw, które przewidywały poprawę sytuacji materialnej były zbliżone w obu grupach i wyniosły ok. 12% wśród gospodarstw ubogich i ok. 10% wśród gospodarstw domowych niezagrożonych ubóstwem skrajnym.

Wykres 1.8.

a Na podstawie odpowiedzi na pytanie: Jak Pan/Pani sądzi, czy w ciągu najbliższych 12 miesięcy sytuacja materialna Pana/Pani gospodarstwa domowego: poprawi się, raczej się poprawi, pozostanie bez zmian, raczej pogorszy się, pogorszy się?

Prognozy odnośnie przyszłej sytuacji materialnej różnią się w zależności od miejsca zamieszkania. Biorąc pod uwagę gospodarstwa domowe znajdujące się poniżej progu ubóstwa skrajnego zaobserwować można, iż mniej więcej co piąte gospodarstwo domowe na wsi oraz co czwarte gospodarstwo domowe w mieście spodziewa się pogorszenia swej sytuacji materialnej w ciągu kolejnych 12 miesięcy. Poprawy sytuacji spodziewa się natomiast mniej więcej co dziesiąte ubogie gospodarstwo domowe na wsi oraz ok. 14% gospodarstw miejskich.

Nieco odmienne oceny odnośnie przyszłej sytuacji materialnej zaobserwowano wśród gospodarstw domowych uznanych za nieubogie. Pogorszenia sytuacji w tym przypadku spodziewało się nieznacznie więcej gospodarstw wiejskich niż miejskich (odpowiednio: ok. 16% i ok. 14%). Natomiast poprawę sytuacji materialnej prognozowało mniej więcej co piętnaste nieubogie gospodarstwo domowe na wsi oraz niespełna co dziewiąte gospodarstwo w miastach.

Tabl. 1.5. **Prognozy odnośnie przyszłości według opinii gospodarstw domowych w 2014 r.**
według miejsca zamieszkania

Wyszczególnienie	Gospodarstwa domowe			
	poniżej granicy ubóstwa		powyżej granicy ubóstwa	
Czy w ciągu najbliższych 12 miesięcy sytuacja materialna gospodarstwa domowego:	Miasto	Wieś	Miasto	Wieś
	% gospodarstw domowych			
poprawi się (w tym raczej się poprawi)	14,3	10,4	11,7	6,5
pozostanie bez zmian	60,2	70,3	73,9	77,8
pogorszy się (w tym raczej się pogorszy)	25,5	19,3	14,4	15,7

ZASTOSOWANE ROZWIĄZANIE METODOLOGICZNE

W analizach ubóstwa obiektywnego za syntetyczną miarę dobrobytu ekonomicznego gospodarstwa domowego przyjęto **poziom wydatków**. Gospodarstwo domowe (a tym samym wszystkie osoby wchodzące w jego skład) zostaje uznane za ubogie (zagrożone ubóstwem), jeżeli poziom jego wydatków (łącznie z wartością artykułów otrzymanych nieodpłatnie oraz pobranych z indywidualnego gospodarstwa rolnego, działki bądź z prowadzonej działalności na własny rachunek) jest niższy od wartości przyjętej za granicę ubóstwa.

Aby wyeliminować wpływ, jaki na koszty utrzymania gospodarstw domowych wywiera ich skład społeczno-demograficzny, zarówno przy obliczaniu poziomu wydatków w gospodarstwach domowych, jak i przy ustalaniu granic ubóstwa (relatywnego oraz skrajnego) zastosowano tzw. **oryginalną skalę ekwiwalentności**. Według tej skali wagę 1 przypisuje się pierwszej osobie w gospodarstwie domowym w wieku 14 lat i więcej; 0,7 – każdej następnej osobie w tym wieku; 0,5 – każdemu dziecku w wieku poniżej 14 lat. Oznacza to, że granica ubóstwa skrajnego i relatywnego dla gospodarstwa 4-osobowego złożonego z dwóch osób dorosłych i dwojga dzieci w wieku poniżej 14 lat jest 2,7 razy wyższa niż dla gospodarstwa 1-osobowego.

Przy obliczaniu zasięgu ubóstwa obiektywnego GUS uwzględnia **następujące granice ubóstwa**:

- 50% średnich wydatków ogółu gospodarstw domowych, jako **relatywną** granicę ubóstwa,
- kwotę, która zgodnie z obowiązującą ustawą o pomocy społecznej uprawnia do ubiegania się o przyznanie świadczenia pieniężnego z pomocy społecznej, jako tzw. **ustawową** granicę ubóstwa,
- poziom minimum egzystencji obliczany przez Instytut Pracy i Spraw Socjalnych (IPiSS), jako **granicę ubóstwa skrajnego**; minimum egzystencji uwzględnia jedynie te potrzeby, których zaspokojenie nie może być odłożone w czasie, a konsumpcja niższa od tego poziomu prowadzi do biologicznego wyniszczenia.

Za punkt wyjścia do ustalania granic ubóstwa skrajnego bierze się poziom minimum obliczony dla 1-osobowego gospodarstwa pracowniczego, a następnie mnoży się tę wartość przez liczbę „osób ekwiwalentnych”. Przyjęcie tej reguły powoduje, że wartość granic ubóstwa skrajnego różni się (z wyjątkiem jednoosobowego gospodarstwa pracowniczego) od poziomu minimum egzystencji oszacowanego przez IPiSS dla konkretnego typu gospodarstwa (na przykład 4-osobowego gospodarstwa pracowniczego złożonego z dwóch osób dorosłych i dwojga dzieci).

W przypadku granicy ustawowej nie stosuje się skali ekwiwalentności. Przy obliczaniu granic ubóstwa obowiązują dwie wielkości progowe: dla osoby samotnie gospodarującej (gospodarstwo jednoosobowe) oraz dla osoby w rodzinie (bez względu na wiek osób). Od października 2006 r. do października 2011 r. dla osoby samotnie gospodarującej była to kwota 477 zł, zaś dla osoby w gospodarstwie wieloosobowym – 351 zł. Od 1 października 2012 r. dla osoby samotnie gospodarującej jest to kwota 542 zł, zaś dla osoby w gospodarstwie wieloosobowym – 456 zł. Opisane zasady sprawiają, że w 2011 r. i przez znaczną część 2012 r. wartości granic ubóstwa skrajnego dla

Komentarz 1.3. (dok.)

niektórych gospodarstw domowych (w zależności od ich składu osobowego) przewyższały wartość granicy ubóstwa ustawowego.

Tabl.1.6. Granice ubóstwa dla wybranych typów gospodarstw w latach 2011-2014^a

Granice ubóstwa	Gospodarstwa 1-osobowe				Gospodarstwa 4-osobowe (2 osoby dorosłe + 2 dzieci do lat 14)			
	2011	2012	2013	2014	2011	2012	2013	2014
	w zł							
Skrajnego (minimum egzystencji)	495	519	551	540	1336	1401	1486	1458
Relatywnego	692	693	706	713	1868	1871	1906	1926
Ustawowego	477	542	542	542	1404	1824	1824	1824

a Poziom granic w IV kwartale.

Do oceny zasięgu ubóstwa wykorzystuje się prosty miernik zwany **stopą ubóstwa** lub wskaźnikiem zagrożenia ubóstwem. Oblicza się go jako iloraz liczby jednostek (gospodarstw domowych lub osób) ubogich do liczby jednostek w całej populacji. Podawany w procentach mówi on, jaki jest odsetek ubogich w danej populacji.

Głębokość ubóstwa przedstawia się z reguły za pomocą **wskaźnika średniej luki dochodowej lub wydatkowej** (w zależności od tego jaką kategorię przyjmiemy za miarę dobrobytu ekonomicznego). Wskaźnik ten informuje o ile procent przeciętne dochody/wydatki ubogich są niższe od przyjętej granicy ubóstwa.

W niniejszym opracowaniu ograniczono się do podawania informacji o osobach zagrożonych ubóstwem, pomijając na ogół informacje o zasięgu ubóstwa wśród gospodarstw domowych. Jest to zasada powszechnie stosowana.

Szacunki wykonane na podstawie badań budżetów gospodarstw domowych (jak również prezentowane w rozdziale 3 dane, pochodzące z europejskiego badania dochodów i warunków życia – EU-SILC) nie uwzględniają osób zamieszkałych w gospodarstwach zbiorowych i specjalnych (m.in. w domach studenckich, w domach opieki społecznej), a także osób bezdomnych. Analizując przedstawione w opracowaniu dane należy także pamiętać, że oprócz błędów losowych (związanych z faktem uogólniania wyników z próby na populację generalną) wyniki każdego badania statystycznego mogą być również obciążone błędami nielosowymi, które powstają na różnych etapach realizacji badania i których całkowita eliminacja jest w praktyce niemożliwa.

5. ANEKS TABELARYCZNY

Tabl. 1.7. Wskaźniki makroekonomiczne w latach 2006-2014

Wyszczególnienie	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
	rok poprzedni = 100, dynamika realna								
Produkt krajowy brutto	106,2	107,2	103,9	102,6	103,7	104,8	101,8	101,7	103,4
Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w gospodarce narodowej	104,0	105,5	105,9	102,0	101,4	101,4	100,1	102,8	103,4
Przeciętna miesięczna emerytura i renta brutto z pozarolniczego systemu ubezpieczeń społecznych	106,2	100,0	104,1	104,3	103,6	100,3	101,3	104,4	103,6
Emerytura	102,8	99,7	103,9	104,0	103,4	100,3	101,1	104,2	103,7
Renta z tytułu niezdolności do pracy	108,6	99,3	102,9	103,7	104,0	100,2	102,2	104,5	103,3
Renta rodzinna	106,1	99,7	103,1	103,4	103,1	99,8	101,4	104,2	102,9
Przeciętna miesięczna emerytura i renta brutto rolników indywidualnych	104,4	98,4	100,5	101,9	101,9	98,6	102,8	105,1	102,1
Emerytura	104,5	98,3	100,3	101,8	101,9	98,5	102,6	104,0	102,0
Renta z tytułu niezdolności do pracy	101,9	98,0	100,5	101,7	101,5	98,8	103,6	113,3	103,1
Renta rodzinna	104,0	98,6	102,3	103,3	103,1	99,5	104,5	104,0	102,2
	rok poprzedni = 100								
Wskaźnik cen towarów i usług konsumpcyjnych	101,0	102,5	104,2	103,5	102,6	104,3	103,7	100,9	100,0
	w %								
Wskaźnik zatrudnienia ogółem (15-64) według BAEL ^a (wagi NSP 2002) ^b	54,5	57,0	59,2	59,3	59,3	59,7			
Wskaźnik zatrudnienia ogółem (15-64) według BAEL (wagi NSP 2011) ^c					58,9	59,3	59,7	60,0	61,7
Stopa bezrobocia rejestrowanego (stan w końcu roku)	14,8	11,2	9,5	12,1	12,4	12,5	13,4	13,4	11,5
Stopa bezrobocia wg BAEL (stan według ostatniego badania w roku) ^d	12,2	8,5	6,7	8,5	9,3	9,7	10,1	9,8	8,1

^a Badanie aktywności ekonomicznej ludności (BAEL).

^b Wyniki BAEL za lata 2006-2011 zostały uogólnione przy wykorzystaniu danych pochodzących z bilansów ludności opracowanych na podstawie wyników Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2002.

^c Wyniki BAEL za lata 2010-2014 zostały uogólnione przy wykorzystaniu danych pochodzących z bilansów ludności opracowanych na podstawie wyników Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2011.

^d Wyniki BAEL zostały uogólnione w sposób przedstawiony wyżej. Wartość stopy bezrobocia za lata 2010 i 2011 jest taka sama przy wykorzystaniu obu metod.

Tabl. 1.8. Zasięg ubóstwa w latach 2006-2014^a

Wyszczególnienie	% osób w gospodarstwach domowych o wydatkach poniżej								
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Granicy ubóstwa skrajnego (minimum egzystencji)	7,8	6,6	5,6	5,7	5,8	6,8	6,8	7,4	7,4
Relatywnej granicy ubóstwa	17,7	17,3	17,6	17,3	17,4	16,9	16,3	16,2	16,2
Ustawowej granicy ubóstwa	15,1	14,6	10,6	8,3	7,4	6,6	7,2	12,8	12,2

^a Wskaźniki zasięgu ubóstwa za lata 2006-2010 obliczono na podstawie wag uogólniających wyniki Badania budżetów gospodarstw domowych uwzględniających dane z NSP 2002. Wskaźniki zasięgu ubóstwa za lata 2010-2014 obliczono na podstawie wag uogólniających wyniki Badania budżetów gospodarstw domowych uwzględniających dane z NSP 2011.

Tabl. 1.9. Zasięg ubóstwa w latach 2011-2014

według wybranych cech społeczno-ekonomicznych gospodarstw domowych

Wyszczególnienie	% osób w gospodarstwach domowych o wydatkach poniżej											
	granicy ubóstwa skrajnego (minimum egzystencji)				relatywnej granicy ubóstwa				ustawowej granicy ubóstwa			
	2011	2012	2013	2014	2011	2012	2013	2014	2011	2012	2013	2014
OGÓLEM	6,8	6,8	7,4	7,4	16,9	16,3	16,2	16,2	6,6	7,2	12,8	12,2
Grupy społeczno-ekonomiczne gospodarstw domowych												
Pracowników	5,8	6,2	6,4	6,5	15,6	15,3	14,9	15,2	5,9	6,9	12,0	11,9
Rolników	13,2	11,1	13,4	12,1	29,3	26,4	26,7	28,0	13,6	12,2	22,8	21,2
Pracujących na własny rachunek	3,5	2,6	3,9	4,1	10,0	7,9	9,2	8,9	3,6	2,6	7,5	6,8
Emerytów	4,6	4,3	4,8	5,8	12,5	11,9	11,4	12,1	3,6	3,6	6,8	7,2
Rencistów	13,0	12,1	13,2	12,5	26,4	25,8	26,3	25,5	10,6	10,7	18,2	17,8
Utrzymujących się z innych niezarobkowych źródeł	22,0	22,6	21,5	21,1	41,4	41,5	39,0	36,2	23,3	24,9	34,6	29,9
Typy gospodarstw domowych												
1 osobowe	2,3	2,4	2,5	2,3	6,2	6,5	6,1	5,5	2,0	2,1	2,6	2,2
Małżeństwa:												
bez dzieci na utrzymaniu ^a	1,7	1,7	1,9	1,8	5,4	5,2	5,3	5,2	0,8	1,0	1,8	1,6
z 1 dzieckiem	2,3	2,5	2,4	2,7	6,8	7,7	6,9	6,4	1,7	2,1	3,9	3,6
z 2 dzieci	5,0	4,2	4,7	4,5	14,2	12,3	12,1	11,2	4,7	4,9	9,9	9,0
z 3 dzieci	10,5	9,8	10,2	11,2	26,2	24,9	23,1	24,1	12,3	13,4	21,8	21,8
z co najmniej 4 dzieci na utrzymaniu	24,0	26,6	22,8	26,9	47,5	47,4	46,7	48,3	29,6	32,7	49,8	47,8
Matka lub ojciec z dziećmi na utrzymaniu	7,0	8,1	7,9	5,6	18,2	19,5	20,4	14,5	6,5	9,1	17,7	12,1

^a Dziecko na utrzymaniu jest to osoba w wieku 0-14 lat (włącznie), będąca w składzie gospodarstwa domowego lub osoba w wieku 15-25 lat, o ile nie posiada własnego źródła utrzymania lub nie pozostaje w związku małżeńskim lub związku nieformalnym.

Tabl. 1.10. Zasięg ubóstwa w gospodarstwach domowych z osobami niepełnosprawnymi prawnie^a w latach 2011-2014

Wyszczególnienie	% osób w gospodarstwach domowych o wydatkach poniżej											
	granicy ubóstwa skrajnego (minimum egzystencji)				relatywnej granicy ubóstwa				ustawowej granicy ubóstwa			
	2011	2012	2013	2014	2011	2012	2013	2014	2011	2012	2013	2014
OGÓŁEM	6,8	6,8	7,4	7,4	16,9	16,3	16,2	16,2	6,6	7,2	12,8	12,2
Gospodarstwa domowe z co najmniej 1 osobą niepełnosprawną	9,3	9,6	10,8	10,8	22,6	21,9	21,9	22,9	8,8	9,6	16,6	16,7
w tym:												
z niepełnosprawną głową gospodarstwa domowego	9,1	10,1	10,9	10,2	21,7	22,0	21,9	21,9	8,2	8,9	14,7	14,6
przynajmniej z 1 dzieckiem do lat 16 posiadającym orzeczenie o niepełnosprawności	10,2	12,4	11,5	14,6	28,0	28,8	25,8	29,9	13,1	17,7	24,9	26,6
Gospodarstwa domowe bez osób niepełnosprawnych	6,1	6,0	6,4	6,5	15,2	14,6	14,6	14,4	6,0	6,4	11,6	10,9

^a Przez niepełnosprawność należy rozumieć ograniczenie w funkcjonowaniu osoby, będące skutkiem naruszenia fizycznej, psychicznej lub intelektualnej sprawności organizmu, spowodowane chorobą, urazem lub wadą. Stopień niepełnosprawności osoby orzeka się na czas określony lub na stałe.

Tabl. 1.11. Zasięg ubóstwa w latach 2011-2014 według wieku

Wyszczególnienie	% osób w gospodarstwach domowych o wydatkach poniżej											
	granicy ubóstwa skrajnego (minimum egzystencji)				relatywnej granicy ubóstwa				ustawowej granicy ubóstwa			
	2011	2012	2013	2014	2011	2012	2013	2014	2011	2012	2013	2014
OGÓŁEM	6,8	6,8	7,4	7,4	16,9	16,3	16,2	16,2	6,6	7,2	12,8	12,2
0-17 lat	9,7	9,8	10,1	10,3	23,1	22,0	21,8	21,8	11,2	11,9	20,3	19,3
18-64 lata	6,4	6,4	7,0	7,0	15,9	15,5	16,5	15,5	5,8	6,3	12,0	11,0
65 lub więcej lat	4,0	3,8	4,4	4,3	11,2	10,7	9,9	10,6	3,0	3,1	5,6	5,8

Tabl. 1.12. **Zasięg ubóstwa w latach 2011-2014**
według poziomu wykształcenia głowy gospodarstwa domowego^a

Wyszczególnienie	% osób w gospodarstwach domowych o wydatkach poniżej											
	granicy ubóstwa skrajnego (minimum egzystencji)				relatywnej granicy ubóstwa				ustawowej granicy ubóstwa			
	2011	2012	2013	2014	2011	2012	2013	2014	2011	2012	2013	2014
OGÓŁEM	6,8	6,8	7,4	7,4	16,9	16,3	16,2	16,2	6,6	7,2	12,8	12,2
Co najwyżej gimnazjalne	15,0	16,4	16,8	18,2	32,9	32,4	32,3	33,3	14,3	15,6	25,5	25,9
Zasadnicze zawodowe	9,7	9,5	10,5	10,1	23,6	22,7	23,0	23,0	9,6	10,3	18,3	17,2
Średnie	3,7	3,4	4,4	4,7	11,2	10,6	10,8	11,2	3,6	3,9	8,4	8,1
Wyższe	0,8	0,6	0,9	0,9	2,5	2,6	3,1	2,9	0,6	0,7	2,1	1,9

^a Głowa gospodarstwa domowego (zwana również osobą odniesienia) jest to osoba, która ukończyła 16 lat i osiąga najwyższy, stały w dłuższym okresie czasu, dochód spośród wszystkich członków gospodarstwa domowego.

Tabl. 1.13. **Zasięg ubóstwa w latach 2011-2014**
według miejsca zamieszkania

Wyszczególnienie	% osób w gospodarstwach domowych o wydatkach poniżej											
	granicy ubóstwa skrajnego (minimum egzystencji)				relatywnej granicy ubóstwa				ustawowej granicy ubóstwa			
	2011	2012	2013	2014	2011	2012	2013	2014	2011	2012	2013	2014
OGÓŁEM	6,8	6,8	7,4	7,4	16,9	16,3	16,2	16,2	6,6	7,2	12,8	12,2
Miasta razem	4,1	4,3	4,6	4,6	11,4	11,0	11,2	11,0	4,1	4,6	8,4	8,0
o liczbie mieszkańców:												
500 tys. i więcej	1,1	1,1	1,0	1,0	3,3	3,3	3,8	3,4	0,9	1,1	2,6	2,3
200 – 500 tys.	3,1	2,9	4,6	3,2	9,6	9,1	9,5	9,6	3,1	2,7	6,7	6,5
100 – 200 tys.	3,8	4,6	3,5	3,7	11,7	10,9	10,5	9,4	4,2	4,3	7,5	6,8
20 – 100 tys.	4,3	5,3	4,9	5,1	13,0	13,6	12,6	11,6	4,6	5,8	9,8	8,9
poniżej 20 tys.	7,4	6,8	8,2	8,5	17,5	15,8	17,4	18,8	6,7	7,4	13,2	13,4
Wieś	11,0	10,6	11,6	11,8	25,4	24,5	24,0	24,4	10,7	11,1	19,6	18,7

Tabl. 1.14. **Zasięg ubóstwa w latach 2011-2014**
według regionów

Wyszczególnienie	% osób w gospodarstwach domowych o wydatkach poniżej											
	granicy ubóstwa skrajnego (minimum egzystencji)				relatywnej granicy ubóstwa				ustawowej granicy ubóstwa			
	2011	2012	2013	2014	2011	2012	2013	2014	2011	2012	2013	2014
OGÓŁEM	6,8	6,8	7,4	7,4	16,9	16,3	16,2	16,2	6,6	7,2	12,8	12,2
Region:												
Centralny	5,0	5,0	5,9	5,3	12,6	12,1	12,4	11,9	4,6	4,9	9,8	8,5
Południowy	4,8	5,2	5,4	5,5	13,4	13,1	13,1	14,0	5,0	5,5	10,0	10,3
Wschodni	9,7	8,9	9,6	9,6	23,5	22,5	21,2	20,6	9,0	9,7	16,6	15,3
Północno-zachodni	7,8	7,2	8,1	9,0	19,1	17,4	17,5	19,3	7,7	7,4	14,0	14,7
Południowo-zachodni	4,7	4,6	5,4	6,2	12,8	11,6	13,1	12,5	4,9	5,0	9,7	9,2
Północny	9,1	10,2	10,3	9,5	20,3	21,1	20,5	19,4	8,9	10,6	16,8	15,3

Tabl. 1.15. **Zasięg ubóstwa w latach 2011-2014**
według województw

Wyszczególnienie	% osób w gospodarstwach domowych o wydatkach poniżej											
	granicy ubóstwa skrajnego (minimum egzystencji)				relatywnej granicy ubóstwa				ustawowej granicy ubóstwa			
	2011	2012	2013	2014	2011	2012	2013	2014	2011	2012	2013	2014
OGÓŁEM	6,8	6,8	7,4	7,4	16,9	16,3	16,2	16,2	6,6	7,2	12,8	12,2
Województwo:												
Dolnośląskie	4,7	4,6	5,1	5,6	13,7	12,2	12,1	12,0	5,1	5,1	8,9	8,8
Kujawsko-pomorskie	7,4	8,3	9,6	9,5	18,4	19,6	18,8	20,2	6,9	8,4	16,0	15,6
Lubelskie	11,0	8,5	9,4	8,2	23,3	22,9	21,5	17,1	10,3	9,0	17,6	12,8
Lubuskie	3,1	4,9	6,4	7,8	13,4	13,3	15,0	17,4	2,8	5,0	12,2	13,3
Łódzkie	5,5	5,7	6,1	5,4	13,2	13,4	12,5	13,1	5,1	5,7	9,7	9,4
Małopolskie	4,8	6,2	6,0	6,6	15,0	15,6	15,8	16,9	5,4	6,6	12,2	12,1
Mazowieckie	4,7	4,7	5,7	5,2	12,4	11,5	12,4	11,4	4,4	4,6	9,9	8,1
Mazowieckie bez Warszawy	6,6	6,6	8,2	7,7	17,4	16,2	17,2	16,0	6,2	6,4	14,0	11,4
Opolskie	4,6	4,7	6,1	8,0	10,2	9,9	16,1	14,0	4,2	4,8	11,7	10,5
Podkarpackie	7,1	7,0	9,4	8,7	21,6	20,7	20,9	21,1	6,8	8,6	16,9	15,3
Podlaskie	11,2	10,7	11,2	10,9	24,2	23,0	22,7	23,9	10,3	10,7	17,6	18,0
Pomorskie	9,2	9,8	9,2	6,5	19,5	20,3	19,2	14,8	9,9	10,6	15,4	11,6
Śląskie	4,8	4,5	4,9	4,7	12,3	11,3	11,2	11,9	4,8	4,8	8,3	8,9
Świętokrzyskie	10,1	10,5	8,5	12,2	26,3	24,3	19,7	22,6	9,2	12,2	13,6	17,2
Warmińsko-mazurskie	11,4	13,5	13,2	14,8	24,6	24,7	25,4	26,0	10,5	13,8	20,2	21,0
Wielkopolskie	9,3	8,5	8,9	10,1	21,3	19,7	19,2	21,7	9,2	8,5	15,5	16,4
Zachodnio-pomorskie	7,5	5,7	7,1	7,2	17,9	14,8	15,3	15,3	7,3	6,4	11,6	12,0

Tabl. 1.16. **Wskaźniki średniej luki wydatkowej (głębokość ubóstwa)**
w latach 2011-2014

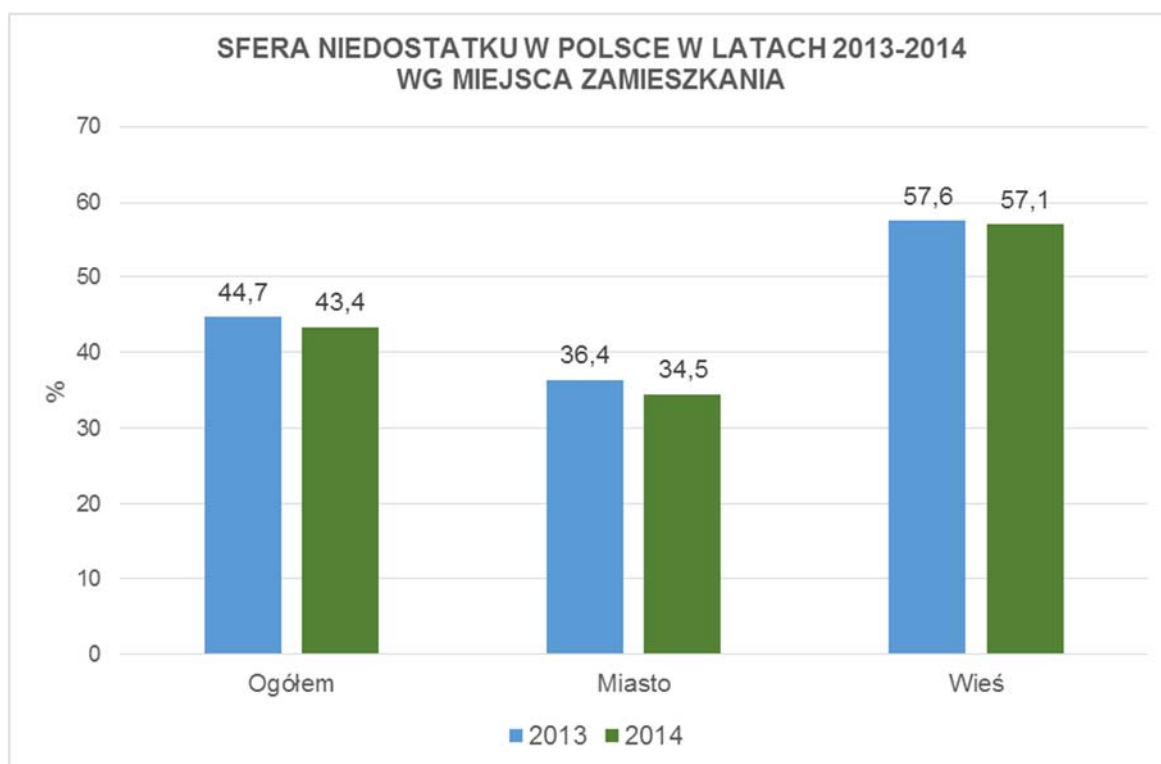
Wartość wskaźnika głębokości ubóstwa według:											
granicy ubóstwa skrajnego (minimum egzystencji)				relatywnej granicy ubóstwa				ustawowej granicy ubóstwa			
2011	2012	2013	2014	2011	2012	2013	2014	2011	2012	2013	2014
%											
19	18	19	19	22	21	21	21	19	19	20	20

2

SFERA NIEDOSTATKU NA PODSTAWIE BADAŃ BUDŻETÓW GOSPODARSTW DOMOWYCH

Obok kategorii minimum egzystencji, które wykorzystywane jest do określenia zasięgu ubóstwa skrajnego, od początku lat osiemdziesiątych Instytut Pracy i Spraw Socjalnych (IPiSS) szacuje i publikuje również wartość minimum socjalnego. W koszyku minimum socjalnego uwzględnia się dobra i usługi służące nie tylko zaspokojeniu potrzeb egzystencjalnych, ale także towary i usługi niezbędne do wykonywania pracy, kształcenia, utrzymywania więzi rodzinnych i kontaktów towarzyskich oraz skromnego uczestnictwa w kulturze. **W związku z tym minimum socjalne nie powinno być traktowane jako próg ubóstwa, lecz jako granica „minimalnie godziwego standardu życia”, wyznaczająca sferę niedostatku, poniżej której następuje deprywacja integracyjnych potrzeb człowieka¹.**

Wykres 2.1.

Analiza zasięgu sfery niedostatku w Polsce, analogicznie jak w przypadku ubóstwa skrajnego, została dokonana w oparciu o wyniki badania budżetów gospodarstw domowych. Gospodarstwo domowe (a tym samym wszystkie osoby wchodzące w jego skład), zostało uznane za żyjące w sferze niedostatku, jeśli poziom jego wydatków (obejmujący również wartość artykułów otrzymanych

¹ Zob. m.in. Kurowski P., *Koszyki minimum socjalnego i minimum egzystencji – dotychczasowe podejście*, Biuro Studiów i Ekspertyz, Warszawa 2003.

bezpłatnie oraz wartość spożycia naturalnego) był niższy od granicy sfery niedostatku wyznaczonej w oparciu o minimum socjalne obliczane przez IPISS. W 2014 r., podobnie jak w latach poprzednich, poziom granicy sfery niedostatku był około dwukrotnie wyższy od granicy ubóstwa skrajnego określonej na podstawie minimum egzystencji (zob. Komentarz 2.1.).

Na podstawie wyników badania budżetów gospodarstw domowych szacuje się, że w ciągu kilku ostatnich lat w Polsce ponad 40% osób żyło w gospodarstwach domowych, których poziom wydatków był niższy od granic sfery niedostatku wyznaczanych w oparciu o minimum socjalne obliczane przez IPISS. W 2014 r. w sferze niedostatku żyło w Polsce ok. 43% osób (ok. 16, 5 mln).

W zasadzie te same czynniki, które sprzyjały zwiększaniu ryzyka ubóstwa skrajnego, powodowały również zwiększenie prawdopodobieństwa trafienia do sfery niedostatku. W 2014 r. wśród gospodarstw domowych, w skład których wchodziła przynajmniej jedna osoba bezrobotna, w sferze niedostatku żyło ok. 70% osób. W najtrudniejszej sytuacji znajdowały się gospodarstwa domowe, dla których głównym źródłem utrzymania były świadczenia społeczne inne niż renty i emerytury (ok. 80% osób w sferze niedostatku). Znacznie wyższe od średniej krajowej odsetki osób żyjących w sferze niedostatku odnotowano także wśród gospodarstw rolników (ok. 62%) oraz gospodarstw rencistów i pracowników na stanowiskach robotniczych (po ok. 57%). Jednym z najważniejszych czynników różnicujących zasięg sfery niedostatku jest wykształcenie. W 2014 r. w gospodarstwach domowych, których głowa gospodarstwa (zwana inaczej osobą odniesienia w gospodarstwie domowym) legitymowała się wykształceniem co najwyżej gimnazjalnym, w sferze niedostatku żyło ok. 68% osób, natomiast w gospodarstwach domowych, w których głowa gospodarstwa miała wykształcenie wyższe – jedynie ok. 16%. Częściej niż przeciętnie w sferze niedostatku żyją gospodarstwa z osobami niepełnosprawnymi (ok. 54% w gospodarstwach z co najmniej jedną osobą niepełnosprawną prawnie, w tym ok. 56% z niepełnosprawnym dzieckiem do lat 16). Dla porównania, w gospodarstwach domowych bez osób niepełnosprawnych poniżej granicy sfery niedostatku żyło ok. 40% osób.

W 2014 r. w Polsce niedostatkiem ekonomicznym częściej dotknięci byli ludzie młodzi, w tym dzieci. W gospodarstwach domowych o wydatkach niższych od minimum socjalnego żyła ponad połowa (ok. 52%) dzieci i młodzieży poniżej 18 roku życia.

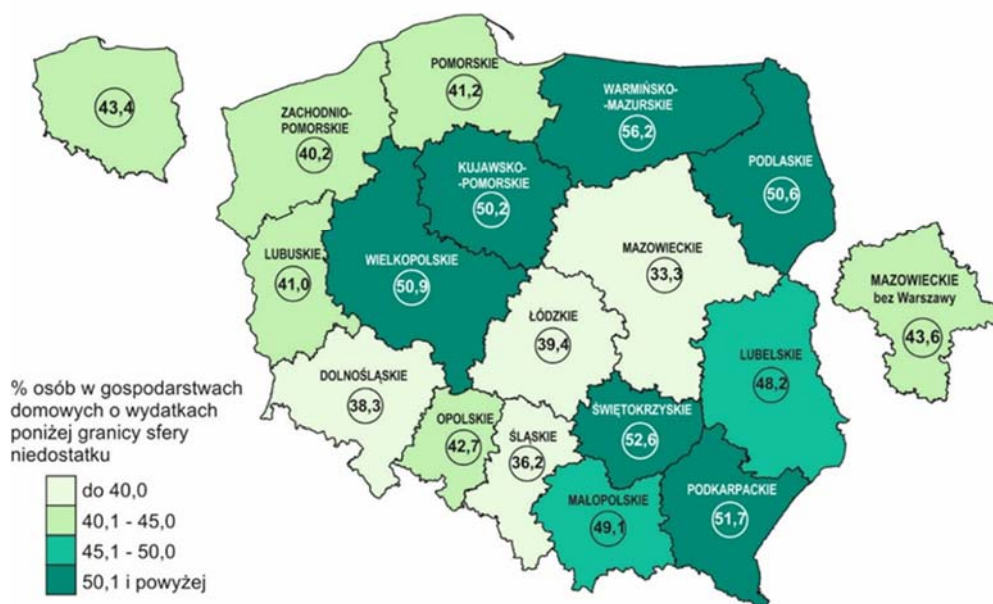
Pośród różnych typów gospodarstw domowych, na swoje utrzymanie mniej niż wynosiło minimum socjalne wydawały najczęściej rodziny wielodzietne. W 2014 r. w sferze niedostatku żyło ok. 57% osób w gospodarstwach małżeństw z 3 dzieci oraz ok. 79% osób w gospodarstwach małżeństw z 4 lub większą liczbą dzieci na utrzymaniu.

Podobnie jak w latach poprzednich, w 2014 r. zasięg sfery niedostatku na wsi był wyraźnie wyższy niż w miastach (szczególnie tych największych). W sferze niedostatku żyło od niecałych 19% mieszkańców miast liczących co najmniej 500 tys. do ok. 48% osób w miastach poniżej 20 tys. i ok. 57% mieszkańców wsi. W zależności od województwa odsetki osób żyjących poniżej progu niedostatku wynosił od ok. 33% do ok. 56%. Najwięcej osób żyjących w sferze niedostatku, analogicznie jak w przypadku stopy ubóstwa skrajnego, odnotowano w województwach: warmińsko-mazurskim (ponad 56%) oraz świętokrzyskim (ok. 53%). Wartość wskaźnika powyżej 50% odnotowano jednak również w woj. podkarpackim, wielkopolskim, podlaskim oraz kujawsko – pomorskim.

Kartogram 2.1

ZASIĘG SFERY NIEDOSTATKU W 2014 R. WEDŁUG WOJEWÓDZTW

w % osób w gospodarstwach domowych

Komentarz 2.1.

ROZWIĄZANIA METODOLOGICZNE ZASTOSOWANE PRZY OBLICZANIU SFERY NIEDOSTATKU

W analizach sfery niedostatku za syntetyczną miarę dobrobytu ekonomicznego gospodarstwa domowego przyjęto **poziom wydatków**. Gospodarstwo domowe (a tym samym wszystkie osoby wchodzące w jego skład) zostaje uznane za żyjące w sferze niedostatku, jeżeli poziom jego wydatków (łącznie z wartością artykułów otrzymanych nieodpłatnie oraz pobranych z indywidualnego gospodarstwa rolnego, działki bądź z prowadzonej działalności na własny rachunek) jest niższy od wartości przyjętej za granicę (określaną także zamiennie jako próg lub linia) sfery niedostatku.

Aby wyeliminować wpływ, jaki na koszty utrzymania gospodarstw domowych wywiera ich skład społeczno-demograficzny, zarówno przy obliczaniu poziomu wydatków w gospodarstwach domowych, jak i przy ustalaniu granicy sfery niedostatku zastosowano tzw. **oryginalną skalę ekwiwalentności**. Według tej skali wagę 1 przypisuje się pierwszej osobie w gospodarstwie domowym w wieku 14 lat i więcej; 0,7 – każdej następnej osobie w tym wieku; 0,5 – każdemu dziecku w wieku poniżej 14 lat. Oznacza to, że wartość granicy sfery niedostatku dla gospodarstwa 4-osobowego złożonego z dwóch osób dorosłych i dwojga dzieci w wieku poniżej 14 lat jest 2,7 razy wyższa niż dla gospodarstwa 1-osobowego (Tabl. 2.1.).

Za punkt wyjścia do ustalania granic sfery niedostatku bierze się poziom minimum socjalnego obliczony dla 1-osobowego gospodarstwa, a następnie mnoży się tę wartość przez liczbę „osób ekwiwalentnych”. Przyjęcie tej reguły powoduje, że wartość granic sfery niedostatku różni się (z wyjątkiem jednoosobowego gospodarstwa pracowniczego i emeryckiego) od poziomu minimum socjalnego oszacowanego przez IPiSS dla konkretnego typu gospodarstwa (na przykład 4-osobowego gospodarstwa pracowniczego złożonego z dwóch osób dorosłych i dwojga dzieci).

Komentarz 2.1. (dok.)

Przy wyznaczaniu granicy sfery niedostatku bierze się również pod uwagę grupę społeczno-ekonomiczną gospodarstwa domowego, określaną na podstawie głównego źródła utrzymania. Punktem wyjścia przy obliczaniu progów niedostatku dla gospodarstw pracowników i pracujących na rachunek własny jest minimum socjalne dla 1-osobowego gospodarstwa pracowniczego. Natomiast w przypadku pozostałych grup społeczno-ekonomicznych (rolników, emerytów, rencistów i utrzymujących się z niezarobkowych źródeł) podstawę stanowi minimum socjalne obliczane dla 1-osobowego gospodarstwa emeryckiego. Przyjęte założenia metodologiczne dotyczące ustalania granic sfery niedostatku (podobnie jak w przypadku obliczania granic ubóstwa skrajnego) zostały opracowane we współpracy z IPiSS.

Tabl. 2.1. **Granice sfery niedostatku w latach 2011-2014^a**

Granica sfery niedostatku ^b w gospodarstwach:	Gospodarstwa 1-osobowe				Gospodarstwa 4-osobowe (2 osoby dorosłe + 2 dzieci do lat 14)			
	2011	2012	2013	2014	2011	2012	2013	2014
	w zł							
pracowników i pracujących na własny rachunek	983	1027	1063	1062	2654	2772	2869	2867
rolników, emerytów, rencistów i utrzymujących się z niezarobkowych źródeł	987	1046	1067	1062	2666	2824	2880	2867

Tabl. 2.2. **Porównanie poziomu granicy sfery niedostatku z granicami ubóstwa w IV kwartale 2014 r.**

Wyszczególnienie	Miesięcznie w złotych dla gospodarstwa jednoosobowego	Poziom minimum pracowniczego = 100
Granica sfery niedostatku – minimum socjalne dla 1-osobowego gospodarstwa ^b	1062	100,00
Granice ubóstwa:		
minimum egzystencji	540	51
ustawowa	542	51
relatywna (50% średnich wydatków)	713	67

^a Poziom granic w IV kwartale.

^b Przy wyznaczaniu granicy sfery niedostatku bierze się pod uwagę także grupę społeczno-ekonomiczną gospodarstwa domowego, określaną na podstawie głównego źródła utrzymania. Punktem wyjścia przy obliczaniu progów niedostatku dla gospodarstw pracowników i pracujących na rachunek własny jest minimum socjalne dla 1-osobowego gospodarstwa pracowniczego. Natomiast w przypadku pozostałych grup społeczno-ekonomicznych (rolników, emerytów, rencistów i utrzymujących się z niezarobkowych źródeł) podstawę stanowi minimum socjalne obliczane dla 1-osobowego gospodarstwa emeryckiego.

W 2014 roku minimum socjalne dla 1-osobowego gospodarstwa pracowniczego było równe minimum socjalnemu dla 1-osobowego gospodarstwa emeryckiego.

1. ANEKS TABELARYCZNY

Tabl. 2.3. **Zasięg sfery niedostatku w latach 2011-2014**
według wybranych cech społeczno-ekonomicznych gospodarstw domowych

Wyszczególnienie	Rok			
	2011	2012	2013	2014
	<i>% osób w gospodarstwach domowych</i>			
OGÓŁEM	42,5	43,4	44,7	43,4
Grupy społeczno-ekonomiczne gospodarstw domowych				
Pracowników:	41,2	42,1	43,1	42,5
na stanowiskach robotniczych	56,1	56,6	57,6	56,7
na stanowiskach nierobotniczych	22,5	23,8	25,1	24,8
Rolników	64,3	61,9	63,0	61,7
Pracujących na własny rachunek	29,2	30,5	31,0	31,2
Emerytów	36,9	37,9	38,9	37,3
Rencistów	56,7	58,1	58,5	56,8
Utrzymujących się z innych niezarobkowych źródeł	66,9	69,1	71,0	65,4
w tym utrzymujących się ze świadczeń społecznych	83,5	83,5	86,6	80,5
Typy gospodarstw domowych				
1 osobowe	24,3	25,7	24,8	23,5
Małżeństwa:				
bez dzieci na utrzymaniu	21,7	22,3	23,3	23,0
z 1 dzieckiem	25,9	28,2	29,4	27,1
z 2 dziećmi	40,3	40,1	42,5	39,2
z 3 dziećmi	61,8	61,0	59,2	57,3
z co najmniej 4 dziećmi na utrzymaniu	77,5	81,4	80,0	78,6
Matka lub ojciec z dziećmi na utrzymaniu	40,1	49,5	50,3	45,5

Tabl. 2.4. Zasięg sfery niedostatku w gospodarstwach domowych z osobami niepełnosprawnymi prawnie w latach 2011-2014

Wyszczególnienie	Rok			
	2011	2012	2013	2014
	<i>% osób w gospodarstwach domowych</i>			
OGÓŁEM	42,5	43,4	44,7	43,4
Gospodarstwa domowe z co najmniej 1 osobą niepełnosprawną	52,2	53,7	55,0	53,9
w tym:				
z niepełnosprawną głową gospodarstwa domowego	49,4	51,6	52,3	49,9
z przynajmniej z 1 dzieckiem do lat 16 posiadającym orzeczenie o niepełnosprawności	61,6	61,3	65,6	56,1
Gospodarstwa domowe bez osób niepełnosprawnych	39,6	40,4	41,7	40,4

Tabl. 2.5. Zasięg sfery niedostatku w latach 2011-2014 według wykształcenia głowy gospodarstwa domowego

Wyszczególnienie	Rok			
	2011	2012	2013	2014
	<i>% osób w gospodarstwach domowych</i>			
OGÓŁEM	42,5	43,4	44,7	43,4
Wykształcenie:				
co najwyżej gimnazjalne	65,7	67,2	68,3	67,8
zasadnicze zawodowe	56,4	57,2	58,1	57,3
średnie	34,9	35,6	38,7	37,1
wyższe	13,2	15,1	17,1	16,2

Tabl. 2.6. Zasięg sfery niedostatku w gospodarstwach domowych w latach 2011-2014 według wieku

Wyszczególnienie	Rok			
	2011	2012	2013	2014
	<i>% osób w gospodarstwach domowych</i>			
OGÓŁEM	42,5	43,4	44,7	43,4
0-17 lat	52,1	52,6	53,8	51,8
18-64 lata	40,7	41,7	43,1	42,0
65 lub więcej lat	35,6	36,5	36,7	35,7

Tabl. 2.7. **Zasięg sfery niedostatku w latach 2011-2014**
według miejsca zamieszkania

Wyszczególnienie	Rok			
	2011	2012	2013	2014
	<i>% osób w gospodarstwach domowych</i>			
OGÓŁEM	42,5	43,4	44,7	43,4
Miasta razem	33,6	35,2	36,4	34,5
o liczbie mieszkańców:				
500 tys. i więcej	17,8	17,3	20,1	18,6
200-500 tys.	30,8	32,9	32,2	30,1
100-200 tys.	33,2	36,7	37,9	34,0
20-100 tys.	38,4	40,2	40,3	37,3
poniżej 20 tys.	42,9	45,0	47,2	48,1
Wieś	56,4	56,2	57,6	57,1

Tabl. 2.8. **Zasięg sfery niedostatku w latach 2011-2014**
według regionów

Wyszczególnienie	Rok			
	2011	2012	2013	2014
	<i>% osób w gospodarstwach domowych</i>			
OGÓŁEM	42,5	43,4	44,7	43,4
Region:				
Centralny	33,2	34,0	36,4	35,2
Południowy	39,9	40,1	42,4	41,7
Wschodni	53,2	54,3	54,3	50,5
Północno-zachodni	45,6	46,9	47,2	46,5
Południowo-zachodni	38,1	35,5	39,4	39,5
Północny	45,9	49,1	48,7	48,0

Tabl. 2.9. **Zasięg sfery niedostatku w latach 2011-2014**
według województw

Wyszczególnienie	Rok			
	2011	2012	2013	2014
	% osób w gospodarstwach domowych			
OGÓŁEM	42,5	43,4	44,7	43,4
Województwo:				
Dolnośląskie	39,2	35,5	38,4	38,3
Kujawsko-pomorskie	46,5	51,1	47,8	50,2
Lubelskie	55,0	53,6	53,8	48,2
Lubuskie	40,9	41,0	45,9	41,0
Łódzkie	38,3	39,2	37,3	39,4
Małopolskie	43,9	45,9	49,3	49,1
Mazowieckie	30,8	31,5	35,9	33,3
Mazowieckie bez Warszawy	40,1	42,1	46,8	43,6
Opolskie	34,9	35,3	42,3	42,7
Podkarpackie	51,1	54,9	54,9	51,7
Podlaskie	52,1	53,5	53,5	50,6
Pomorskie	41,2	43,1	43,3	41,2
Śląskie	37,2	36,9	37,4	36,2
Świętokrzyskie	54,9	55,6	54,8	52,6
Warmińsko- mazurskie	52,8	56,3	59,1	56,2
Wielkopolskie	48,3	50,9	48,1	50,9
Zachodniopomorskie	42,6	42,0	45,9	40,2

Tabl. 2.10. **Wskaźniki średniej luki wydatkowej (głębokości sfery niedostatku)**
w latach 2011-2014

Rok			
2011	2012	2013	2014
%			
27	27	27	27

3

UBÓSTWO I WYKLUCZENIE SPOŁECZNE NA PODSTAWIE EUROPEJSKIEGO BADANIA DOCHODÓW I WARUNKÓW ŻYCIA (EU-SILC)

Ograniczenie skali ubóstwa i wykluczenia społecznego stanowi jeden z pięciu celów rozwojowych „Strategii na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu – Europa 2020”. Strategia ta została przyjęta w 2010 r., zastępując realizowaną w latach 2000-2010 Strategię Lizbońską. Działania dotyczące realizacji celów założonych dla Polski zostały zawarte w Krajowym Programie Reform na rzecz realizacji strategii Europa 2020, przyjętym przez Radę Ministrów.

Zarówno do opracowywania, monitorowania jak i oceny polityki społecznej niezbędny jest odpowiedni system informacji. Dotyczy to przyjęcia zestawu wspólnie uzgodnionych wskaźników, które pozwoliłyby w sposób możliwie precyzyjny diagnozować oraz porównywać sytuację w państwach członkowskich Unii, a także monitorować postępy w realizacji przyjętych przez Unię Europejską celów w zakresie przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu i walki z ubóstwem. Podstawowym warunkiem porównywalności danych jest posiadanie spójnych, w pełni zharmonizowanych źródeł informacji. Warunek ten spełniać ma europejskie badanie dochodów i warunków życia ludności, zwane w skrócie od angielskiej nazwy EU-SILC (EU Statistics on Income and Living Conditions).

Organizacja i metodologia badania EU-SILC regulowana jest rozporządzeniem Parlamentu Europejskiego i Rady nr 1177/2003 z 16 czerwca 2003 r. (ze zmianami zawartymi w rozporządzeniu nr 1553/2005) dotyczącym statystyki dochodów i warunków życia ludności (EU-SILC) oraz korespondującymi z tym aktem prawnym rozporządzeniami Komisji Europejskiej. Badanie EU-SILC było wdrażane w krajach Unii Europejskiej stopniowo od 2003 r. W Polsce jest ono realizowane przez GUS od 2005 r.¹

Postęp w realizacji Strategii Europa 2020 jest monitorowany na podstawie zbioru wskaźników przypisanych do poszczególnych celów. W zakresie celu piątego, który zakłada w perspektywie do 2020 r. „zmniejszenie ubóstwa w UE poprzez wydzwignięcie z ubóstwa co najmniej 20 mln osób”, uwzględnia się wskaźniki pochodzące z badania EU-SILC, w tym: jeden wskaźnik złożony – wskaźnik zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym oraz trzy „wskaźniki cząstkowe”: wskaźnik zagrożenia ubóstwem (po uwzględnieniu transferów społecznych), wskaźnik osób zagrożonych pogłębioną deprawacją materialną oraz wskaźnik osób żyjących w gospodarstwach domowych o bardzo niskiej intensywności pracy.

W niniejszym rozdziale nie ograniczono się jedynie do przedstawienia podstawowych wskaźników monitorujących realizację celów Strategii Europa 2020. Uwzględniono w nim także dodatkowe informacje dotyczące m.in.: poziomu i zróżnicowania dochodów, zróżnicowania społecznego i trwałości ubóstwa dochodowego, co pozwoli na pełniejszą ocenę zjawiska ubóstwa w Polsce.

Większość analiz, które zostały zaprezentowane w niniejszej publikacji odnosi się do 2013 r. ze względu na to, iż jest to ostatni rok, dla którego dostępne są pełne dane na poziomie Unii Europejskiej. Jednak w związku z tym, iż w grudniu 2015 r. udostępnione zostały najważniejsze wskaźniki z zakresu ubóstwa i wykluczenia społecznego dla Unii Europejskiej za 2014 r., na końcu rozdziału i w aneksie tabelarycznym zostały zamieszczone również najbardziej aktualne dane dla Polski oraz Unii Europejskiej.

¹ Dokładny opis organizacji i metodologii polskiej edycji badania EU-SILC oraz jego wyniki (w tym dotyczące ubóstwa), prezentowane są w corocznej publikacji *Dochody i warunki życia ludności w Polsce*, dostępnej również na stronie internetowej GUS.

1. DOCHODY I ZRÓŻNICOWANIE DOCHODÓW W UNII EUROPEJSKIEJ

Poziom przeciętnych dochodów do dyspozycji w krajach Unii Europejskiej jest bardzo zróżnicowany, przy czym Polska należy do grupy państw o najniższych dochodach. Wartość średnich rocznych dochodów ekwiwalentnych w Polsce wyniosła w 2013 r. ok. 10,6 tys. PPS, natomiast mediana – 9,2 tys. PPS. Wśród wszystkich krajów członkowskich Unii Europejskiej, najwyższe średnie roczne dochody do dyspozycji w przeliczeniu na jednostkę ekwiwalentną mieli mieszkańcy Luksemburga (ok. 32 tys. PPS) oraz Austrii i Francji (ok. 23 tys. PPS). Najniższy średni roczny dochód do dyspozycji odnotowano przede wszystkim w „nowych” krajach członkowskich Unii Europejskiej, przy czym najmniej korzystną sytuację zaobserwowano w takich państwach jak Rumunia (ok. 5 tys. PPS), Bułgaria (ok. 7 tys. PPS) oraz Łotwa (ok. 8 tys. PPS). Podobnie jak w przypadku średniej, najwyższy poziom mediany dochodu do dyspozycji odnotowano w Luksemburgu (ok. 28 tys. PPS) oraz w Austrii i Szwecji (ok. 21 tys. PPS), najniższą wartość mediany rocznego dochodu do dyspozycji zaobserwowano natomiast w Rumunii (ok. 4 tys. PPS) oraz w Bułgarii i na Łotwie (ok. 6 tys. PPS).

Komentarz 3.1.

PPS JAKO UMOWNA WALUTA WYKORZYSTYWANA PRZY PORÓWNYWANIU SYTUACJI DOCHODOWEJ W KRAJACH UNII EUROPEJSKIEJ

PPS stanowi wspólną walutę umowną, której jednostką jest standard siły nabywczej (Purchasing Power Standard). Wartość jednego PPS jest równa liczbie jednostek waluty danego kraju odpowiadającej 1 euro na rynku krajowym, przy uwzględnieniu relacji cen towarów i usług konsumpcyjnych w danym kraju do cen w pozostałych krajach biorących udział w porównaniu.

Komentarz 3.2.

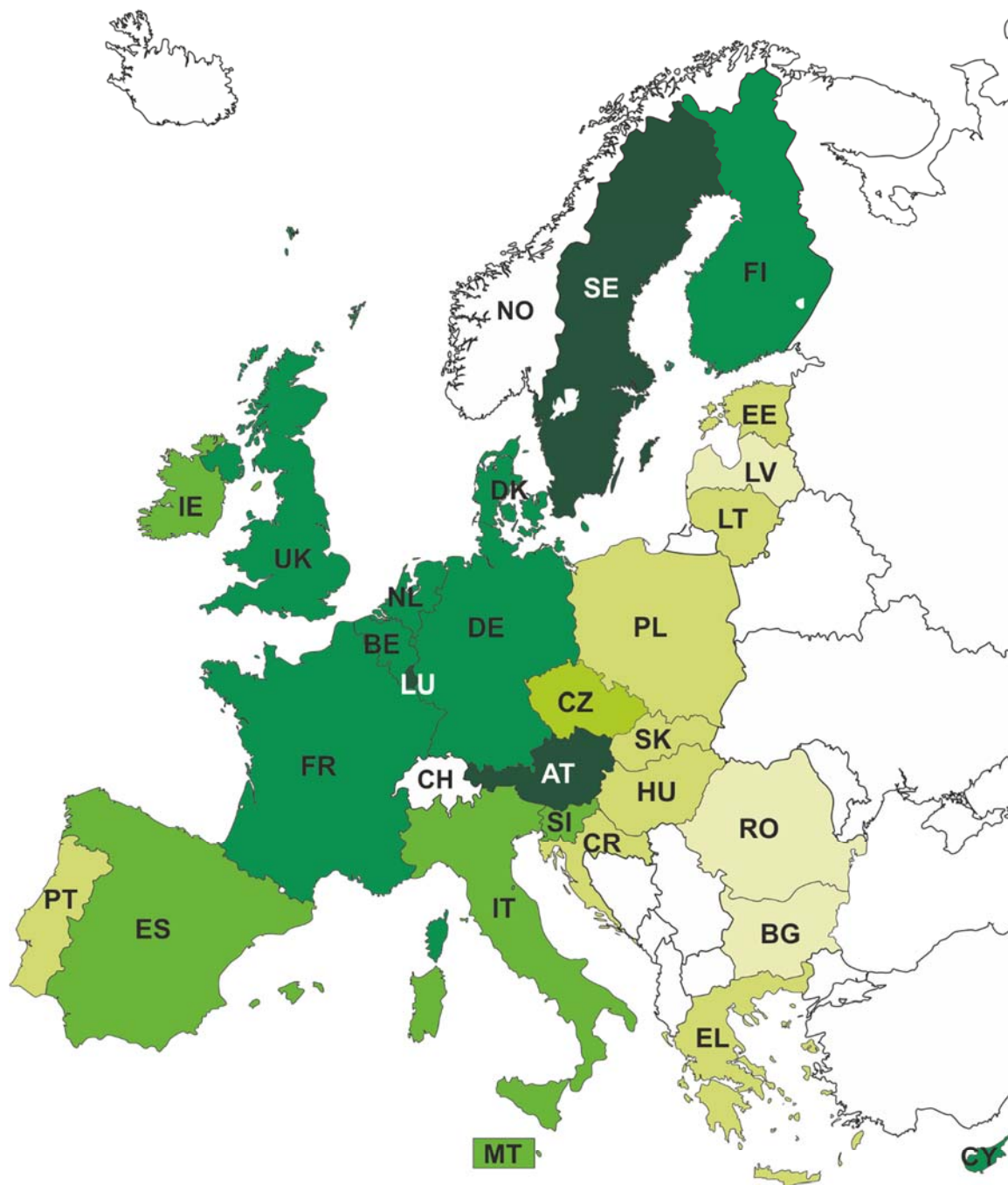
DOCHÓD EKWIWALENTNY, SKALE EKWIWALENTNOŚCI

Czteruosobowe gospodarstwo domowe, w porównaniu na przykład z gospodarstwem dwuosobowym, aby zachować taki sam standard życia nie musi wydawać na swoje potrzeby dwukrotnie więcej niż gospodarstwo dwuosobowe, a na utrzymanie młodszych dzieci wydaje się nieco mniej niż na starsze dzieci. Stąd też, aby móc porównać sytuację gospodarstw domowych (w zakresie dochodów i wydatków) różniących się wielkością i strukturą demograficzną, stosowane są skale ekwiwalentności. W analizach opartych na badaniu EU-SILC wykorzystywana jest tzw. zmodyfikowana skala ekwiwalentności OECD, którą oblicza się w następujący sposób: wartość 1 przypisywana jest pierwszej osobie w wieku 14 lat lub więcej w gospodarstwie domowym; 0,5 – każdemu kolejnemu członkowi gospodarstwa domowego w wieku 14 lat lub więcej oraz 0,3 – każdemu dziecku poniżej 14 roku życia. W związku z tym gospodarstwo składające się np. z 4 osób, w tym 2 dorosłych oraz 2 dzieci poniżej 14 roku życia, liczy 2,1 jednostek ekwiwalentnych.

W prowadzonych przez GUS analizach z zakresu dochodów i wydatków (w tym ubóstwa szacowanego w oparciu o te kategorie), stosowane są aktualnie dwie skale – oryginalna skala ekwiwalentności OECD (zwana również oxfordzką) oraz tzw. zmodyfikowana skala OECD. Oryginalna skala OECD stosowana jest przede wszystkim na potrzeby analiz krajowych natomiast skala zmodyfikowana, zgodnie z wymogami Eurostatu, na potrzeby analiz porównawczych w obrębie krajów Unii Europejskiej. Przyjęcie dla potrzeb analiz krajowych skali oryginalnej a nie zmodyfikowanej wynika ze znacznie niższego poziomu życia i odmiennej struktury wydatków w naszym kraju, przede wszystkim w porównaniu z tzw. starymi krajami UE.

Kartogram 3.1.

**GRANICE UBÓSTWA RELATYWNEGO (w PPS)
W KRAJACH UNII EUROPEJSKIEJ W 2013 R.**

Granice ubóstwa relatywnego

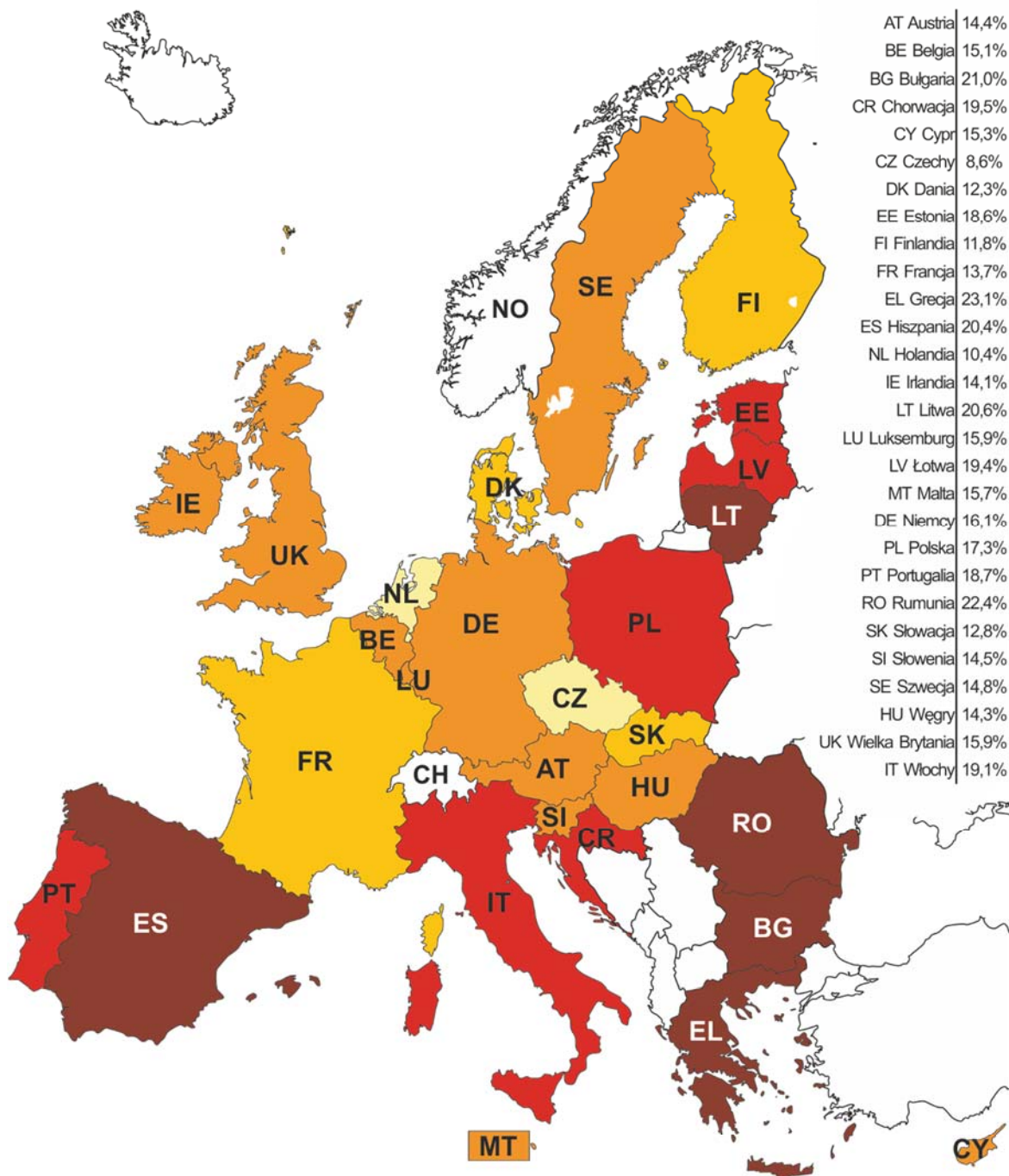
w PPS

Źródło: GUS, baza danych Eurostat - sierpień 2015

Kartogram 3.2.

**WSKAŹNIK ZAGROŻENIA UBÓSTWEM RELATYWNYM
W KRAJACH UNII EUROPEJSKIEJ W 2013 R.**

Wskaźnik zagrożenia ubóstwem relatywnym
w %

Źródło: GUS, baza danych Eurostat - sierpień 2015

Analizując sytuację dochodową w Unii Europejskiej, należy również zwrócić uwagę na skalę nierówności rozkładu dochodów w poszczególnych krajach. Przyjęto, iż podstawowymi miernikami służącymi do kalkulacji nierówności rozkładu dochodów w krajach członkowskich Unii Europejskiej są współczynnik Giniego oraz wskaźnik kwintylowego zróżnicowania dochodów (tzw. wskaźnik nierówności rozkładu dochodów $S80/S20$)².

Współczynnik Giniego przyjmuje wartość między 0 a 1 (lub jeśli wartość wskaźnika przemnożymy przez 100 – między 0 a 100). Interpretacja współczynnika Giniego opiera się na założeniu, iż gdyby wszystkie osoby miały ten sam dochód, jego wartość wyniosłaby 0, natomiast gdyby wszystkie osoby poza jedną miały dochód zerowy – współczynnik ten osiągnąłby wartość 1. Zatem im wyższa jest wartość wskaźnika, tym większy jest stopień koncentracji dochodów i większe ich zróżnicowanie w danym kraju. Wyniki badania EU-SILC wskazują, iż wartość współczynnika Giniego dla wszystkich 28 krajów członkowskich Unii Europejskiej w 2013 r. wyniosła 30,5. Największą koncentrację dochodów odnotowano w Bułgarii, na Łotwie oraz na Litwie. W krajach tych wartość omawianego wskaźnika mieściła się w granicach ok. 34-35. Najniższą wartość współczynnika Giniego odnotowano natomiast w na Słowacji, w Słowenii oraz w Czechach, gdzie wskaźnik ten osiągnął poziom ok. 24-25. W Polsce wartość współczynnika Giniego była zbliżona do średniej w Unii Europejskiej i osiągnęła wartość 30,7. W odniesieniu do 2008 r. odnotowano w Polsce spadek wartości wskaźnika o 1,3 pkt.

Wartość wskaźnika zróżnicowania kwintylowego dochodów w Unii Europejskiej wyniosła 5,0. Oznacza to, iż suma dochodów 20% osób w gospodarstwach domowych o najwyższym poziomie dochodów ekwiwalentnych do dyspozycji (V grupa kwintylowa) była pięciokrotnie wyższa niż suma dochodów 20% osób w gospodarstwach domowych o najniższych dochodach (I grupa kwintylowa). Krajami, w których w 2013 r. zaobserwowano najwyższe zróżnicowanie kwintylowe dochodów ekwiwalentnych były Rumunia, Grecja i Bułgaria (6,6). Najniższą wartość wskaźnik ten osiągnął natomiast w Czechach (3,4) oraz Holandii i Słowenii (3,6). W Polsce w latach 2008-2013 wartość wskaźnika była zbliżona do 5, przy czym w 2013 r. osiągnął on poziom 4,9.

---

² Wszystkie prezentowane dane odnoszące się do dochodów dotyczą dochodów ekwiwalentnych.

Tabl. 3.1. Wybrane wskaźniki rozkładu dochodów w krajach Unii Europejskiej w 2013 r.^a

Kraj	Roczne dochody		Granica ubóstwa relatywnego	Współczynnik Giniego	Nierówność rozkładu dochodów S80/S20
	Średnia	Mediana			
	PPS				
Austria	23 075	20 904	12 542	27,0	4,1
Belgia	21 198	19 563	11 738	25,9	3,8
Bułgaria	7 081	5 900	3 540	35,4	6,6
Chorwacja	8 493	7 414	4 448	30,9	5,3
Cypr	21 006	17 165	10 299	32,4	4,9
Czechy	12 207	10 802	6 481	24,6	3,4
Dania	21 176	19 349	11 609	27,5	4,3
Estonia	10 265	8 607	5 164	32,9	5,5
Finlandia	21 344	19 178	11 507	25,4	3,6
Francja	22 724	19 221	11 532	30,1	4,5
Grecja	10 053	9 046	5 427	34,4	6,6
Hiszpania	16 475	14 250	8 550	33,7	6,3
Holandia	21 335	19 226	11 536	25,1	3,6
Irlandia	18 775	15 968	9 581	30,0	4,5
Litwa	8 753	7 282	4 369	34,6	6,1
Luksemburg	32 357	28 030	16 818	30,4	4,6
Łotwa	7 919	6 446	3 868	35,2	6,3
Malta	16 732	15 056	9 034	27,9	4,1
Niemcy	22 352	19 478	11 687	29,7	4,6
Polska	10 598	9 158	5 495	30,7	4,9
Portugalia	11 887	9 820	5 892	34,2	6,0
Rumunia	4 511	3 936	2 361	34,0	6,6
Słowacja	10 324	9 572	5 743	24,2	3,6
Słowenia	15 236	14 212	8 527	24,4	3,6
Szwecja	21 806	20 516	12 310	24,9	3,7
Węgry	8 382	7 404	4 442	28,0	4,2
Wielka Brytania	19 490	16 826	10 096	30,2	4,6
Włochy	17 285	15 223	9 134	32,5	5,7

^a Wszystkie prezentowane dane odnoszące się do dochodów dotyczą dochodów ekwiwalentnych.

Źródło: GUS, baza danych Eurostat – lipiec 2015 r.

Granica ubóstwa relatywnego

Według wspólnie uzgodnionej przez kraje członkowskie Unii Europejskiej i przyjętej przez Eurostat metodologii, za zagrożone ubóstwem relatywnym uważa się osoby żyjące w gospodarstwach domowych, których dochód do dyspozycji jest niższy od granicy ubóstwa ustalonej na poziomie 60% mediany dochodu w danym kraju. Przyjęto relatywne podejście do pomiaru ubóstwa, zgodnie z którym próg ubóstwa powiązany jest ze standardem życia w poszczególnych krajach. Miara ta określa zatem grupę ludności będącą w każdym z krajów w relatywnie najtrudniejszej sytuacji dochodowej (bez odniesienia do poziomu dochodów w pozostałych państwach). O fakcie tym należy pamiętać przede wszystkim porównując wartości wskaźników zagrożenia ubóstwem pomiędzy poszczególnymi krajami Unii Europejskiej.

W 2013 r. rozpiętość progów ubóstwa dla gospodarstwa jednoosobowego³ w Unii Europejskiej wyniosła ok. 14 tys. PPS. Granica ubóstwa w Luksemburgu, gdzie odnotowano najwyższą jej wartość (ok. 16,8 tys. PPS w ujęciu rocznym), stanowiła ponad siedmiokrotność progę obowiązującego w Rumunii (2,4 tys. PPS), która charakteryzowała się w 2013 r. najniższą wartością tej miary. Wartość granicy ubóstwa dla gospodarstwa jednoosobowego z uwzględnieniem różnic cen w krajach Unii Europejskiej wyniosła w naszym kraju ok. 5,5 tys. PPS, co oznacza, że za ubogie uznano osoby w gospodarstwach domowych z rocznym dochodem poniżej ok. 13 tys. zł. Dla porównania, w 2008 r. granica ubóstwa relatywnego w Polsce wynosiła ok. 4 tys. PPS, co stanowiło równowartość ok. 9,4 tys. zł.

Komentarz 3.3.

PODSTAWOWE POJĘCIA I DEFINICJE

Dochód do dyspozycji – definiowany jest jako suma dochodów pieniężnych (w przypadku pracy najmniej uwzględniających dodatkowo korzyści niepieniężne związane z użytkowaniem samochodu służbowego) netto (po odliczeniu zaliczek na podatek dochodowy, podatków od dochodów z własności, składek na ubezpieczenie społeczne, zdrowotne) wszystkich członków gospodarstwa domowego pomniejszona o: podatki od nieruchomości, transfery pieniężne przekazane innym gospodarstwom domowym oraz saldo rozliczeń z urzędem skarbowym.

Zmodyfikowana skala ekwiwalentności OECD – skala stosowana przy obliczaniu dochodów obliczona w następujący sposób: 1 – dla pierwszej osoby dorosłej w gospodarstwie domowym, 0,5 – dla każdego kolejnego członka gospodarstwa w wieku 14 lat i więcej, 0,3 – dla każdego dziecka w wieku poniżej 14 lat.

Purchasing Power Standard (PPS) – wspólna waluta umowna, której jednostką jest standard siły nabywczej (Purchasing Power Standard – PPS). Wartość jednego PPS równa jest liczbie jednostek waluty danego kraju odpowiadającej 1 euro na rynku krajowym, przy uwzględnieniu relacji cen danego kraju do cen pozostałych krajów biorących udział w porównaniu.

³ Aby obliczyć poziom granic ubóstwa dla innych typów gospodarstw domowych należy przemnożyć wartość granicy ubóstwa dla gospodarstwa domowego jednoosobowego przez liczbę jednostek ekwiwalentnych w danym gospodarstwie.

Wskaźnik zagrożenia ubóstwem relatywnym (po uwzględnieniu transferów społecznych) – odsetek osób w gospodarstwach domowych, których dochody po uwzględnieniu transferów społecznych znajdują się poniżej granicy ubóstwa. Granicę ubóstwa przyjmuje się na poziomie 60% mediany rocznych dochodów w danym kraju.

Wskaźnik osób zagrożonych pogłębioną deprivacją materialną – odsetek osób w gospodarstwach domowych, deklarujących brak możliwości zaspokojenia ze względów finansowych co najmniej 4 z 9 wymienionych potrzeb:

1. opłacenia tygodniowego wyjazdu wszystkich członków gospodarstwa domowego na wypoczynek raz w roku,
2. spożywania mięsa, ryb (lub wegetariańskiego odpowiednika) co drugi dzień,
3. ogrzewania mieszkania odpowiednio do potrzeb,
4. pokrycia niespodziewanego wydatku (w wysokości odpowiadającej miesięcznej wartości przyjętej w danym kraju granicy ubóstwa relatywnego – w 2013 r. w Polsce było to 1000 zł),
5. terminowego regulowania opłat związanych z mieszkaniem, spłatą rat i kredytów,
6. posiadania telewizora kolorowego,
7. posiadania samochodu,
8. posiadania pralki,
9. posiadania telefonu (stacjonarnego lub komórkowego).

Wskaźnik osób żyjących w gospodarstwach domowych o bardzo niskiej intensywności pracy – odsetek osób w wieku 0-59 lat mieszkających w gospodarstwach domowych, w których osoby dorosłe w wieku produkcyjnym (18-59 lat) w minionym roku przepracowały mniej niż 20% ich całkowitego potencjału pracy.

Wskaźnik zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym – odsetek osób, które są zagrożone ubóstwem lub pogłębioną deprivacją materialną lub żyją w gospodarstwach domowych o bardzo niskiej intensywności pracy. Osoby zlicza się tylko raz, nawet jeśli są one obecne w wielu podwskaźnikach.

Wskaźnik zagrożenia ubóstwem trwałym – za zagrożone ubóstwem trwałym uważa się osoby, których poziom dochodu ekwiwalentnego do dyspozycji w roku badania i przynajmniej w ciągu dwóch z trzech poprzednich lat był niższy od przyjętego dla danego roku proggu ubóstwa relatywnego.

Współczynnik Giniego – jest miarą nierówności dochodów. Przyjmuje on wartość między 0 a 1 (lub jeśli wartość wskaźnika przemnożymy przez 100, między 0 a 100). Wskaźnik ten osiągnąłby wartość 0 (rozkład jednorodny), gdyby wszystkie osoby miały ten sam dochód, natomiast wartość 1, gdyby wszystkie osoby poza jedną miały dochód zerowy. Zatem, im wyższa jest wartość wskaźnika, tym większy jest stopień koncentracji dochodów i większe jest ich zróżnicowanie.

Wskaźnik zróżnicowania kwintylowego (wskaźnik nierówności rozkładu dochodów S80/S20) – wskaźnik szacuje się obliczając stosunek sumy dochodów uzyskanych przez 20% osób o najwyższym poziomie dochodów (najwyższa grupa kwintylowa) do sumy dochodów uzyskanych przez 20% osób o najniższym poziomie dochodów (najniższa grupa kwintylowa).

2. UBÓSTWO RELATYWNE

W związku z charakterem niniejszego opracowania, prezentowane analizy ubóstwa i wykluczenia społecznego na podstawie badania EU-SILC odnosić się będą przede wszystkim do danych dotyczących sytuacji w Polsce 2013 r. Jednak w związku z tym, że w Strategii Europa 2020 za rok odniesienia przy monitorowaniu wskaźników ubóstwa i wykluczenia społecznego przyjęto rok 2008, część analiz oraz większość tablic odnosić się będzie nie tylko do aktualnych danych, lecz również pokaże, jak kształtowały się wartości poszczególnych wskaźników w okresie od 2008 r.

Jak już zaznaczono we wcześniejszej części opracowania, za granicę ubóstwa relatywnego, szacowanego w oparciu o badanie EU-SILC, przyjęto próg 60% mediany ekwiwalentnego dochodu do dyspozycji. Wartość ta, jak sama nazwa wskazuje, ma charakter relatywny, w związku z czym należy pamiętać, że progi ubóstwa w poszczególnych latach zmieniają się. Gospodarstwa domowe, w których dochody na jednostkę ekwiwalentną w danym roku nie przekroczyły ustalonego progu, można uznać za ubogie.

W latach 2008-2013 stopa ubóstwa relatywnego w Polsce pozostawała na zbliżonym poziomie, osiągając wartość ok. 17%. W 2013 r. wskaźnik ubóstwa relatywnego w Polsce wyniósł 17,3%, co oznacza, że znalazł się on na nieco wyższym poziomie niż średnia dla całej Unii Europejskiej, wynosząca 16,6% (od ok. 9% w Czechach do ok. 23% w Grecji). Poniżej relatywnej granicy ubóstwa żyło więc w naszym kraju ponad 6 mln osób, natomiast wśród wszystkich obywateli Unii Europejskiej biedy doświadczało powyżej 80 mln osób.

Tabl. 3.2. **Wskaźnik zagrożenia ubóstwem relatywnym w Polsce w latach 2008-2013**
według wieku

Wiek lata	Rok					
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
	% osób w gospodarstwach domowych					
Ogółem	16,9	17,1	17,6	17,7	17,1	17,3
17 lub mniej	22,4	23,0	22,5	22,0	21,5	23,2
18-64	16,3	16,0	16,9	17,1	16,5	16,7
65 lub więcej	11,7	14,4	14,2	14,7	14,0	12,3

Źródło: GUS, baza danych Eurostat – lipiec 2015 r.

Analiza z uwzględnieniem poszczególnych przekrojów umożliwia zdiagnozowanie, które grupy społeczne są w największym stopniu zagrożone ubóstwem. Zarówno w Unii Europejskiej, jak i w Polsce grupą częściej niż przeciętnie zagrożoną ubóstwem są dzieci. Stopa ubóstwa wśród osób w wieku 0-17 lat wyniosła w Polsce w 2013 r. ok. 23%, co oznacza wartość o ok. 6 p. proc. wyższą niż średnia dla całego kraju. Sytuacja dzieci w Polsce jest pod tym względem nieco gorsza niż przeciętnie w Unii Europejskiej, gdyż wskaźnik dla wszystkich 28 krajów wyniósł w omawianym roku ok. 20%.

Relatywnie najczęściej zagrożone ubóstwem w Polsce są dzieci z rodzin wielodzietnych i niepełnych. W gospodarstwach domowych złożonych z dwóch osób dorosłych z przynajmniej 3 dzieci

na utrzymaniu⁴, ubóstwa doświadczało w 2013 r. ok. 37% osób. Wśród osób zamieszkujących gospodarstwa złożone z samotnej osoby dorosłej z dziećmi na utrzymaniu wskaźnik ubóstwa relatywnego wyniósł natomiast niemal 30%. Dla porównania, w gospodarstwach domowych składających się z dwóch osób dorosłych z jednym dzieckiem na utrzymaniu, stopa ubóstwa przyjmowała wartość ok. 12%, natomiast w gospodarstwach złożonych z dwóch osób dorosłych bez dzieci na utrzymaniu, zagrożona ubóstwem była co dziesiąta osoba (Tabl. 3.3.).

Ze względu na podeszły wiek i wynikające z niego konsekwencje, takie jak stopniowa utrata sprawności, czy też ograniczone możliwości zwiększania dochodów gospodarstwa domowego poprzez pracę, grupą na którą należy zwracać szczególną uwagę w analizach dotyczących zasięgu ubóstwa są osoby starsze, w wieku 65 lat lub więcej. W Polsce w 2013 r. stopa ubóstwa relatywnego osiągnęła w tej grupie wieku ok. 12%, co stanowiło wartość o prawie 2 p. proc. niższą niż średnia dla Unii Europejskiej.

Uwzględniając wartości wskaźników ubóstwa relatywnego w podziale na grupy wieku, w latach 2008-2013 nie zaobserwowano znaczących zmian w zasięgu ubóstwa w poszczególnych grupach.

Tabl. 3.3. **Wskaźnik zagrożenia ubóstwem relatywnym w Polsce latach 2008-2013**
według typu gospodarstwa domowego

Typ gospodarstwa domowego	Rok					
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
	<i>% osób w gospodarstwach domowych</i>					
Ogółem	16,9	17,1	17,6	17,7	17,1	17,3
Samotna osoba dorosła	20,3	22,2	24,5	25,5	24,4	22,0
Samotna osoba dorosła z dziećmi na utrzymaniu	30,2	34,8	34,2	29,8	26,7	29,5
Dwie osoby dorosłe z 1 dzieckiem na utrzymaniu	13,9	12,3	12,3	11,3	11,8	11,6
Dwie osoby dorosłe z 2 dziećmi na utrzymaniu	17,9	19,5	19,8	19,7	16,2	17,2
Dwie osoby dorosłe z co najmniej 3 dziećmi na utrzymaniu	34,4	37,8	32,8	34,6	36,5	37,3
Dwie osoby dorosłe bez dzieci na utrzymaniu	9,7	11,7	12,4	12,8	11,1	10,2

Źródło: GUS, baza danych Eurostat – lipiec 2015 r.

Bardzo istotnym czynnikiem wpływającym w niekorzystny sposób na zasięg ubóstwa zarówno w Polsce, jak i w Unii Europejskiej jest bezrobocie. W 2013 r. niemal 44% osób bezrobotnych w Polsce w wieku 18 lat lub więcej żyło w gospodarstwach domowych, które doświadczały ubóstwa. Stopa ubóstwa relatywnego wśród osób bezrobotnych w Polsce była nieco niższa niż średnia dla Unii Europejskiej, wynosząca niemal 46%. Niemal co druga osoba bezrobotna żyje więc poniżej granicy ubóstwa relatywnego. Nie oznacza to jednak, że ubóstwo wiąże się tylko i wyłącznie z bezrobociem.

⁴ Zgodnie z metodologią badania EU-SILC, dziecko na utrzymaniu to osoba w wieku 0-17 lat, będąca w składzie gospodarstwa domowego lub osoba w wieku 18-24 lat, o ile jest bierna zawodowo i mieszka przynajmniej z jednym ze swoich rodziców.

Wśród pracujących w wieku 18 lat lub więcej, niemal 11% osób w Polsce doświadcza ubóstwa relatywnego. W całej Unii Europejskiej skala tego problemu jest nieco niższa, gdyż w tym przypadku zagrożona ubóstwem jest nie więcej niż co jedenasta osoba (8,9%).

Wartym odnotowania jest fakt, iż w latach 2008-2013 zaobserwowano widoczny wzrost stopy ubóstwa relatywnego wśród osób bezrobotnych. Wskaźnik ten wzrósł we wskazanym okresie o ok. 5 p. proc. (z ok. 39% w 2008 r. do ok. 44% w 2013 r.). W tym czasie wskaźnik zagrożenia ubóstwem wśród osób pracujących pozostał na zbliżonym poziomie.

Analizując wyniki dotyczące ubóstwa relatywnego wśród osób pracujących i bezrobotnych należy zwrócić uwagę na fakt, iż ocena zasięgu ubóstwa relatywnego prowadzona jest w oparciu o dochody na poziomie gospodarstw domowych. W związku z tym odsetek zarówno osób pracujących, jak i bezrobotnych, pozostających poniżej granicy ubóstwa relatywnego nie jest zależny jedynie od dochodów tych osób (lub ich braku), lecz również od wielkości i struktury gospodarstw domowych do których te osoby przynależą.

3. ZASIĘG UBÓSTWA SZACOWANY Z WYKORZYSTANIEM PROGU Z 2008 R.

W związku z tym, że poziom granic ubóstwa szacowany jest w oparciu o medianę dochodu danego kraju w konkretnym roku, możemy mieć do czynienia ze spadkiem stopy ubóstwa przy jednoczesnym obniżeniu poziomu dochodów gospodarstw domowych lub ze wzrostem wartości wskaźnika ubóstwa przy obserwowanej poprawie sytuacji dochodowej. Dlatego też, aby pokazać wpływ zmian sytuacji ekonomicznej na poziom zagrożenia ubóstwem Eurostat oblicza wskaźniki ubóstwa według realnej wartości granicy ubóstwa z danego roku („wskaźnik zagrożenia ubóstwem zakotwiczonym w czasie”). W szacunkach tych jako lata odniesienia przyjmuje się 2005 r., kiedy to, we wszystkich krajach Unii Europejskiej wdrożone zostało badanie EU-SILC oraz 2008 r., stanowiący rok odniesienia dla wskaźników monitorujących Strategię Europa 2020. W niniejszym opracowaniu, uwaga została zwrócona przede wszystkim na drugi z wymienionych wskaźników – stopę ubóstwa relatywnego wg realnych wartości granic ubóstwa z 2008 r.

Tabl. 3.4. **Wskaźnik zagrożenia ubóstwem relatywnym w Polsce wg realnych wartości granic ubóstwa z 2008 r. według wieku**

Wiek lata	Rok					
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
	<i>% osób w gospodarstwach domowych</i>					
Ogółem	16,9	13,7	13,0	11,9	11,8	12,0
17 lub mniej	22,4	18,7	17,1	15,4	14,5	16,0
18-64	16,3	12,8	12,6	11,7	11,9	11,9
65 lub więcej	11,7	10,5	9,3	8,2	7,9	7,1

Źródło: GUS, baza danych Eurostat – lipiec 2015 r.

W Polsce wskaźnik ubóstwa zakotwiczony w czasie w 2013 r. (przy uwzględnieniu realnej wartości granicy z 2008 r.) wyniósł 12%, a więc wyraźnie (o ok. 5 p. proc.) mniej niż wyniosła stopa

ubóstwa relatywnego oszacowanego o aktualne dochody, natomiast na poziomie całej Unii Europejskiej – ok. 18%. czyli o ok. 2 p. proc. więcej niż wskaźnik zagrożenia ubóstwa relatywnym w 2013 r.

4. TRWAŁOŚĆ UBÓSTWA

Fakt doświadczania ubóstwa przez znaczącą część populacji stanowi poważny problem społeczny, który może mieć poważne konsekwencje w przyszłości. Zarówno indywidualne, jak i społeczne skutki ubóstwa zależą jednak od tego czy mamy do czynienia tylko z krótkotrwałym pogorszeniem się sytuacji bytowej, czy też z utrwaloną złą sytuacją materialną rodziny. Aby analizować trwałość zjawiska ubóstwa konieczne jest przyjęcie dłuższego okresu obserwacji ludności zagrożonej ubóstwem. Obserwacje zmian sytuacji bytowej tej samej grupy gospodarstw domowych na przestrzeni lat możliwe są dzięki badaniom panelowym. Analizy przekrojowe uwzględniają bowiem zarówno te osoby ubogie, które w danym roku trafiły do sfery ubóstwa po raz pierwszy, jak również i te, które znajdują się w trudnej sytuacji materialnej od wielu lat.

Tabl. 3.5. **Odsetek osób pozostających w sferze ubóstwa relatywnego w czteroletnim okresie w odniesieniu do 2013 roku**

Okres pozostawania w sferze ubóstwa relatywnego	Polska	Unia Europejska
	% osób w gospodarstwach domowych	
Nigdy	71,8	75,4
1 rok	10,1	9,0
2 lata	6,8	5,3
3 lata	4,3	4,9
4 lata	7,1	5,4

Źródło: GUS, baza danych Eurostat – lipiec 2015 r.

Na podstawie panelowego badania EU-SILC możliwa jest ocena trwałości ubóstwa w oparciu o czteroletni okres obserwacji tych samych osób. Szacunki na podstawie danych panelowych za lata 2010-2013 wskazują, iż w tym okresie ok. 28% osób w Polsce doświadczało ubóstwa przez przynajmniej jeden rok. Na poziomie całej Unii Europejskiej odsetek ludności która w czteroletnim okresie obserwacji przynajmniej przez jeden rok żyła poniżej progu ubóstwa, wyniósł natomiast ok. 25%. Wśród wszystkich mieszkańców Polski, co dziesiąta osoba doświadczała ubóstwa przez dokładnie jeden rok w omawianym okresie. Zła sytuacja bytowa tych osób rozpatrywana poprzez wskaźnik ubóstwa relatywnego miała więc jedynie charakter krótkotrwały. W Unii Europejskiej w podobnej sytuacji znalazł się zbliżony odsetek ludności wynoszący 9%.

W znacznie poważniejszej sytuacji znajdowały się osoby, które przez wszystkie cztery lata w okresie 2010-2013 żyły w gospodarstwach domowych o dochodach poniżej 60% mediany rocznych dochodów ekwiwalentnych. Szacunki wskazują, iż w takiej sytuacji znajdowało się ok. 7% mieszkańców Polski oraz mniej więcej co dwudziesty mieszkaniec Unii Europejskiej.

Wskaźnik zagrożenia ubóstwem trwałym

Aby umożliwić porównywalne na przestrzeni lat analizy trwałości ubóstwa, został wypracowany specjalny wskaźnik nazywany wskaźnikiem ubóstwa trwałego. Według metodologii stosowanej przez Eurostat, za zagrożone ubóstwem trwałym uważa się osoby w gospodarstwach domowych, których poziom dochodu ekwiwalentnego do dyspozycji w roku badania i przynajmniej w ciągu dwóch z trzech poprzednich lat był niższy od przyjętego dla danego roku prognozy ubóstwa relatywnego, ustanowionego na poziomie 60% mediany dochodu ekwiwalentnego.

Tabl. 3.6. **Wskaźnik zagrożenia ubóstwem trwałym w Polsce w latach 2008-2013**
według wieku

Wiek lata	Rok					
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
	% osób w gospodarstwach domowych					
Ogółem	10,4	10,2	10,5	10,1	10,7	9,0
17 lub mniej	15,8	15,8	14,8	12,5	14,2	12,7
18-64	10,2	9,8	10,2	9,7	9,9	8,4
65 lub więcej	5,4	5,5	6,8	9,6	11,0	8,2

Źródło: GUS, baza danych Eurostat – lipiec 2015 r.

Zarówno w Polsce, jak i w Unii Europejskiej wartość wskaźnika ubóstwa trwałego wyniosła w 2013 r. ok. 9%. W odniesieniu do 2008 r. zaobserwowano w Polsce nieznaczny spadek wskaźnika na poziomie całej populacji (z 10,4% w 2008 r. do 9,0% w 2013 r.). Należy jednak również zwrócić uwagę na to, jak w omawianym okresie zmieniała się stopa ubóstwa trwałego w poszczególnych grupach wieku. W najmłodszej grupie wieku (osoby w wieku 0-17 lat) zaobserwowano nieznaczny, lecz zauważalny spadek odsetka osób zagrożonych ubóstwem trwałym. W grupie tej wartość omawianego wskaźnika spadła z ok. 16% w 2008 r. do ok. 13% w 2013 r. Odmiennie przedstawia się natomiast sytuacja osób starszych, w wieku 65 lat lub więcej. W latach 2008-2013 w grupie tej zaobserwowano wzrost stopy ubóstwa trwałego o ok. 3 p. proc. – z ok. 5% w 2008 r. do ok. 8% w 2013 r. Należy przy tym zwrócić uwagę, iż w omawianym okresie obserwowano okresowe wzrosty i spadki wartości wskaźnika ubóstwa trwałego (Tabl. 3.6.), natomiast na potrzeby niniejszego opracowania ograniczono się do porównania sytuacji w latach 2008 i 2013.

5. WPŁYW TRANSFERÓW SPOŁECZNYCH NA ZASIĘG UBÓSTWA RELATYWNEGO

Jak już zaznaczano wielokrotnie, zasięg ubóstwa relatywnego na podstawie badania EU-SILC szacuje się w oparciu o dochody pieniężne gospodarstw domowych. Istotną część budżetów niektórych gospodarstw domowych stanowią transfery społeczne otrzymywane w postaci pomocy instytucjonalnej, do których zaliczane są m.in. takie świadczenia jak: zasiłki dla bezrobotnych, świadczenia rodzinne, oraz emerytury. Transfery te mogą w istotny sposób przyczyniać się do redukcji zasięgu ubóstwa,

w związku z czym, w celu oceny ich wpływu na wskaźniki ubóstwa relatywnego obliczane są hipotetyczne wskaźniki zagrożenia ubóstwem bez uwzględniania w dochodach transferów społecznych.

Gdyby od dochodów gospodarstw domowych odjęta została wartość otrzymywanych transferów społecznych (włączając w to emerytury), wskaźnik ubóstwa relatywnego w Polsce w 2013 r. osiągnąłby wartość 43%. W hipotetycznej sytuacji pozbawienia gospodarstw domowych wpływów z transferów społecznych oraz zachowania obowiązującej granicy ubóstwa relatywnego, zagrożonych ubóstwem byłoby więc niemal dwa i pół raza więcej mieszkańców Polski, niż gdy transfery te zasilają budżety domowe. Podobnie przedstawiałaby się sytuacja w całej Unii Europejskiej, gdyż w tym przypadku wskaźnik ubóstwa relatywnego wzrósłby z ok. 17% do ok. 44%. Co zrozumiałe, przy takich założeniach najbardziej zagrożoną ubóstwem grupę społeczną stanowiłyby osoby starsze. Wśród osób w wieku 65 lat lub więcej, wskaźnik ubóstwa relatywnego bez uwzględniania w dochodach transferów społecznych (w tym emerytur) wyniósłby w Polsce 82%, natomiast w Unii Europejskiej – ok. 88%.

Tabl. 3.7. **Wpływ transferów społecznych na zasięg ubóstwa relatywnego w Polsce i Unii Europejskiej w 2013 r.**

	Wskaźnik zagrożenia ubóstwem relatywnym:		
	po uwzględnieniu w dochodach transferów społecznych	bez uwzględniania w dochodach transferów społecznych – z wyłączeniem emerytur	bez uwzględniania w dochodach transferów społecznych – wraz z emeryturami
	<i>% osób w gospodarstwach domowych</i>		
Polska	17,3	23,0	43,0
Unia Europejska	16,6	25,9	44,4

Źródło: GUS, baza danych Eurostat – lipiec 2015 r.

Do oceny skuteczności polityki społecznej w ograniczaniu skali ubóstwa częściej stosowany jest jednak wskaźnik ubóstwa relatywnego szacowany w oparciu o dochody gospodarstw domowych pomniejszone o wartość otrzymywanych transferów społecznych, z wyłączeniem świadczeń związanych z wiekiem (przede wszystkim emerytur). Wskaźnik obliczany w ten sposób w bardziej miarodajny sposób obrazuje wpływ polityki socjalnej na zasięg ubóstwa relatywnego, z uwagi na specyfikę emerytur jako świadczeń powiązanych z pracą w przeszłości.

Gdyby z dochodów gospodarstw domowych wyłączone zostały wszystkie transfery społeczne z wyjątkiem świadczeń związanych z wiekiem, zasięg ubóstwa relatywnego w Polsce w 2013 r. zwiększyłby się o ok. 6 p. proc., obejmując tym samym ok. 23% populacji. Analogiczny wskaźnik szacowany dla Unii Europejskiej wzrósłby natomiast o ok. 9 p. proc., osiągając wartość ok. 26%.

Analizy wskaźników ubóstwa w poszczególnych grupach wieku wskazują, iż wpływ transferów społecznych na redukcję biedy różni się w każdej z subpopulacji. W przypadku nieuwzględniania w dochodach gospodarstw domowych wszystkich transferów społecznych z wyłączeniem emerytur, stopa ubóstwa wśród dzieci wzrosłaby o ok. 7 p. proc. (z ok. 23% do ok. 30%), natomiast wśród osób starszych o ok. 3 p. proc. (z ok. 12% do ok. 15%). W grupie wieku 18-64 lat odnotowano wzrost z ok. 17% do ok. 23%.

Tabl. 3.8. **Wpływ transferów społecznych na zasięg ubóstwa relatywnego w Polsce w 2013 r. według wieku**

Wiek lata	Wskaźnik zagrożenia ubóstwem relatywnym:	
	po uwzględnieniu w dochodach transferów społecznych	bez uwzględnienia w dochodach transferów społecznych – z wyłączeniem świadczeń związanych z wiekiem (głównie emerytur)
	% osób w gospodarstwach domowych	
Ogółem	17,3	23,0
17 lub mniej	23,2	29,9
18-64	16,7	22,8
65 lub więcej	12,3	14,7

Źródło: GUS, baza danych Eurostat – lipiec 2015 r.

6. DEPRYWACJA POTRZEB

W celu szerszego zdiagnozowania sytuacji bytowej ludności i warunków w jakich żyją mieszkańcy poszczególnych krajów Unii Europejskiej, prowadzone są szacunki oparte zarówno na prostych jak i złożonych wskaźnikach warunków życia, obrazujących możliwości zaspokojenia różnych potrzeb przez gospodarstwa domowe. Jednym z podstawowych, złożonych wskaźników wykorzystywanych w tym celu przez Eurostat jest wskaźnik pogłębionej deprivacji materialnej. Wskaźnik ten bazuje na deklaracjach respondentów, którzy określają, czy w ich gospodarstwach domowych występują sytuacje, gdy ze względów finansowych nie są w stanie zaspokoić wybranych podstawowych potrzeb (deprivacja potrzeb) (zob. Komentarz 3.3.). Miara ta stanowi jeden z podstawowych wskaźników służących do monitorowania realizacji celów założonych w Strategii Europa 2020.

Tabl. 3.9. **Wskaźnik pogłębionej deprivacji materialnej w Polsce w latach 2008-2013 według wieku**

Wiek lata	Rok					
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
	% osób w gospodarstwach domowych					
Ogółem	17,7	15,0	14,2	13,0	13,5	11,9
17 lub mniej	17,5	15,3	14,9	13,2	13,7	11,8
18-64	17,2	14,4	13,6	12,5	13,2	12,0
65 lub więcej	20,8	17,3	16,5	15,4	14,8	11,5

Źródło: GUS, baza danych Eurostat – lipiec 2015 r.

W 2013 r. ok. 12% mieszkańców Polski żyło w gospodarstwach domowych, które doświadczały pogłębionej deprivacji materialnej. Na poziomie całej Unii Europejskiej, problem ten dotyczył mniej więcej co dziesiątej osoby (od ok. 1% w Szwecji do 43% w Bułgarii). W okresie 2008-2013 zaobserwowano znaczny spadek odsetka osób żyjących w gospodarstwach domowych, które nie były w stanie zaspokoić swych podstawowych potrzeb materialnych. W 2008 r. wartość wskaźnika pogłębionej deprivacji materialnej wynosiła niemal 18%. W kolejnych latach obserwowano systematyczny spadek wskaźnika, przy czym wyjątkiem był tutaj nieznaczny wzrost miernika w 2012 r. Należy również zauważyć, iż pogłębiona deprivacja materialna w równomierny sposób dotyczy osób we wszystkich analizowanych grupach wieku, osiągając w poszczególnych przedziałach wieku wartość zbliżoną do 12%. Największy spadek wartości wskaźnika w latach 2008-2013 odnotowano jednak wśród osób starszych, w wieku 65 lat lub więcej – w tej grupie wieku w omawianym okresie wartość wskaźnika zmniejszyła się o ok. 8 p. proc., podczas gdy w pozostałych grupach (osoby w wieku 0-17 lat oraz 18-64 lat) spadek ten wyniósł około 5 p. proc.

Tabl. 3.10. **Wskaźnik pogłębionej deprivacji materialnej w Polsce latach 2008-2013**
według typu gospodarstwa domowego

Typ gospodarstwa domowego	Rok					
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
	% osób w gospodarstwach domowych					
Ogółem	17,7	15,0	14,2	13,0	13,5	11,9
Samotna osoba dorosła	29,0	24,0	22,4	21,5	20,7	20,4
Samotna osoba dorosła z dziećmi na utrzymaniu	34,6	36,9	30,5	27,2	30,8	27,3
Dwie osoby dorosłe z jednym dzieckiem na utrzymaniu	11,0	10,6	11,6	9,5	9,3	8,8
Dwie osoby dorosłe z 2 dziećmi na utrzymaniu	11,3	10,0	10,1	9,3	7,1	6,6
Dwie osoby dorosłe z co najmniej 3 dziećmi na utrzymaniu	23,9	21,2	20,9	20,2	18,1	17,8
Dwie osoby dorosłe bez dzieci na utrzymaniu	16,8	15,2	12,9	12,6	12,9	10,3

Źródło: GUS, baza danych Eurostat – lipiec 2015 r.

Podobnie jak w przypadku stopy ubóstwa relatywnego, na wartość wskaźników pogłębionej deprivacji materialnej wpływ ma również typ gospodarstwa domowego, w jakim żyje dana osoba. W relatywnie najtrudniejszej sytuacji znajdują się członkowie rodzin niepełnych, w których samotna osoba dorosła ma dzieci na utrzymaniu. W tego typu gospodarstwach domowych zagrożona pogłębioną deprivacją materialną jest więcej niż co czwarta osoba (ok. 27%). Niekorzystnie przedstawia się

również sytuacja rodzin wielodzietnych, gdyż niemal 18% osób żyjących w gospodarstwach domowych składających się z dwojga dorosłych oraz co najmniej 3 dzieci na utrzymaniu nie może zaspokoić podstawowych potrzeb materialnych. Dla porównania wśród rodzin z jednym dzieckiem, wskaźnik pogłębionej deprivacji materialnej osiągnął wartość ok. 9%, wśród rodzin z dwójką dzieci na utrzymaniu – ok. 7%, natomiast w gospodarstwach złożonych z dwóch osób dorosłych, lecz bez dzieci na utrzymaniu problem ten dotyczył mniej więcej co dziesiątej osoby.

Symptomy deprivacji materialnej

W związku z tym, iż wskaźnik pogłębionej deprivacji materialnej jest wskaźnikiem złożonym, warto przyjrzeć się, które z 9 branych pod uwagę symptomów deprivacji występują w Polsce najczęściej. Dzięki temu możliwe będzie określenie, które z potrzeb są najtrudniejsze do zaspokojenia.

W 2013 r. największy odsetek osób w Polsce żył w gospodarstwach domowych w których, ze względów finansowych, niemożliwy był tygodniowy wyjazd wszystkich członków gospodarstwa na wypoczynek raz do roku. Problem ten dotyczył ok. 61% osób w Polsce. Kolejnym bardzo powszechnym problemem jest brak możliwości pokrycia niespodziewanego wydatku w kwocie odpowiadającej miesięcznej wartości granicy ubóstwa relatywnego w roku poprzedzającym badanie (w 2013 r. w Polsce było to 1000 zł). W gospodarstwach domowych, w których wystąpił ten symptom żył więcej niż co drugi mieszkaniec naszego kraju. Stosunkowo wysokie odsetki odnotowano również w przypadku potrzeb, które można uznać za najważniejsze, gdyż związane są z podstawową sytuacją bytową gospodarstw domowych. Ponad 13% osób zamieszkiwało gospodarstwa domowe, w których zadeklarowano brak możliwości jedzenia mięsa, ryb lub ich wegetariańskiego odpowiednika co drugi dzień. Więcej niż 11% mieszkańców Polski nie miało natomiast możliwości ogrzania swego mieszkania odpowiednio do potrzeb, gdyż brakowało na to środków finansowych. Oprócz problemów z zapewnieniem pełnowartościowych posiłków oraz odpowiedniej temperatury w mieszkaniu, wiele gospodarstw domowych miało również problem z terminowym uiszczaniem opłat. Ponad 15% osób żyło w gospodarstwach domowych, które ze względów finansowych miały zaległości w opłatach związanych z mieszkaniem, spłatach rat i kredytów. Pojawienie się tego rodzaju problemów może dodatkowo utrudnić zachowanie odpowiedniej płynności finansowej przez gospodarstwa domowe.

Spośród wszystkich symptomów pogłębionej deprivacji materialnej można zaobserwować, iż pomimo wielu trudności, większość gospodarstw domowych w Polsce jest w posiadaniu podstawowych dóbr materialnych. Niemal wszystkie gospodarstwa domowe posiadają na wyposażeniu telewizor kolorowy, pralkę oraz telefon. Natomiast co jedenasta osoba żyje w gospodarstwie domowym, które ze względów finansowych nie mogło sobie pozwolić na samochód.

Tabl. 3.11. **Symptomy deprivacji materialnej w Polsce w 2013 r.**

Symptomy deprivacji materialnej	Gospodarstwa domowe:		
	ogółem	o dochodach poniżej granicy ubóstwa	o dochodach powyżej granicy ubóstwa
	% osób w gospodarstwach domowych		
Wskaźnik pogłębionej deprivacji materialnej	11,9	20,8	7,9
Deklaracja braku środków finansowych na opłacenie tygodniowego wyjazdu wszystkich członków gospodarstwa domowego na wypoczynek raz w roku	60,6	87,2	55,1
Deklaracja braku możliwości, ze względów finansowych, jedzenia mięsa, ryb (lub wegetariańskiego odpowiednika) co drugi dzień	13,3	29,3	10,0
Deklaracja braku możliwości, ze względu na trudności finansowe, ogrzewania mieszkania odpowiednio do potrzeb	11,4	23,8	8,8
Brak możliwości pokrycia niespodziewanego wydatku (w 2013 r. – w wysokości 1000 zł)	50,5	79,8	44,4
Zaległości w terminowych opłatach związanych z mieszkaniem, spłatach rat i kredytów	15,1	29,4	12,2
Brak w gospodarstwie domowym, ze względów finansowych, telewizora kolorowego	0,5	1,3	0,3
Brak w gospodarstwie domowym, ze względów finansowych, samochodu	9,0	17,7	7,2
Brak w gospodarstwie domowym, ze względów finansowych, pralki	0,5	1,5	0,3
Brak w gospodarstwie domowym, ze względów finansowych, telefonu (stacjonarnego lub komórkowego)	0,6	2,0	0,3

Źródło: GUS, baza danych Eurostat – lipiec 2015 r.

Pogłębiona deprivacja materialna a ubóstwo relatywne

Dokonane przez Eurostat szacunki dały możliwość przeprowadzenia analiz, uwzględniających zależności pomiędzy pogłębioną deprivacją materialną (i jej symptomami) a ubóstwem relatywnym. W tym celu populację podzielono na dwie grupy: osób ubogich (czyli będących członkami gospodarstw

domowych o dochodach poniżej granicy ubóstwa) oraz nieubogich (żyjących w gospodarstwach z dochodami znajdującymi się powyżej ustalonego progu ubóstwa).

Szacunki wskazują na znaczne zróżnicowanie wskaźnika pogłębionej deprivacji materialnej w obu grupach. Podczas gdy wskaźnik pogłębionej deprivacji materialnej dla całej populacji wyniósł w 2013 r. ok. 12%, w grupie osób uznanych za ubogie odsetek ten osiągnął wartość ok. 21%. Wśród osób, które nie zostały uznane za ubogie odsetek ten był znacznie niższy, gdyż nie przekroczył 8%. Zróżnicowana jest również skala pojawiania się poszczególnych problemów (uznawanych za symptomy deprivacji) w obu grupach. Wśród osób ubogich na opłacenie tygodniowego wyjazdu na wypoczynek nie mogło sobie pozwolić aż 87% osób, podczas gdy wśród pozostałych mieszkańców Polski wskaźnik ten wyniósł ok. 55%. Osobom ubogim, gdy zajdzie taka potrzeba, znacznie trudniej jest również pokryć niespodziewany wydatek. W grupie tej brak możliwości pokrycia tego rodzaju wydatku zadeklarowało ok. 80% osób, podczas gdy wśród osób nieubogich problem ten dotyczył ok. 44%.

Niemal co trzecia osoba uboga (ok. 30%) żyła w gospodarstwie domowym, które miało problemy z terminowym uiszczaniem płatności związanych z mieszkaniem, spłatami rat i kredytów. Podobny odsetek populacji osób ubogich nie miał również możliwości zaspokojenia podstawowych potrzeb żywieniowych (jedzenie mięsa, ryb lub wegetariańskiego odpowiednika co drugi dzień). Dla porównania, wśród osób, które były członkami gospodarstw posiadających dochody powyżej relatywnej granicy ubóstwa, wspomniane problemy wskazała odpowiednio co ósma osoba w przypadku problemów z terminowym uiszczaniem płatności oraz co dziesiąta osoba w przypadku problemów z zapewnieniem odpowiedniego żywienia.

Pewne różnice pomiędzy gospodarstwami domowymi osób uznanych za ubogie oraz gospodarstwami osób nieubogich można również zaobserwować, gdy weźmiemy pod uwagę wyposażenie w poszczególne dobra materialne. Około 18% osób ubogich żyło w gospodarstwach domowych, które ze względów finansowych nie posiadały samochodu, podczas gdy wśród pozostałych mieszkańców Polski odsetek ten wyniósł w 2013 r. ok. 7%. Jak już wspomniano, na poziomie całej populacji niemal wszystkie gospodarstwa domowe w Polsce wyposażone są w telewizor kolorowy, pralkę oraz telefon. Mimo wszystko jednak, również w tym wypadku występuje pewne zróżnicowanie pomiędzy gospodarstwami osób ubogich oraz nieubogich. Mniej więcej co pięćdziesiąta osoba doświadczająca ubóstwa żyje w gospodarstwie domowym, które ze względów finansowych nie posiada telefonu lub pralki. Więcej niż co setna osoba uboga nie posiada natomiast z tego powodu telewizora kolorowego. Odsetek osób, które nie posiadają jednego z wymienionych elementów wyposażenia jest wśród osób uznawanych za nieubogie zbliżony do zera.

7. NISKA INTENSYWNOŚĆ PRACY W GOSPODARSTWACH DOMOWYCH

Jednym z trzech elementów uwzględnianych w budowie złożonego wskaźnika zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, jest wskaźnik bardzo niskiej intensywności pracy w gospodarstwie domowym.

Wskaźnik bardzo niskiej intensywności pracy definiowany jest jako odsetek osób w wieku 0-59 lat będących członkami gospodarstw domowych, w których osoby dorosłe w wieku 18-59 lat przepracowały w roku poprzedzającym badanie mniej niż 20% ich potencjalnego pełnego czasu pracy.

Tabl. 3.12. **Wskaźnik bardzo niskiej intensywności pracy w Polsce w latach 2008-2013**
według wieku

Wiek lata	Rok					
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
	% osób w gospodarstwach domowych					
Ogółem (0-59)	8,0	6,9	7,3	6,9	6,9	7,2
17 lub mniej	5,0	4,7	4,8	4,1	4,6	5,0
18-59	8,9	7,6	8,1	7,8	7,6	7,8

Źródło: GUS, baza danych Eurostat – lipiec 2015 r.

Wartość wskaźnika bardzo niskiej intensywności pracy wyniosła w Polsce w 2013 r. ok. 7%. W latach 2008-2013 odsetek osób, które żyły w gospodarstwach charakteryzujących się niską intensywnością pracy pozostawał na zbliżonym poziomie, oscylując w przedziale 7-8%. Polska wypada na tym tle korzystniej niż większość krajów członkowskich Unii Europejskiej. W 2013 r. więcej niż co dziesiąty mieszkaniec Unii Europejskiej (średnio ok. 11%, od ok. 6% w Rumunii do ok. 24% w Irlandii) był członkiem gospodarstwa domowego, którego członkowie przepracowali mniej niż jedną piątą swojego potencjalnego pełnego czasu pracy.

W gospodarstwie domowym o bardzo niskiej intensywności pracy żyło w 2013 r. co dwudzieste dziecko w Polsce. Wśród osób w wieku 18-59 lat wartość wskaźnika osiągnęła natomiast ok. 8%.

Intensywność pracy a zagrożenie ubóstwem relatywnym

Wykonywanie płatnej pracy stanowi jedno z podstawowych źródeł dochodów gospodarstw domowych. Jak już wspomniano we wcześniejszej części niniejszej publikacji, bezrobocie znacząco zwiększa ryzyko ubóstwa relatywnego. Bardzo ważny jest jednak nie tylko fakt wykonywania płatnej pracy przez członków gospodarstwa domowego, lecz również intensywność, z jaką oni pracują, tj. poziom wykorzystania ich potencjału pracy. W związku z tym warto przyjrzeć się jak prezentuje się stopa ubóstwa relatywnego wśród osób zamieszkujących gospodarstwa domowe o bardzo niskiej intensywności pracy oraz w pozostałych gospodarstwach, wykorzystujących więcej niż 20% swego potencjału. Należy w tym miejscu przypomnieć, iż analizy związane z intensywnością pracy odnoszą się do populacji w wieku do 60 roku życia, a nie do wszystkich mieszkańców Polski, jak ma to miejsce w przypadku pozostałych wskaźników ubóstwa lub wykluczenia społecznego.

Komentarz 3.4.

OKRES ODNIESIENIA DLA PODSTAWOWYCH WSKAŹNIKÓW STRATEGII EUROPA 2020

Analizując wskaźniki Strategii Europa 2020, szacowane na podstawie badania EU-SILC należy zwrócić uwagę na okres do jakiego odnosi się każda z miar. W przypadku wskaźnika pogłębionej deprivacji materialnej, okres odniesienia stanowi rok w którym przeprowadzane było badanie. Wskaźnik ubóstwa relatywnego szacowany jest na podstawie deklaracji dochodów do dyspozycji z roku poprzedzającego badanie. Tym samym wskaźnik ubóstwa relatywnego z 2013 r. obliczany jest na podstawie dochodu do dyspozycji osiągniętego w 2012 r. W przypadku wskaźnika bardzo niskiej intensywności pracy w gospodarstwie domowym okres odniesienia jest taki sam jak w przypadku dochodów, czyli rok poprzedzający badanie.

Obserwacje wskazują, iż niska intensywność pracy znacząco zwiększa zagrożenie ubóstwem relatywnym. Wśród mieszkańców Polski w wieku 0-59 lat, zamieszkujących gospodarstwa domowe o bardzo niskiej intensywności pracy, ok. 59% żyło poniżej progu ubóstwa relatywnego. W pozostałej części badanej populacji (osoby żyjące w gospodarstwach domowych o intensywności pracy wyższej niż 20% potencjalnego pełnego czasu pracy) wskaźnik ubóstwa relatywnego był dużo niższy, gdyż osiągnął w 2013 r. poziom ok. 15%. Dla pełniejszego zobrazowania wpływu intensywności pracy na stopę ubóstwa relatywnego należy wspomnieć, iż wśród osób zamieszkujących gospodarstwa domowe, których członkowie w wieku produkcyjnym przepracowali w roku odniesienia więcej niż 85% swego potencjalnego pełnego czasu pracy (zgodnie z metodologią Eurostatu są to gospodarstwa domowe o bardzo wysokiej intensywności pracy), wskaźnik zagrożenia ubóstwem relatywnym wyniósł w 2013 r. niecałe 7%.

Komentarz 3.5.

PRZYKŁADY INNYCH WSKAŹNIKÓW WYKLUCZENIA SPOŁECZNEGO

Przy ustalaniu miar służących do monitorowania Obszaru 5 Strategii Europa 2020 na poziomie Unii Europejskiej przyjęto, iż wykluczenie społeczne mierzone będzie poprzez wskaźnik bardzo niskiej intensywności pracy w gospodarstwach domowych. Należy jednak zauważyć, iż w ramach prac Komisji Europejskiej wypracowanych zostało znacznie więcej miar, które umożliwiają monitorowanie różnych symptomów wykluczenia społecznego. Do takich miar zaliczane są tzw. „wskaźniki lejkenowskie” – zestaw osiemnastu wskaźników statystycznych dotyczących ubóstwa i wykluczenia społecznego, który został wypracowany w 2001 r. podczas szczytu Komisji Europejskiej w Laeken (Laeken European Council). Wskaźniki te odnoszą się do czterech podstawowych wymiarów: ubóstwa monetarnego, kwestii dotyczących zatrudnienia, zdrowia oraz edukacji. Spośród wymienionych obszarów można wyodrębnić wskaźniki, które mogłyby stanowić uzupełnienie obrazu wykluczenia społecznego.

Komentarz 3.5. (dok.)

Poniżej zaprezentowano cztery przykładowe mierniki z grupy tzw. „wskaźników lejkenowskich” oraz ich definicje:

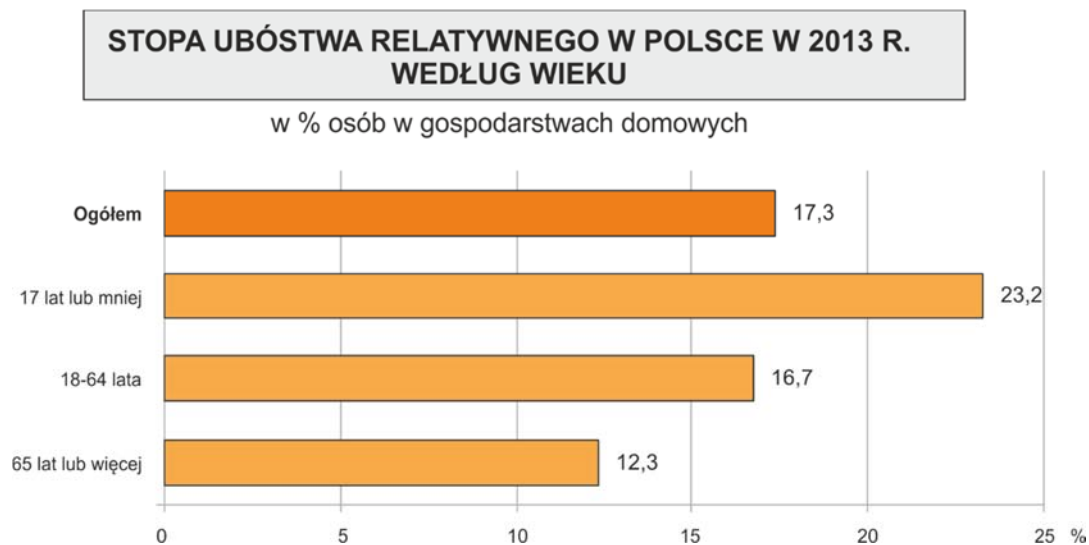
- Stopa bezrobocia długotrwałego – odsetek osób bezrobotnych, poszukujących pracy przez okres powyżej 12 miesięcy (13 miesięcy lub więcej) w liczbie aktywnych zawodowo.
- Młodzież niepracująca i nieuczestnicząca w kształceniu – odsetek osób w wieku 18-24 lat, które nie pracują (czyli są bezrobotne lub nieaktywne zawodowo) oraz nie uczestniczą w dalszym kształceniu lub szkoleniu (nie uczestniczyły w żadnej formie edukacji w ciągu 4 tygodni poprzedzających badanie). W danych publikowanych przez Eurostat wskaźnik ten określany jest jako NEET (ang. Not in employment and not in any education and training).
- Rozproszenie regionalnego wskaźnika zatrudnienia – wyrażone w procentach różnicowanie wskaźnika zatrudnienia pomiędzy województwami wśród osób w wieku 15-64 lat.
- Osoby żyjące w gospodarstwach domowych bez osób pracujących – odsetek osób w wieku 18-59 lat żyjących w gospodarstwach domowych, w których nikt nie pracuje.

Tabl. 3.13. **Wartości przykładowych „lejkenowskich” wskaźników wykluczenia społecznego w Polsce i Unii Europejskiej w latach 2008-2014**

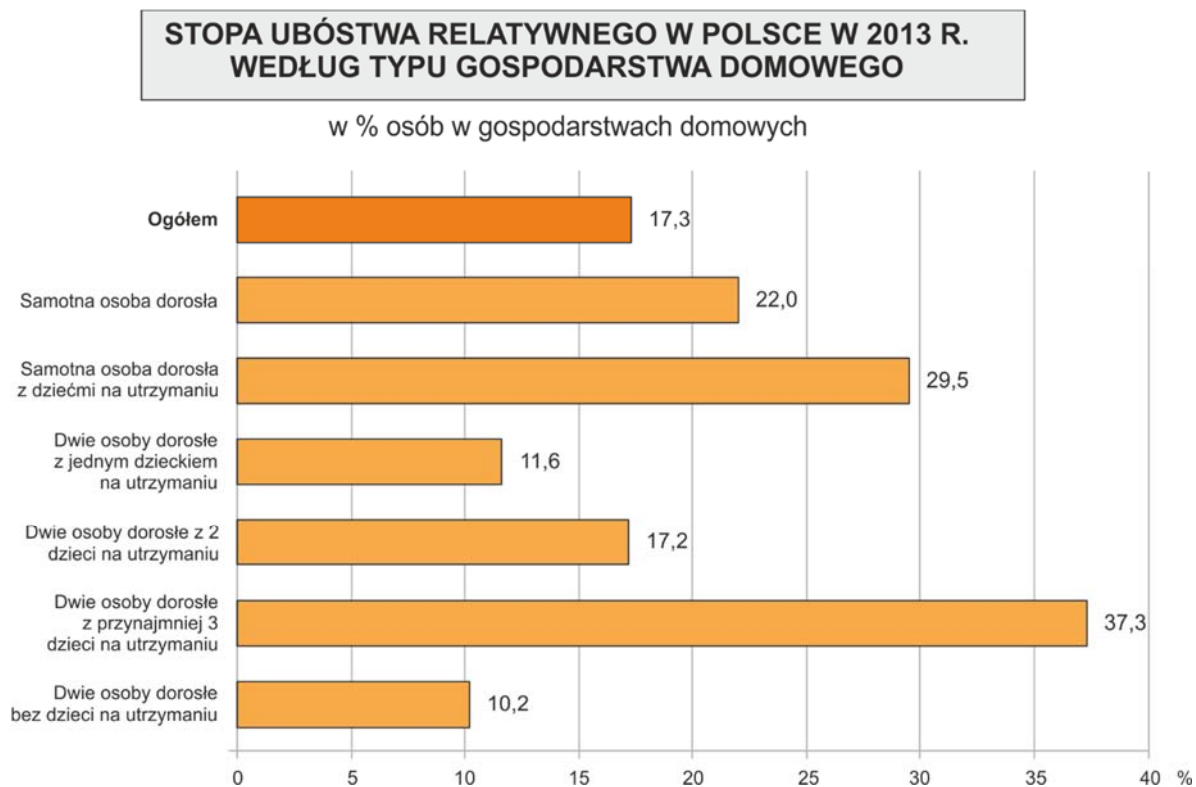
Nazwa wskaźnika		Rok						
		2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
		%						
Stopa bezrobocia długotrwałego	Polska	2,4	2,5	3,0	3,6	4,1	4,4	3,8
	Unia Europejska	2,6	3,0	3,9	4,1	4,7	5,1	5,1
Młodzież niepracująca i nieuczestnicząca w kształceniu (NEET)	Polska	9,0	10,1	10,8	11,5	11,8	12,2	12,0
	Unia Europejska	10,9	12,4	12,7	12,9	13,1	13,0	12,4
Rozproszenie regionalnego wskaźnika zatrudnienia	Polska	5,1	4,5	4,5	5,0	5,1	4,8	5,5
	Unia Europejska	11,2	11,5	12,0	12,5	13,3	13,9	13,6
Osoby żyjące w gospodarstwach domowych bez osób pracujących	Polska	10,1	10,2	10,4	10,1	10,1	10,4	9,9
	Unia Europejska	9,2	10,1	10,5	10,6	10,9	11,2	10,9

Źródło: Baza danych Eurostat – grudzień 2015 r.

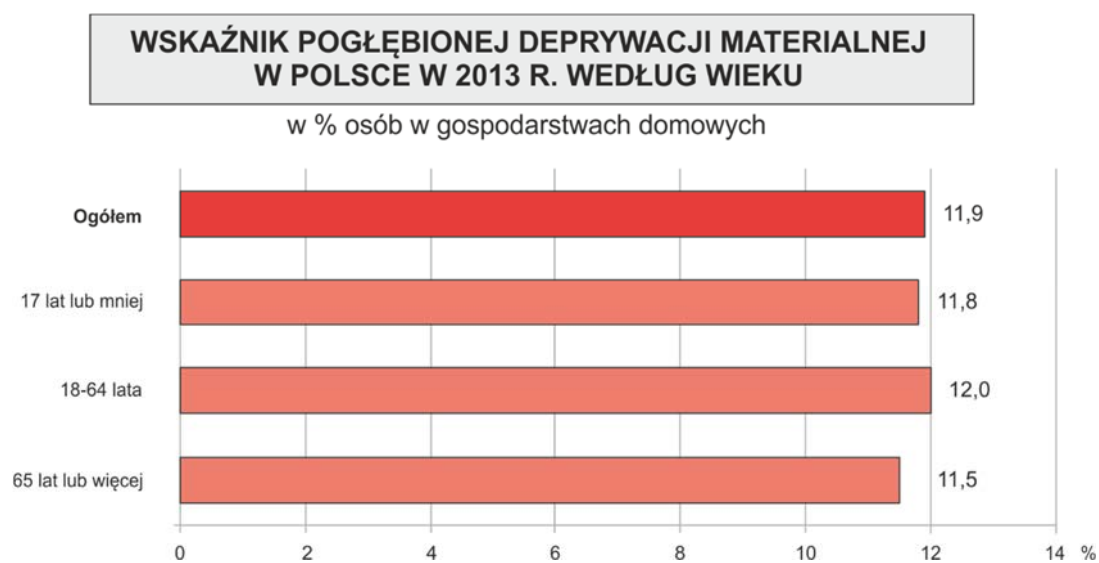
Wykres 3.1.

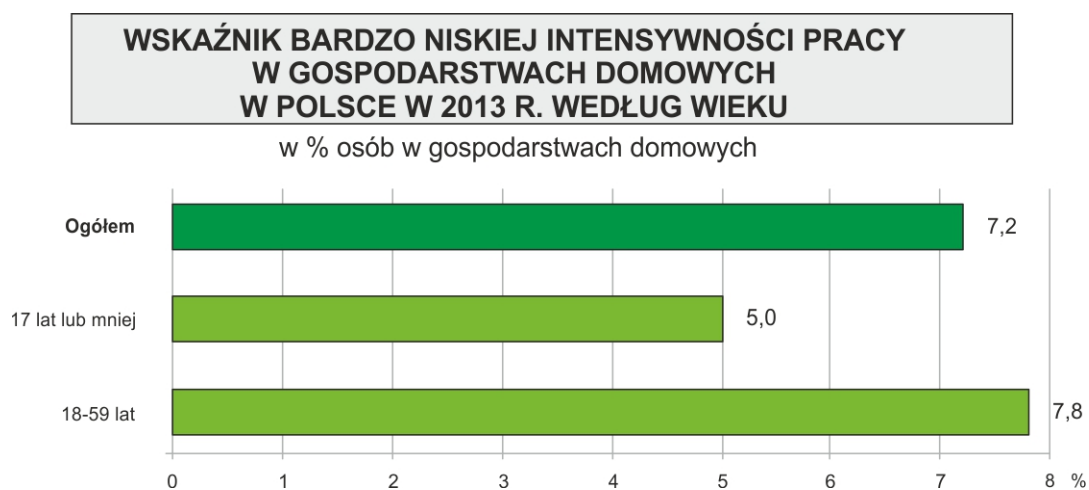
Wykres 3.2.

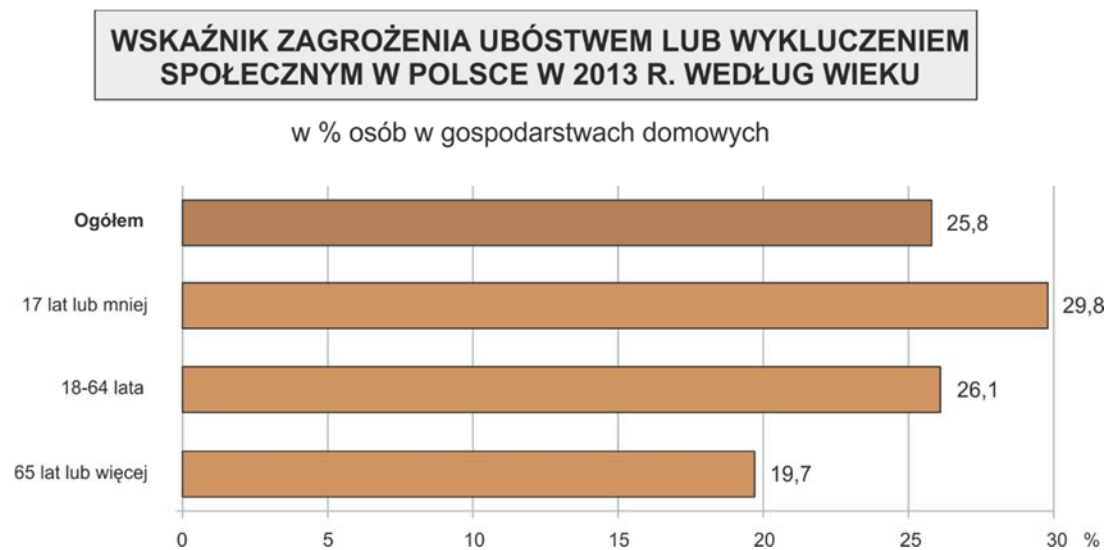
Wykres 3.3.

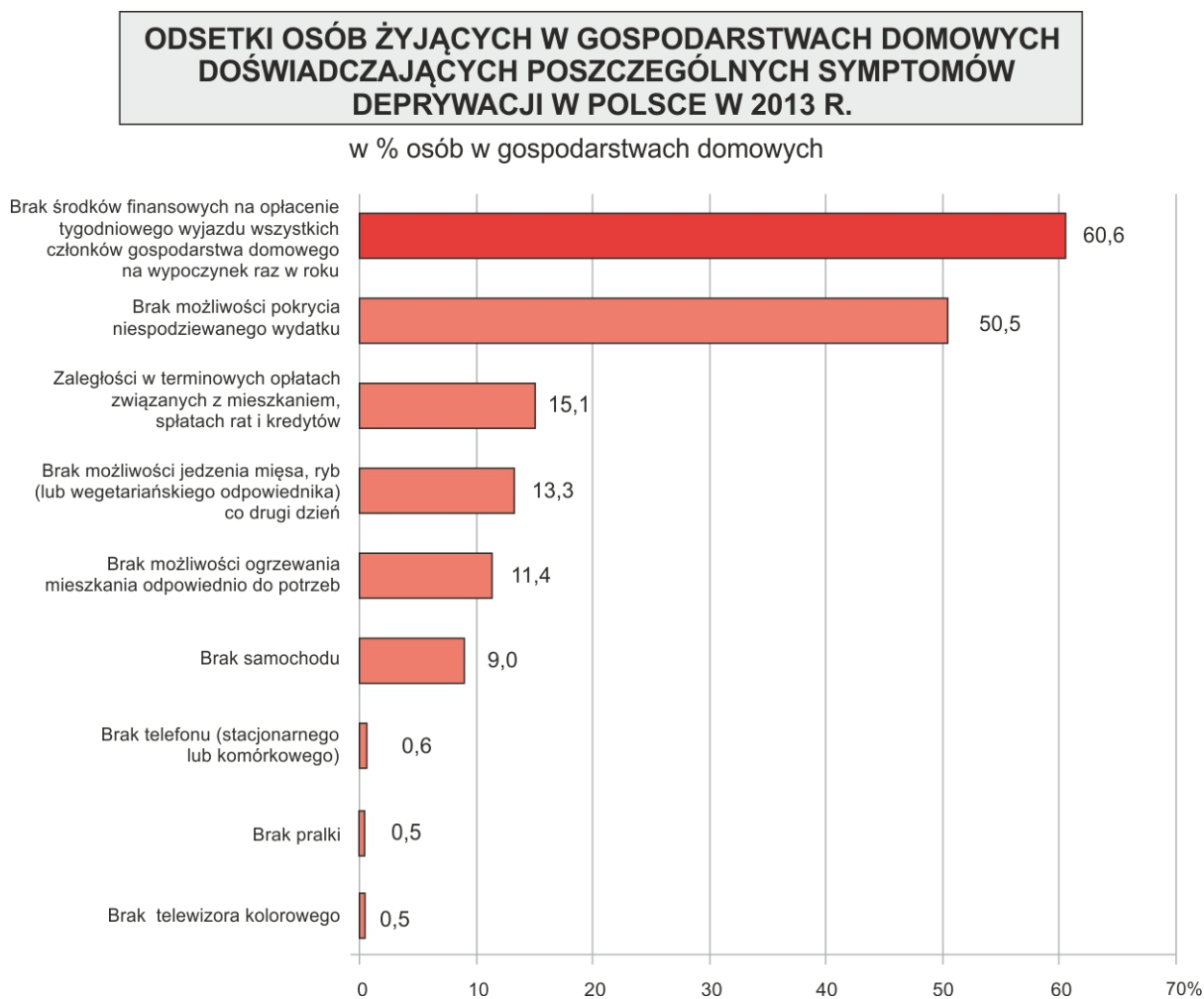
Wykres 3.4.

Wykres 3.5.

Wykres 3.6.

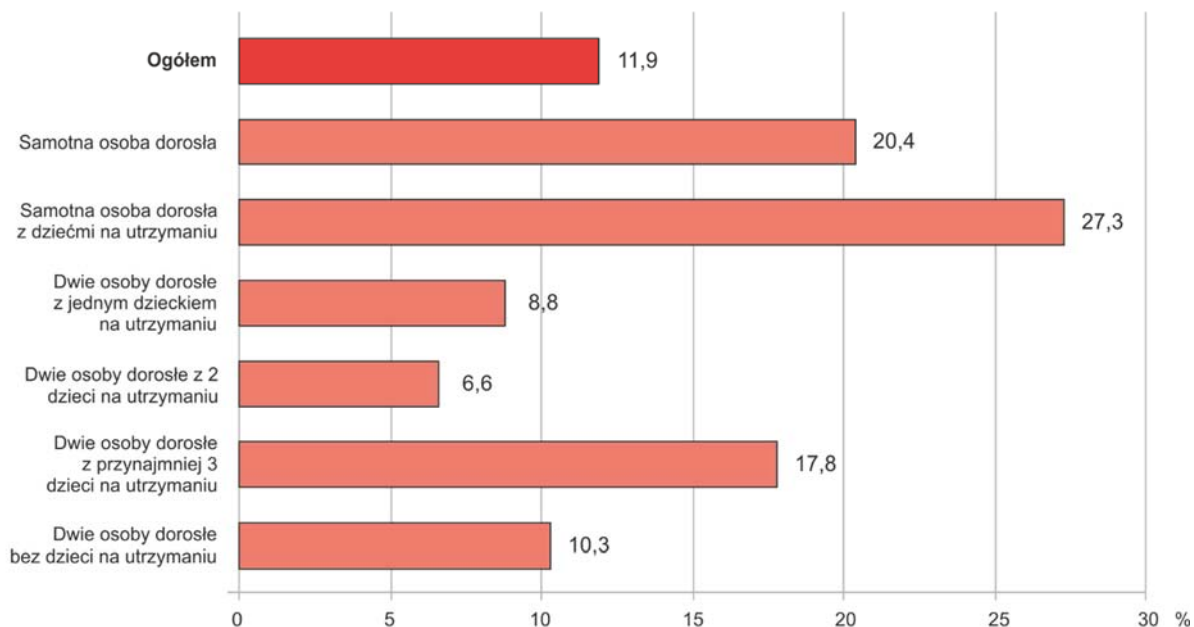

Wykres 3.7.

**WSKAŹNIK POGŁĘBIONEJ DEPRYWACJI MATERIALNEJ W POLSCE
W 2013 R. WEDŁUG TYPU GOSPODARSTWA DOMOWEGO**

w % osób w gospodarstwach domowych

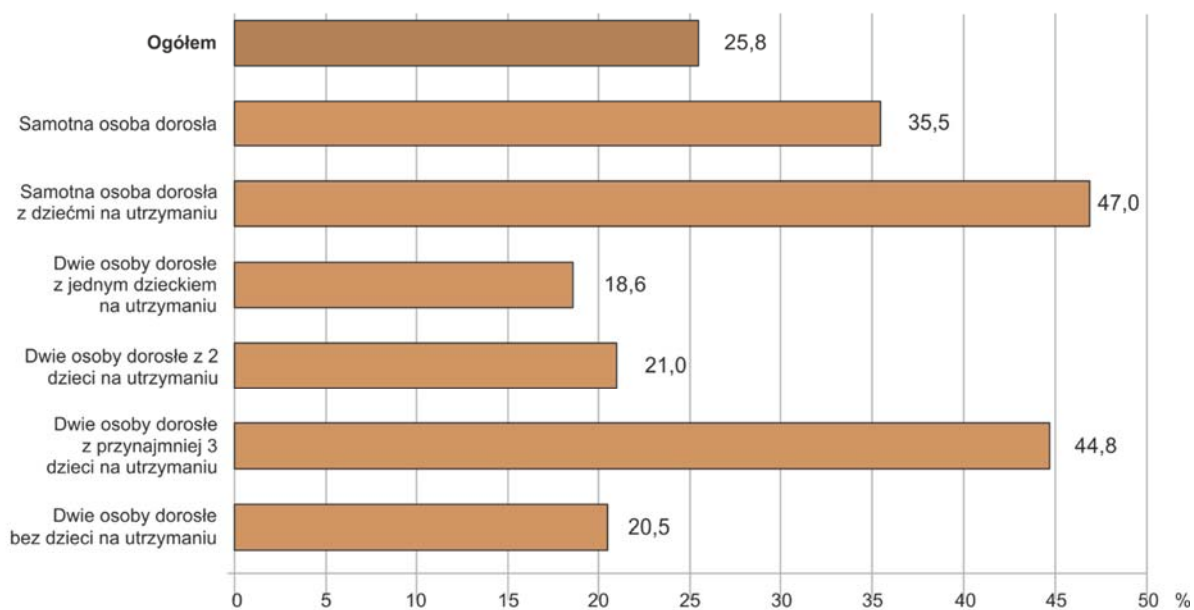

Źródło: GUS, baza danych Eurostat - sierpień 2015

Wykres 3.8.

**WSKAŹNIK ZAGROŻENIA UBÓSTWEM LUB WYKLUCZENIEM SPOŁECZNYM
W POLSCE W 2013 R. WEDŁUG TYPU GOSPODARSTWA DOMOWEGO**

w % osób w gospodarstwach domowych

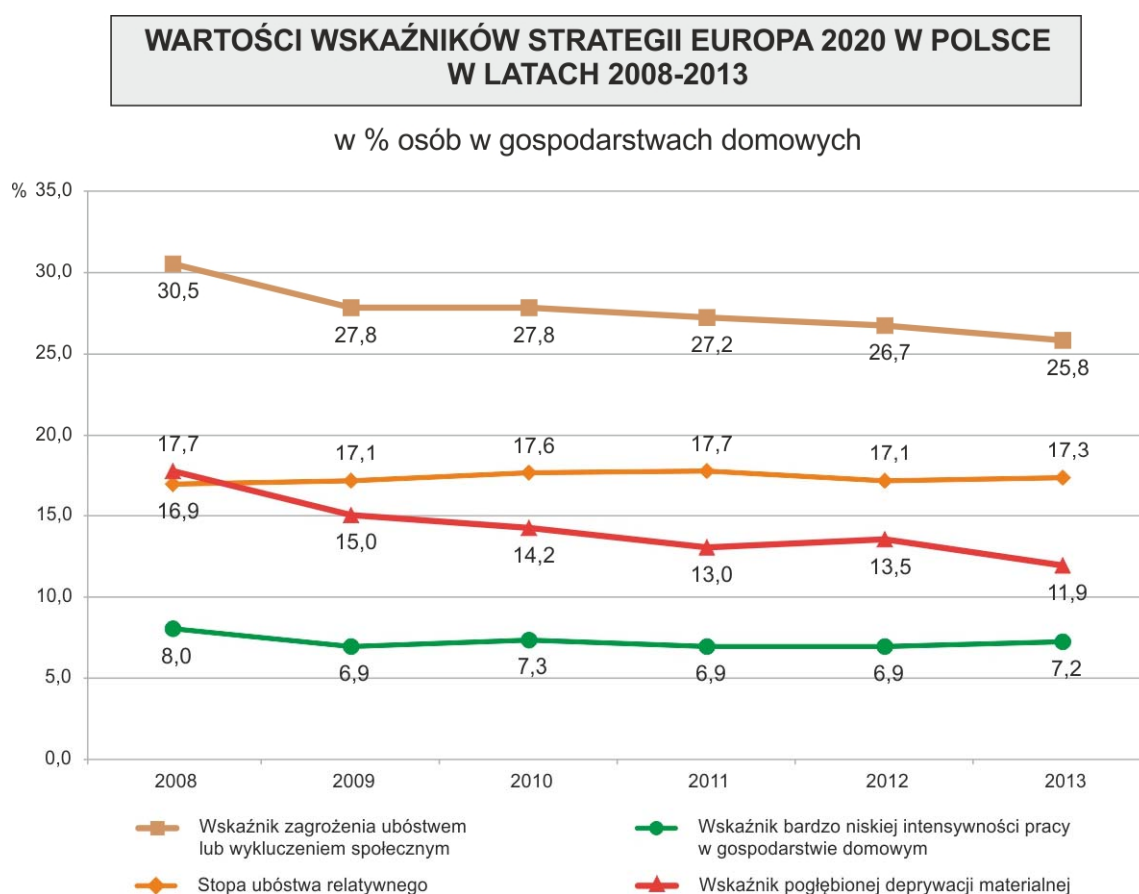

Źródło: GUS, baza danych Eurostat - sierpień 2015

8. WSKAŹNIK ZAGROŻENIA UBÓSTWEM LUB WYKLUCZENIEM SPOŁECZNYM

W Strategii Europa 2020 przyjęto, iż podstawowym wskaźnikiem służącym do monitorowania postępów w realizacji działań nakierowanych na walkę z ubóstwem lub wykluczeniem społecznym będzie miernik złożony, uwzględniający trzy wskaźniki cząstkowe. W związku z tym, wskaźnik zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym definiowany jest jako odsetek osób zagrożonych ubóstwem relatywnym lub pogłębioną deprivacją materialną, lub żyjących w gospodarstwach domowych o bardzo niskiej intensywności pracy. Osoba, która mieszka w gospodarstwie domowym doświadczającym przynajmniej jednego z trzech powyższych elementów, jest więc uważana za zagrożoną ubóstwem lub wykluczeniem społecznym. Należy przy tym zaznaczyć, że osoby zliczane są tylko raz, również w przypadku, gdy zagrożone są więcej niż jedną formą ubóstwa lub wykluczenia społecznego.

Wykres 3.9.

Analizując złożony wskaźnik zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, należy wskazać na pewne ograniczenia i trudności związane z jego jednoznaczną interpretacją. Po pierwsze, przy obliczaniu wskaźnika brane są pod uwagę dwa wskaźniki cząstkowe, które odnoszą się do całej populacji (tj. wskaźnik ubóstwa relatywnego oraz wskaźnik pogłębionej deprivacji materialnej) oraz jeden wskaźnik, który ze względów metodologicznych odnosi się jedynie do populacji w wieku 0-59 lat (wskaźnik bardzo niskiej intensywności pracy w gospodarstwach domowych). Po drugie, złożony

charakter wskaźnika zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym powoduje, iż wahania wartości wskaźnika na przestrzeni lat nie zawsze mają te same uwarunkowania, gdyż każdy ze wskaźników cząstkowych odnosi się do innej sfery warunków życia gospodarstw domowych. Wartość wskaźnika zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym określa więc, jaka część populacji doświadcza przynajmniej jednego z trzech podstawowych problemów bytowych, niekoniecznie może być natomiast interpretowana jako odsetek osób znajdujących się w najtrudniejszej sytuacji.

Tabl. 3.14. **Osoby zagrożone ubóstwem lub wykluczeniem społecznym w Polsce w latach 2008-2013**

Nazwa wskaźnika	Rok					
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
	<i>mln osób</i>					
Wskaźnik zagrożenia ubóstwem relatywnym	6,4	6,4	6,6	6,6	6,5	6,5
Wskaźnik pogłębionej deprivacji materialnej	6,7	5,6	5,3	4,9	5,1	4,5
Wskaźnik bardzo niskiej intensywności pracy w gospodarstwie domowym	2,4	2,1	2,2	2,1	2,1	2,1
Wskaźnik zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym	11,5	10,5	10,4	10,2	10,1	9,7

Źródło: GUS, baza danych Eurostat – lipiec 2015 r.

W 2013 r. ubóstwem lub wykluczeniem społecznym w Polsce dotkniętych było ok. 26% mieszkańców Polski. Była to wartość zbliżona do średniej dla Unii Europejskiej, która w tym czasie wyniosła ok. 25% (od ok. 15% w Czechach do 48% w Bułgarii).

W latach 2008-2013 odnotowywano systematyczny spadek wartości wskaźnika zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym. Podczas gdy w 2008 r. zagrożonych przynajmniej jedną z trzech form ubóstwa lub wykluczenia było ok. 31% osób w Polsce, w 2013 r. omawiany wskaźnik spadł do poziomu ok. 26%. Należy jednak pamiętać, iż w przypadku miary złożonej, jaką jest wskaźnik zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, ostateczną wartość wskaźnika kalkuluje się w oparciu o jego składowe. Analizując dane dla Polski zauważyć można, iż na spadek wartości wskaźnika zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym w latach 2008-2013 wpływ miało przede wszystkim obniżenie się w tym okresie o niemal 6 p. proc. wskaźnika pogłębionej deprivacji materialnej. Przypomnijmy, iż w przypadku pozostałych wskaźników cząstkowych nie odnotowano podobnego trendu: wskaźnik zagrożenia ubóstwem relatywnym pozostawał w 2013 r. na zbliżonym poziomie jak w 2008 r., natomiast wskaźnik bardzo niskiej intensywności pracy obniżył się w omawianym okresie o niecały 1 p. proc.

Tabl. 3.15. **Wskaźnik zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym w Polsce w latach 2008-2013 według wieku**

Wiek lata	Rok					
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
	% osób w gospodarstwach domowych					
Ogółem	30,5	27,8	27,8	27,2	26,7	25,8
17 lub mniej	32,9	31,0	30,8	29,8	29,3	29,8
18-64	30,6	27,3	27,6	27,0	26,7	26,1
65 lub więcej	26,9	25,8	24,4	24,7	23,4	19,7

Źródło: GUS, baza danych Eurostat – lipiec 2015 r.

Analiza wartości wskaźnika zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym w podziale na poszczególne grupy wieku wskazuje, iż w najtrudniejszej sytuacji znajdują się osoby młode, które nie ukończyły 18 roku życia. W grupie tej zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym było niemal 30% osób. Wśród osób starszych, w wieku 65 lat lub więcej problem ten dotyczył mniej więcej co piątej osoby, natomiast wśród osób w wieku 18-64 lat ubóstwa lub wykluczenia społecznego doświadczało ok. 26% osób.

W latach 2008-2013 największy spadek wartości wskaźnika zaobserwowano w najstarszej z wymienionych grup wieku. Wskaźnik zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym wśród osób w wieku 65 lat lub więcej spadł w tym okresie o ok. 7 p. proc. Należy jednak zauważyć, iż fakt ten może wynikać przede wszystkim ze znacznego spadku wskaźnika pogłębionej deprivacji materialnej w tej grupie w latach 2008-2013 (o ok. 9 p. proc.), a także ze specyfiki wskaźnika, gdyż osoby w wieku 60 lat lub więcej nie są uwzględniane przy obliczaniu jednej z trzech miar cząstkowych – wskaźnika bardzo niskiej intensywności pracy w gospodarstwie domowym. W okresie 2008-2013 w pozostałych analizowanych grupach wieku również odnotowano spadek wartości wskaźnika zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, jednak nie był on tak znaczący, jak wśród osób starszych i wyniósł odpowiednio: ok. 3 p. proc. wśród osób w wieku 0-17 lat oraz niemal 5 p. proc. wśród osób w wieku 18-64 lata.

Jak już zaznaczono w poprzednich częściach opracowania, ważnym czynnikiem wpływającym na skalę zjawisk związanych z ubóstwem lub wykluczeniem społecznym jest typ gospodarstwa domowego, w jakim żyje dana osoba. Fakt, iż wśród rodzin niepełnych oraz rodzin wielodzietnych odsetki zarówno osób doświadczających ubóstwa relatywnego, jak i pogłębionej deprivacji materialnej są wyższe niż w pozostałych grupach, ma swe odzwierciedlenie w wartości wskaźnika złożonego, uwzględniającego te miary jako składowe. Otóż wśród członków gospodarstw domowych składających się z samotnej osoby dorosłej oraz dzieci na utrzymaniu niemal 47% osób można uznać za zagrożone ubóstwem lub wykluczeniem społecznym. W gospodarstwach złożonych z dwóch osób dorosłych oraz

co najmniej 3 dzieci na utrzymaniu odsetek ten osiągnął natomiast w 2013 r. niemal 45%. Wartości te były niemal dwa razy wyższe niż wśród członków gospodarstw domowych składających się z dwóch osób dorosłych z 2 dzieci na utrzymaniu, w których zagrożona ubóstwem była mniej więcej co piąta osoba. Podobny odsetek jak w przypadku ostatniej z wymienionych grup odnotowano również w gospodarstwach domowych bez dzieci na utrzymaniu, składających się jedynie z dwóch osób dorosłych.

Tabl. 3.16. **Wskaźnik zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym w Polsce w latach 2008-2013 według typu gospodarstwa domowego**

Typ gospodarstwa domowego	Rok					
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
	<i>% osób w gospodarstwach domowych</i>					
Ogółem	30,5	27,8	27,8	27,2	26,6	25,8
Samotna osoba dorosła	41,6	37,6	38,7	39,2	37,2	35,5
Samotna osoba dorosła z dziećmi na utrzymaniu	51,9	51,8	51,7	46,4	45,7	47,0
Dwie osoby dorosłe z jednym dzieckiem na utrzymaniu	22,4	20,5	20,7	18,8	18,6	18,6
Dwie osoby dorosłe z 2 dziećmi na utrzymaniu	25,3	24,3	25,3	24,6	20,1	21,0
Dwie osoby dorosłe z co najmniej 3 dziećmi na utrzymaniu	45,4	46,3	42,3	44,4	43,4	44,8
Dwie osoby dorosłe bez dzieci na utrzymaniu	27,9	27,0	25,9	25,2	23,8	20,5

Źródło: GUS, baza danych Eurostat – lipiec 2015 r.

9. TERYTORIALNE ZRÓŻNICOWANIE WSKAŹNIKÓW UBÓSTWA I WYKLUCZENIA SPOŁECZNEGO W 2013 R.

Mimo, iż badanie EU-SILC stanowi przede wszystkim podstawę do porównań międzynarodowych na poziomie Unii Europejskiej, w ograniczonym stopniu umożliwia ono również szacunki z uwzględnieniem podziału terytorialnego Polski. Celem niniejszego rozdziału jest zwrócenie uwagi na terytorialne zróżnicowanie poszczególnych wskaźników monitorujących Obszar 5 Strategii Europa 2020. Ze względu na precyzję wyników, prezentowane szacunki mają jednak ograniczony zakres i przedstawiają jedynie wyniki w podziale na klasy miejscowości oraz regiony wg klasyfikacji NTS.

Analizując wyniki badania EU-SILC w podziale na klasy miejscowości, należy pamiętać o znacznym zróżnicowaniu obszarów wiejskich. Mimo tego, iż stanowią one jedną odrębną klasę miejscowości, należy pamiętać, iż w kategorii tej mieszczą się wsie o bardzo zróżnicowanej strukturze społeczno-ekonomicznej oraz funkcjach i lokalizacji.

Tabl. 3.17. **Wskaźniki ubóstwa i wykluczenia społecznego w Polsce w 2013 r.**
według klasy miejscowości

Wyszczególnienie	Ogółem	Miasta razem	Miasta o liczbie mieszkańców:					Wieś
			500 tys. i więcej	200 do 500 tys.	100 do 200 tys.	20 do 100 tys.	poniżej 20 tys.	
Wskaźnik zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym	25,8	21,5	16,9	18,6	21,4	22,6	25,5	32,1
Wskaźnik zagrożenia ubóstwem relatywnym (po uwzględnieniu transferów społecznych)	17,3	12,1	8,2	9,6	11,9	13,1	15,3	24,9
Wskaźnik pogłębionej deprivacji materialnej	11,9	11,6	10,2	11,9	11,9	11,1	13,1	12,3
Wskaźnik bardzo niskiej intensywności pracy w gospodarstwie domowym	7,2	7,6	4,9	6,6	7,6	8,9	8,5	6,5

Źródło: GUS

Wyniki badania EU-SILC wskazują, iż w 2013 r. stopa ubóstwa relatywnego na wsi była ponad dwukrotnie wyższa niż w miastach. W analizowanym okresie niemal co czwarty mieszkaniec wsi żył w gospodarstwie domowym o dochodach nieprzekraczających przyjętej granicy ubóstwa relatywnego, podczas gdy stopa ubóstwa wśród mieszkańców miast wyniosła ok. 12%. Zauważalne są jednak znaczące różnice pomiędzy małymi i dużymi miastami. W największych miastach, o liczbie mieszkańców co najmniej 500 tys., w 2013 r. zagrożonych ubóstwem relatywnym było ok. 8% osób w gospodarstwach domowych, natomiast w miastach o liczbie mieszkańców do 20 tys. wartość ta wyniosła ok. 15%. Zauważalne są również różnice w wartościach wskaźnika ubóstwa relatywnego, szacowanego dla poszczególnych regionów (NTS-1). Najwyższą stopę ubóstwa relatywnego odnotowano w Regionie Wschodnim, gdyż na tym obszarze wartość wskaźnika znacznie przekroczyła średnią dla Polski, osiągając ok. 22%. Najniższy odsetek osób zagrożonych ubóstwem relatywnym w 2013 r. odnotowano natomiast w regionach Południowo-Zachodnim (ok. 14%) oraz Południowym (ok. 15%).

Tabl. 3.18. **Wskaźniki ubóstwa i wykluczenia społecznego w Polsce w 2013 r.**
według regionów (NTS)

Wyszczególnienie	Ogółem	Region (NTS-1)					
		Centralny	Południo- wy	Wschodni	Północno- Zachodni	Południo- wo- Zachodni	Północny
% osób w gospodarstwach domowych							
Wskaźnik zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym	25,8	23,6	24,7	30,6	24,6	25,2	26,4
Wskaźnik zagrożenia ubóstwem relatywnym (po uwzględnieniu transferów społecznych)	17,3	16,2	14,9	22,2	17,7	14,1	17,9
Wskaźnik pogłębionej deprivacji materialnej	11,9	10,6	10,9	14,1	10,8	14,8	11,6
Wskaźnik bardzo niskiej intensywności pracy w gospodarstwie domowym	7,2	6,3	6,4	7,7	6,6	8,6	8,3

Źródło: GUS

W przeciwieństwie do wskaźnika ubóstwa relatywnego, zasięg pogłębionej deprivacji materialnej na wsi i w mieście był w 2013 r. na zbliżonym poziomie, ok. 12%. Podobne wartości wskaźnika pogłębionej deprivacji materialnej na wsi i w mieście wskazują, iż pomimo znacznie gorszej sytuacji dochodowej gospodarstw domowych na wsi (o czym świadczy stosunkowo wysoka stopa ubóstwa relatywnego), poziom zaspokojenia podstawowych potrzeb materialnych na terenach wiejskich (zdefiniowany miarą syntetyczną) jest zbliżony do poziomu obserwowanego w miastach. Ponadto, należy również zwrócić uwagę na fakt, iż w najmniejszych miastach, o liczbie ludności do 20 tys. mieszkańców, odsetek osób doświadczających pogłębionej deprivacji materialnej był nieznacznie wyższy niż na wsi, osiągając poziom ok. 13%, podczas gdy w największych miastach (500 tys. i więcej mieszkańców) wskaźnik ten był zauważalnie niższy, na poziomie ok. 10%.

Analiza wskaźnika pogłębionej deprivacji materialnej w podziale na regiony wskazuje, iż w 2013 r. w najmniej korzystnej sytuacji byli mieszkańcy Regionu Południowo-Zachodniego (ok. 15%)

i Regionu Wschodniego (ok. 14%). W pozostałych regionach wartość miernika wyniosła ok. 11-12% i była minimalnie niższa niż średnia dla Polski.

W przeciwieństwie do dwóch pozostałych mierników składających się na złożony wskaźnik ubóstwa lub wykluczenia społecznego, w 2013 r. nieznacznie wyższą wartość wskaźnika bardzo niskiej intensywności pracy w gospodarstwie domowym zaobserwowano w miastach niż na wsi (ok. 8% i ok. 7%). Ponadto, analizy wskaźnika bardzo niskiej intensywności pracy w gospodarstwie domowym, wskazują, iż wysokie odsetki osób doświadczających tego symptomu wykluczenia społecznego obserwowane są przede wszystkim w małych miastach o liczbie mieszkańców poniżej 20 tys. oraz od 20 tys. do 100 tys. W obu wspomnianych klasach miejscowości wartość wskaźnika bardzo niskiej intensywności pracy wyniosła w 2013 r. ok. 9%. Dla porównania, w największych miastach, o liczbie ludności co najmniej pół miliona, wskaźnik ten osiągnął wartość ok. 5%. Analiza sytuacji w poszczególnych regionach wskazuje, iż można je podzielić na dwie grupy: o wysokiej wartości wskaźnika, tj. ok. 8-9% (regiony: Południowo-Zachodni, Północny i Wschodni) oraz o wartości niższej niż przeciętna dla kraju, tj. ok. 6-7% (regiony: Centralny, Południowy, Północno-Zachodni).

Fakt, iż mieszkańcy wsi i małych miast byli zazwyczaj relatywnie częściej zagrożeni ubóstwem relatywnym ma swe odzwierciedlenie w wartości wskaźnika złożonego uwzględniającego poszczególne klasy miejscowości. Odsetek osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym na wsi był w 2013 r. o ponad 10 p. proc. wyższy niż w miastach ogółem, osiągając wartość ok. 32%. Odsetek osób zagrożonych przynajmniej jednym z trzech symptomów ubóstwa lub wykluczenia społecznego zwiększał się również wraz ze spadkiem liczby mieszkańców miast. W największych miastach, liczących co najmniej 500 tys. mieszkańców wskaźnik zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym osiągnął ok. 17%, w najmniejszych miastach (poniżej 20 tys. mieszkańców) miernik ten wyniósł w 2013 r. niemal 26%.

Biorąc pod uwagę podział Polski na regiony (NTS-1), zauważalna jest wysoka, w odniesieniu do pozostałych regionów, wartość wskaźnika zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym w Regionie Wschodnim, gdyż osiągnął on na tym obszarze prawie 31%. W pozostałych regionach sytuacja była dosyć zbliżona, gdyż w każdym z nich odsetek osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym mieścił się w granicach ok. 24-26%.

10. PODSTAWOWE WSKAŹNIKI STRATEGII EUROPA 2020 W LATACH 2013-2014

Zasadniczo dane szacowane na podstawie badania EU-SILC, które zostały zaprezentowane w niniejszym opracowaniu odnoszą się do 2013 r. Jednak w związku z tym, iż w grudniu 2015 r. udostępnione zostały szacunki bazujące na kolejnej edycji badania EU-SILC, przedstawione zostaną tutaj również podstawowe dane dla Polski odnoszące się do 2014 r. Ograniczono się do zaprezentowania zmian w wartościach podstawowych wskaźników Strategii Europa 2020, jakie zaszły w Polsce w 2014 r. w odniesieniu do roku poprzedniego. Szczegółowe dane odnoszące się do 2014 r. zamieszczone zostały w aneksie tabelarycznym na końcu rozdziału.

Tabl. 3.19. **Wskaźniki ubóstwa i wykluczenia społecznego w Polsce w latach 2013-2014**

Nazwa wskaźnika	Rok	
	2013	2014
	<i>% osób w gospodarstwach domowych</i>	
Wskaźnik zagrożenia ubóstwem relatywnym	17,3	17,0
Wskaźnik pogłębionej deprivacji materialnej	11,9	10,4
Wskaźnik bardzo niskiej intensywności pracy w gospodarstwie domowym	7,2	7,3
Wskaźnik zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym	25,8	24,7

Źródło: GUS, baza danych Eurostat – wrzesień 2015 r.

W latach 2013-2014 utrzymała się tendencja spadkowa złożonego wskaźnika zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, co wynikało przede wszystkim z obniżenia się w analizowanym okresie wskaźnika pogłębionej deprivacji materialnej (z ok. 12% w 2013 r. do ok. 10% w 2014 r.). W 2014 r. nie zaobserwowano natomiast istotnych zmian w wartości wskaźnika ubóstwa relatywnego oraz wskaźnika bardzo niskiej intensywności pracy. Pozostały one na poziomach zbliżonych do 2013 r., osiągając odpowiednio: ok. 17% i ok. 7%. Obserwowane w 2014 r. zmiany dotyczyły w podobnym stopniu wszystkich analizowanych grup wieku oraz prawie wszystkich typów gospodarstw domowych ze względu na ich skład.

Podobnie jak w latach poprzednich, w 2014 r. grupami, które najczęściej doświadczały ubóstwa lub wykluczenia społecznego były rodziny niepełne (samotne osoby dorosłe z dziećmi na utrzymaniu) oraz rodziny wielodzietne (dwie osoby dorosłe z 3 lub więcej dzieci na utrzymaniu). Podobne prawidłowości odnotowano w przypadku wskaźników cząstkowych, składających się na złożony wskaźnik zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, tj. wskaźnika ubóstwa relatywnego, wskaźnika pogłębionej deprivacji materialnej oraz wskaźnika bardzo niskiej intensywności pracy w gospodarstwie domowym.

Wobec powyższego, podstawowe wnioski z analiz dotyczących zróżnicowania i zasięgu ubóstwa i wykluczenia społecznego w okresie 2008-2013 nie zmieniają się po uwzględnieniu niepełnych danych za 2014 r.

11. ANEKS TABELARYCZNY

Tabl. 3.20. **Wskaźniki ubóstwa i wykluczenia społecznego w Polsce w latach 2008-2014^a**

Nazwa wskaźnika		Rok						
		2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
		% osób w gospodarstwach domowych						
Wskaźnik zagrożenia ubóstwem relatywnym	Polska	16,9	17,1	17,6	17,7	17,1	17,3	17,0
	Unia Europejska	16,5 ^b	16,4 ^b	16,4	16,8	16,8	16,6	17,2
Wskaźnik pogłębionej deprivacji materialnej	Polska	17,7	15,0	14,2	13,0	13,5	11,9	10,4
	Unia Europejska	8,5 ^b	8,2 ^b	8,4	8,9	9,9	9,6	9,0
Wskaźnik bardzo niskiej intensywności pracy w gospodarstwie domowym	Polska	8,0	6,9	7,3	6,9	6,9	7,2	7,3
	Unia Europejska	9,2 ^b	9,2 ^b	10,2	10,4	10,5	10,8	11,1
Wskaźnik zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym	Polska	30,5	27,8	27,8	27,2	26,7	25,8	24,7
	Unia Europejska	23,7 ^b	23,3 ^b	23,7	24,3	24,7	24,5	24,4

^a Dane za 2014 r. dotyczące Unii Europejskiej nie są danymi ostatecznymi.

^b Dotyczy 27 krajów Unii Europejskiej (przed akcesją Chorwacji).

Źródło: GUS, baza danych Eurostat – grudzień 2015 r.

Tabl. 3.21. **Wskaźnik zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym w Polsce w latach 2008-2014 według typu gospodarstwa domowego**

Typ gospodarstwa domowego	Rok						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
	% osób w gospodarstwach domowych						
Ogółem	30,5	27,8	27,8	27,2	26,7	25,8	24,7
Samotna osoba dorosła	41,6	37,6	38,7	39,2	37,2	35,5	31,6
Samotna osoba dorosła z dziećmi na utrzymaniu	51,9	51,8	51,7	46,4	45,7	47,0	43,5
Dwie osoby dorosłe z jednym dzieckiem na utrzymaniu	22,4	20,5	20,7	18,8	18,6	18,6	15,6
Dwie osoby dorosłe z 2 dziećmi na utrzymaniu	25,3	24,3	25,3	24,6	20,1	21,0	19,0
Dwie osoby dorosłe z co najmniej 3 dziećmi na utrzymaniu	45,4	46,3	42,3	44,4	43,4	44,8	41,9
Dwie osoby dorosłe bez dzieci na utrzymaniu	27,9	27,0	25,9	25,2	23,8	20,5	21,1

Źródło: GUS, baza danych Eurostat – grudzień 2015 r.

Tabl. 3.22. **Wskaźnik zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym w Polsce w latach 2008-2014 według wieku.**

Wiek lata	Rok						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
	% osób w gospodarstwach domowych						
Ogółem	30,5	27,8	27,8	27,2	26,7	25,8	24,7
17 lub mniej	32,9	31,0	30,8	29,8	29,3	29,8	28,2
18-64	30,6	27,3	27,6	27,0	26,7	26,1	25,2
65 lub więcej	26,9	25,8	24,4	24,7	23,4	19,7	18,2

Źródło: GUS, baza danych Eurostat – grudzień 2015 r.

Tabl. 3.23. **Wskaźnik zagrożenia ubóstwem relatywnym w Polsce latach 2008-2014 według typu gospodarstwa domowego.**

Typ gospodarstwa domowego	Rok						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
	% osób w gospodarstwach domowych						
Ogółem	16,9	17,1	17,6	17,7	17,1	17,3	17,0
Samotna osoba dorosła	20,3	22,2	24,5	25,5	24,4	22,0	20,3
Samotna osoba dorosła z dziećmi na utrzymaniu	30,2	34,8	34,2	29,8	26,7	29,5	27,6
Dwie osoby dorosłe z 1 dzieckiem na utrzymaniu	13,9	12,3	12,3	11,3	11,8	11,6	10,8
Dwie osoby dorosłe z 2 dziećmi na utrzymaniu	17,9	19,5	19,8	19,7	16,2	17,2	15,4
Dwie osoby dorosłe z co najmniej 3 dziećmi na utrzymaniu	34,4	37,8	32,8	34,6	36,5	37,3	35,8
Dwie osoby dorosłe bez dzieci na utrzymaniu	9,7	11,7	12,4	12,8	11,1	10,2	11,0

Źródło: GUS, baza danych Eurostat – grudzień 2015 r.

Tabl. 3.24. **Wskaźnik zagrożenia ubóstwem relatywnym w Polsce w latach 2008-2014 według wieku.**

Wiek lata	Rok						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
	% osób w gospodarstwach domowych						
Ogółem	16,9	17,1	17,6	17,7	17,1	17,3	17,0
17 lub mniej	22,4	23,0	22,5	22,0	21,5	23,2	22,3
18-64	16,3	16,0	16,9	17,1	16,5	16,7	16,7
65 lub więcej	11,7	14,4	14,2	14,7	14,0	12,3	11,7

Źródło: GUS, baza danych Eurostat – grudzień 2015 r.

Tabl. 3.25. **Wskaźnik pogłębionej deprivacji materialnej w Polsce latach 2008-2014**
według typu gospodarstwa domowego.

Typ gospodarstwa domowego	Rok						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
	% osób w gospodarstwach domowych						
Ogółem	17,7	15,0	14,2	13,0	13,5	11,9	10,4
Samotna osoba dorosła	29,0	24,0	22,4	21,5	20,7	20,4	17,4
Samotna osoba dorosła z dziećmi na utrzymaniu	34,6	36,9	30,5	27,2	30,8	27,3	21,5
Dwie osoby dorosłe z jednym dzieckiem na utrzymaniu	11,0	10,6	11,6	9,5	9,3	8,8	5,9
Dwie osoby dorosłe z 2 dziećmi na utrzymaniu	11,3	10,0	10,1	9,3	7,1	6,6	6,4
Dwie osoby dorosłe z co najmniej 3 dziećmi na utrzymaniu	23,9	21,2	20,9	20,2	18,1	17,8	13,8
Dwie osoby dorosłe bez dzieci na utrzymaniu	16,8	15,2	12,9	12,6	12,9	10,3	9,5

Źródło: GUS, baza danych Eurostat – grudzień 2015 r.

Tabl. 3.26. **Wskaźnik pogłębionej deprivacji materialnej w Polsce w latach 2008-2014**
według wieku.

Wiek lata	Rok						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
	% osób w gospodarstwach domowych						
Ogółem	17,7	15,0	14,2	13,0	13,5	11,9	10,4
17 lub mniej	17,5	15,3	14,9	13,2	13,7	11,8	10,2
18-64	17,2	14,4	13,6	12,5	13,2	12,0	10,5
65 lub więcej	20,8	17,3	16,5	15,4	14,8	11,5	9,7

Źródło: GUS, baza danych Eurostat – grudzień 2015 r.

Tabl. 3.27. **Wskaźnik bardzo niskiej intensywności pracy w Polsce w latach 2008-2014**
według wieku.

Wiek lata	Rok						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
	% osób w gospodarstwach domowych						
Ogółem (0-59)	8,0	6,9	7,3	6,9	6,9	7,2	7,3
17 lub mniej	5,0	4,7	4,8	4,1	4,6	5,0	5,1
18-59	8,9	7,6	8,1	7,8	7,6	7,8	8,0

Źródło: GUS, baza danych Eurostat – grudzień 2015 r.

Tabl. 3.28. **Wskaźnik zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym w Polsce w latach 2008-2014 według typu gospodarstwa domowego.**

Typ gospodarstwa domowego	Rok						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
	% osób w gospodarstwach domowych						
Ogółem	30,5	27,8	27,8	27,2	26,7	25,8	24,7
Samotna osoba dorosła	41,6	37,6	38,7	39,2	37,2	35,5	31,6
Samotna osoba dorosła z dziećmi na utrzymaniu	51,9	51,8	51,7	46,4	45,7	47,0	43,5
Dwie osoby dorosłe z jednym dzieckiem na utrzymaniu	22,4	20,5	20,7	18,8	18,6	18,6	15,6
Dwie osoby dorosłe z 2 dziećmi na utrzymaniu	25,3	24,3	25,3	24,6	20,1	21,0	19,0
Dwie osoby dorosłe z co najmniej 3 dziećmi na utrzymaniu	45,4	46,3	42,3	44,4	43,4	44,8	41,9
Dwie osoby dorosłe bez dzieci na utrzymaniu	27,9	27,0	25,9	25,2	23,8	20,5	21,1

Źródło: GUS, baza danych Eurostat – grudzień 2015 r.

Tabl. 3.29. **Wskaźnik zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym w Polsce w latach 2008-2014 według wieku.**

Wiek lata	Rok						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
	% osób w gospodarstwach domowych						
Ogółem	30,5	27,8	27,8	27,2	26,7	25,8	24,7
17 lub mniej	32,9	31,0	30,8	29,8	29,3	29,8	28,2
18-64	30,6	27,3	27,6	27,0	26,7	26,1	25,2
65 lub więcej	26,9	25,8	24,4	24,7	23,4	19,7	18,2

Źródło: GUS, baza danych Eurostat – grudzień 2015 r.